

शिक्षाक्षेत्रको योजना

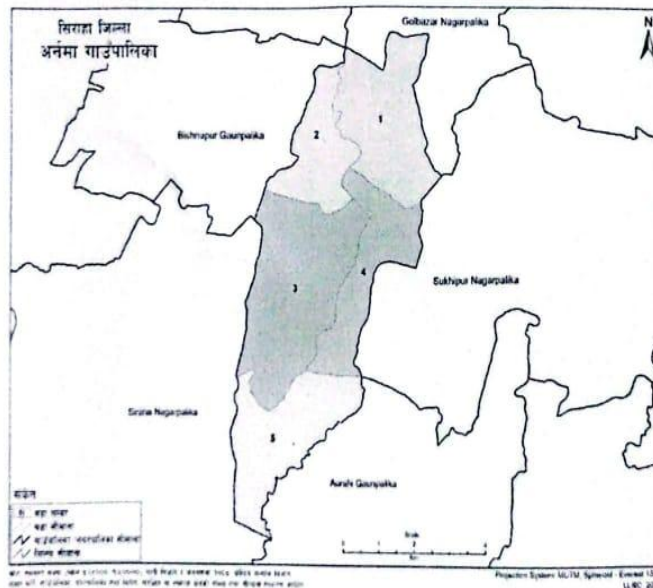
(२०८१-२०९०)

School Education Sector Plan

Arnama Rural Municipality, Siraha

अशोक कुमार यादव
गा.पा. अध्यक्ष

अर्नमा गाउँपालिकाको कार्यालय

तयारकर्ता	नथुनी साह, शिक्षा अधिकृत (शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा) अर्नमा गाउँपालिका सिरहा
प्रकाशक	अर्नमा गाउँपालिका सिरहा
प्रकाशनप्रति	१०००
सर्वाधिकार	प्रकाशकमा
प्रकाशनमिति	२०८२ साल
प्राविधिक सहयोग	शिक्षाविकास तथा समन्वयइकाई,People Promote Centre,Jankapur

हाम्रो भनाइ

कुनै पनि संस्थाको विकास " विना योजना " सम्भव छैन । योजना भए सो अनुसार उद्देश्य निर्धारण गरी कार्यान्वयन पक्षका लागि सही विधि छनौट गर्ने तथा परिणाम उपलब्धी मुलक हुनसक्छ । विकासका लागि योजना मार्गदर्शन हो भने यो निरन्तर चलिरहने प्रकृया हो । यसैका आधारमा अर्नमा गाउँपालिकाले अपेक्षा गरेका उपलब्धिहरु हासिल गरी समृद्धि तर्फ उन्मुख हुन्छ । स्थानीय तहको निर्वाचन पश्चात स्थानीय तहमा दिएको अधिकार अनुरूप स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धी अधिकारहरु स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण गरेको अवस्थामा विद्यालय शिक्षा लगायत समग्र गाउँपालिकाको शिक्षा सम्बन्धी योजना तथा कार्यक्रमहरु तयार गरी वर्तमान एवम् भावी पुस्तालाई समृद्ध अर्नमा गाउँपालिकाले स्थानीय तहको शिक्षामा विभिन्न कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दै आएको छ। अर्नमा गाउँपालिकाले यस पालिकाको शैक्षिक सुधार गरी गुणस्तरीयता ल्याउन शिक्षा क्षेत्रको योजना)२०२४-२०३३ तयार गरी (कार्यान्वयन हुने क्रममा रहेको छ।

शिक्षा क्षेत्रको योजना यस गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिक क्षेत्रको १० वर्षे मार्गदर्शन हो। यहि मार्गदर्शनका आधारमा आगामी वर्षहरुमा शैक्षिक कार्यक्रमहरु तयार गर्दै अगाडि बढ्ने अपेक्षा गाउँपालिकाले राखेको छ। यस शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माणमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा, शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माण समिति, प्राविधिक समिति, तयारकर्ता तथा लेखन कार्य गर्नुहुने श्री नथुनी साह र श्री संजय कुमार यादव ज्यू लगायत सहयोग गर्ने सम्पूर्ण महानुभावहरुको सहयोग, सुझाव, सल्लाहप्रति विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु।

.....

गाउँ पालिका अध्यक्ष

अर्नमा गाउँपालिका

सिरहा

प्राक्कथन

योजना आफैमा विशेष अर्थ राख्ने शब्द हो। भनाई छ , कुनै पनि काम गर्नु भन्दा अगाडी उद्देश्य निर्धारण गरिसके पछि त्यो उद्देश्य प्राप्त गर्नका लागि योजना निर्माण गर्नु पर्छ । योजनाको आधारमा काम समपन्न गरेमा उद्देश्य मुलक हुन्छन । अर्नमा गाउँपालिकाले यो शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माण गर्नु राम्रो पक्ष हो । गुणस्तरिय शिक्षाको अवधारणालाई आत्मसाथ गरी अर्नमा शिक्षा पाशवचित्र निर्माण सगै यो दस बर्षे शिक्षा विकास दृष्टिकोण सहित यो योजना निर्माण गर्नका लागि अर्नमा शिक्षा क्षेत्रको विकास योजना निर्माण गरिएको हो ।

अन्त्यमा यस कार्यमा सहयोग गर्नुहुने योजना निर्माण समिति, गाउँपालिका, शिक्षा शाखा लगायत विशेष गरि तयारकर्ता तथा लेखन कार्य गर्नु भएका श्री नथुनी साह र श्री संजय कुमार यादव ज्यू लाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

.....

प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत

अर्नमा गाउँपालिका

सिरहा

मेरो भनाई

शिक्षा हरेक नागरिकको आधारभूत अधिकार हो। यसले व्यक्तिको सम्भावनालाई उजागर गर्दै समृद्ध राष्ट्र निर्माणको मार्ग प्रशस्त गर्छ। सबैका लागि पहुँचयुक्त, गुणस्तरीय, प्रविधिमैत्री, समावेशी र भेदभावरहित शिक्षा सुनिश्चित गर्नु आजको समयको प्रमुख आवश्यकता हो।

स्थानीय तहमा प्रभावकारी शैक्षिक योजना निर्माण गरी शिक्षा सम्बन्धी ऐन, राष्ट्रिय नीति तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरू कार्यान्वयन गर्नु दीगो विकासका लागि अत्यन्त जरुरी छ। यसै सन्दर्भमा, अर्नामा गाउँपालिका शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाले शैक्षिक रूपान्तरणको यात्रामा विविध योजना तथा कार्यक्रमहरूमार्फत महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दै आएको छ।

शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माणका लागि आवश्यक आर्थिक सहयोग प्रदान गर्नु हुने अर्नामा गाउँपालिका प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछौं। साथै, प्रस्तुत शिक्षा क्षेत्रको योजना तयार पार्ने कार्यमा प्राविधिक सहजीकरण तथा महत्वपूर्ण सुझाव प्रदान गर्नु हुने शिक्षा योजना निर्माणमा प्राविधिक सहयोग गरेकोमा **(PPC)** प्रती विशेष धन्यवाद व्यक्त गर्दछौं।

त्यस्तैगरी, सामाजिक विकास समिति, गाउँपालिका परिवार, गाउँपालिका शिक्षा समिति, नेपाल शिक्षक महासंघ, शिक्षक पेशागत संघ-संस्थाहरू, विद्यार्थी, अभिभावक, शिक्षाप्रेमी, राजनीतिक दल तथा तथ्यांक संकलनमा संलग्न सबै सरोकारवालाहरूको अमूल्य सहयोग र समर्थन प्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछौं।

शिक्षाको उज्यालो भविष्य सुनिश्चित गर्न हामी सबैको संयुक्त प्रयास अपरिहार्य छ। आगामी दिनमा अझ प्रभावकारी योजना निर्माण र कार्यान्वयनका लागि तपाईंहरूको निरन्तर सहयोग, सल्लाह र सुझावको आशा राख्दछौं।

नथुनी साह

शिक्षा अधिकृत

शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा

अर्नामा गाउँपालिका , सिरहा

Contents

योजनाको सारंश.....	8
१. बिषय प्रवेश	8
२. शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य	8
३. स्थानीय तहमा योजना निर्माणको औचित्य	9
४. शिक्षा योजना निर्माणका आधार.....	9
५. शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया	10
६. योजना लेखाजोखा	10
७. योजना दस्तावेजको स्वरूप.....	10
परिच्छेद एकपरिचय :.....	1
१.वर्तमान अवस्था.....	1
२.मुख्य समस्या तथा चुनौतीको विश्लेषण.....	11
३.शिक्षाक्षेत्रका चुनौतीको SWOT विश्लेषण	13
४.अवसर	15
परिच्छेद दुईरणनीति तथा लक्ष्य ,ध्येय ,दूरदृष्टि :.....	16
२.१ गर्दा लिनुपर्ने आधारस्थानीय तहमा योजना निर्मा.....	16
२.२ पसांगढी नगरपालिकाको दूरदृष्टि.....	17
२.३ लक्ष्य	17
२.४ उद्देश्य.....	17
२.५ रणनीति	Error! Bookmark not defined.
२.६ कार्यनीति.....	18
२.७ अपेक्षित मुख्य उपलब्धि	Error! Bookmark not defined.
२.८. मुखिया कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण	19
परिच्छेद तीन: विद्यालय शिक्षाका मुख्य उपक्षेत्रहरु.....	23
परिचय.....	23
३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	Error! Bookmark not defined.
३.२ आधारभूत शिक्षा.....	28
३.३ माध्यमिक शिक्षा	36
३.४ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम	42
३.५ अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	46

परिच्छेद चार: अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्रहरू	51
परिचय.....	Error! Bookmark not defined.
४.१ पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन.....	51
४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास.....	57
४.३ शैक्षिक समता र समावेशीकरण.....	64
४.४ विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम.....	67
४.५ विद्यालय सुरक्षाविपत्त्युन्नीकरण तथा उत्थानशीलता	71
४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास.....	Error! Bookmark not defined.
४.७ विद्यालयमा सञ्चार तथा सञ्चार प्रविधि	79
परिच्छेद पाँच: योजनाको नतिजा खाका (अन्य उपक्षेत्र)	84
५.१ परिचय	Error! Bookmark not defined.
५.२ योजनाको समग्र नतिजा खाका.....	Error! Bookmark not defined.
५.३ प्रमुख कार्य सम्पादन सूचकहरू (Key Performance Indicators-KPIs).....	Error! Bookmark not defined.
५ कार्यक्रम नतिजा खाका ४.(Program Result Framework-PRF).....	Error! Bookmark not defined.
परिच्छेद ६ : सुशासन तथा व्यवस्थापन	102
६.१ शिक्षाको व्यवस्थापन तथासंस्थागत क्षमता विकास	Error! Bookmark not defined.
६.२ स्थानिय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रवन्ध	107
परिच्छेद ७: लगानी र स्रोत व्यवस्थापन.....	111
परिच्छेद ८ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	120

योजनाको सारंश

१. बिषय प्रवेश

स्थानीय तहको शैक्षिक सेवाहरु प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गरी अपेक्षित नतिजा हासिल गर्न एवम् शिक्षामा पहुँच, गुणस्तर, सहभागितार समता सुनिश्चित गर्नको लागि शिक्षा योजनाको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । अर्नमा गाउँपालिकाको विद्यालय तहको शिक्षाको विकासका लागि **विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना** निर्माण गर्न लागिएको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ जारी भएपश्चात् आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाका कार्यक्रमहरु स्थानीय तह मार्फत कार्यान्वयन भैरहेका छन् । अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा तथा निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा हाँसिल गर्नका लागि ७५३ वटै स्थानीय तहहरुले संघीय र प्रदेश सरकारका योजनालाई आधार मानी आफ्ना आवश्यकताहरुलाई प्राथमिकतामा राखी स्थानीयस्तरमा शिक्षा योजना निर्माण गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । यसै सन्दर्भमा यस अर्नमा गाउँ पालिकाले स्थानीय तहको शिक्षा योजना निर्माणको लागि यो मार्गदर्शन तयार गरेको छ ।

२. शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य

नेपालको संविधान, राष्ट्रिय शिक्षानीति, अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन तथा नियमावली, दिगो विकास लक्ष्य तथा विद्यमान विद्यालयशिक्षा सम्बन्धी ऐन कानुनले प्राथमिकतामा राखेका नीति, कार्यक्रम तथा लक्ष्यहरुलाई संघीय संरचनाअनुरूप कार्यान्वयन गर्न र विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको विकासलाई दिशानिर्देश गर्न संघीय, प्रदेश र स्थानीय तहमा विद्यालय शिक्षा योजनाको निर्माण गर्न आवश्यकता देखिएको छ । विज्ञान तथा प्रविधिमा भएको विकास तथा परिवर्तनलाई आत्मसात् गर्न र सृजनशील, सक्रिय तथा नेपालको आर्थिक तथा सामाजिक रूपान्तरणका लागि उपयोगी नागरिक तयार गर्नका लागि शिक्षाको योगदानलाई समय सापेक्ष बनाउन पनि विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको योजना मार्फत समग्र शिक्षा प्रणालीमा सुधार गर्नुपर्ने देखिएकोछ ।

नेपालको संविधान अनुसूची ८ मा स्थानीय तहको एकल अधिकार अन्तर्गत आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा उल्लेख भएको तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ (११,ज) ले आधारभूत तथा माध्यमिक तहको लागि २३ वटा शिक्षाको अधिकार तोकेको छ । यस ऐनको दफा २४ (१) मा स्थानीय तहले आवधिक तथा क्षेत्रगत योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने नीतिगत व्यवस्था समेत गरेको छ । यी प्रावधानहरुलाई कार्यान्वयन गर्नको लागि अर्नमा गाउँ पालिकाले स्थानीय तहहरुले शिक्षा योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्न लागिएको छ । विद्यालय शिक्षामा रहेका आर्थिक तथा सामाजिकलगायतका कारणले सुविधाविहिन, सीमान्तकृत तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्न तथा प्रत्येक बालबालिकामा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित गर्दै समग्र विद्यालय शिक्षाको गुणस्तरतथा सान्दर्भिकता अभिवृद्धि गर्न शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले १० वर्षे **विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (School Education Sector Plan)** तयार गरेको छ । यसै आधारमा प्रदेश स्तरमा पनि आवधिक शिक्षा

योजना निर्माण भएका छन् । यसै परिवेशमा यस अर्नमा गाउँ पालिकाले शिक्षा योजना निर्माण र कार्यन्वयन गर्नु पर्ने आवश्यकतालाई महशुस गरी स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण तथा विकास गरिएको हो ।

३. स्थानीय तहमा योजना निर्माणको औचित्य

३.१ तीनै तहमा बन्ने शिक्षा योजनाका बिच लम्बीय (Vertical) र क्षितिजीय (Horizontal)

सहसम्बन्धस्थपित गर्न

३.२ सङ्घ र प्रदेशबाट प्रदान गरिने स्रोतहरूलाई योजनामा आधारित बनाई व्यवस्थापन, परिचालन र उपयोग गर्न

३.३ कार्यक्रम र स्रोतमा देखिएका अभाव, दोहोरोपना, स्रोत परिचालनमा असक्षमता जस्ता समस्यालाई न्यूनीकरण गर्न

३.४ साझा विषयमा लागत साझेदारी, समन्वय र सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाउन

३.५ शिक्षासम्बन्धी राष्ट्रिय लक्ष्य तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता हासिल गर्न सहयोग पुर्याउन

४. शिक्षा योजना निर्माणका आधार

यस अर्नमा गाउँ पालिकाको शिक्षा योजना निर्माण गर्दा निम्नलिखित दस्तावेजलाई मूल आधार बनाएको छ :

४.१ नेपालको संविधान

४.२ सोहीँ आवधिक योजना

४.३ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

४.४ सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन, २०७७

४.५ अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन, २०७५ लगायत विद्यमान विद्यालय शिक्षासम्बन्धी ऐन, नियमावली

४.६ विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (School Education Sector Plan) र सिकाइ आपूर्ण तथा द्रुतसिकाइ योजना

४.७ शिक्षा नीति मूलतः राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६, शिक्षाको सोचपत्र २०७९

४.८ विद्यालय शिक्षामा समता रणनीति

४.९ दिगो विकास लक्ष्य राष्ट्रिय कार्यढाचा

४.१० स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ र स्थानीय तहको विकास योजना

४.११ स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना

४.१२ राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रतिवेदन

४.१३ विद्यालय सधुर योजना र अन्य सरकारी र गैरसरकारी सङ्घसंस्थाका शिक्षासम्बन्धी कार्यक्रम आदि

५. शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया

यस अर्नमा गाउँ पालिकाको स्थानीय तहको शिक्षा योजना निर्माण गर्दा शिक्षा समितिको सहभागिता र योजना निर्माणमस्यौदा समिति तयार गरि समितिमा स्थानीय तहको शिक्षा हेर्ने प्रमुखलाई अनिवार्य रूपमा समावेश गरिएको छ । यस अतिरिक्त आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित बिषय क्षेत्रको विज्ञ तथा प्राविधिकहरूलाई आमन्त्रित गर्न सकिने छ (विद्यालय वा अन्य व्यक्तिहरूबाट ,कलेज)। योजना निर्माण समितिलाई सहजीकरण र जिम्मेवार बनाउन लिखित कार्य विवरण दिन सक्ने छ ।

६. योजना लेखाजोखा

यसअर्नमा गाउँपालिकाको स्थानीयतहको शिक्षा योजना निर्माण गरिसकेपछि विश्वसनीयदिगो र लगानी , योग्य छ या छैन भन्नकालागी योजनाकोविभिन्न पक्षहरू समेटेर लेखाजोखा गरिनु पर्दछजुन योजना , कार्यान्वयन गर्न ँ पूर्व गरिने महत्वपूर्ण कार्य तथा योजनाको अभिन्न अङ्ग हो । निर्माण भएको योजनाको लेखालोखा कार्यलाई समबन्धित स्थानीय तहले आन्तरिक र बाहिरका बिभिन्न बिषय क्षेत्रका बिज्ञहरूको समिति निर्माण गरी सो समितिको कार्य बिबरण तोकी सम्पन्न गर्नु पर्दछ ।

अर्नमा गाउँपालिकाले निर्माण गरेको शिक्षा क्षेत्रको योजनाको लेखाजोखा गर्न, सहयोग गर्न ,योजनाको सबलताप्रासंगिकता ,, सुसंगतता र विश्वसनीयता आदि पक्षहरू हेरेकाछन ।यो योजनाको लेखाजोखा प्रक्रिया अर्नमा गाउँपालिकाको नीति र प्राविधिक संवादमा आधारित र सरोकारवालाहरूको सहभागितामूलक विधिबाट तयार गरिएकोछ । यो प्रक्रिया योजनामा तय गरिएका प्रमुख सूचकहरूमा आधारित भई बिभिन्न परामर्श (प्राविधिक समितिहरूसँग बैठक ,योजना निर्माण समिति), प्रमुख सरोकारवालाहरूसँगको अन्तर्वार्ता, र खासखास मुद्दा तथा समस्या रहेका वडासमुदाय तथा बि ,गाउँ ,द्यालयको भ्रमणहरू, शिक्षा क्षेत्रको योजनार अन्य सान्दर्भिक कागजातहरूको डेस्क समीक्षाजसलाई विज्ञहरूले) भरपर्दो जानकारीहरूको विश्लेषण , समावेश(चेक गर्न आवश्यक छ-प्रमाणित र क्रसगरिकोछ ।

लेखाजोखा प्रक्रियालाई सुक्ष्मबिश्लेषण गर्न तलका तालिकामा बिभिन्नपक्षहरूलाई समाबेस गरी हेरिएकोछ ।

क्र.सं.	लेखाजोखाको पक्ष	विस्तृत विवरण
१	नेतृत्व तथा सहभागिता	● स्थानिय तहको प्रमुखको संयोजकत्वमा सबै प्रतिनिधहरूको सहभागितामा छलफल भई मस्यौदा समिति गठन भएको । ● मस्यौदा समितिमा निर्देशिकाले निर्धारण गरेको सबै पक्षको सहभागिता रहेको । ● योजना लेखनकार्य पारदर्शी रुपमा गरिएको ।
२	प्रयाप्तता र सान्दर्भिकता	● योजनामा समावेश भएको दुर दृष्टि, लक्ष्य, उद्देश्य, कार्यनिति र कृयाकलापहरू स्थानिय तहको शिक्षा क्षेत्रका समस्या र चुनौतीहरूलाई सम्बोधन गर्ने गरी तयार गरिएकोछ ।

३	समता, सक्षमता तथा गुणस्तर	● यस शिक्षा क्षेत्रको योजनाले स्थानिय तहको शिक्षालाई अगाडी बढाउनको लागी योजनमा समता, सक्षमता तथासिकाईमा गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने मुख्य क्षेत्रहरुलाई सम्बोधन गर्ने प्रयास गरेको छ ।
४	अन्तरसम्बन्ध र तादाम्यता	● स्थानिय तहले बनाएको शिक्षा क्षेत्रको योजना राष्ट्रिय, प्रदेशद्वारा बनाईएको ऐन कानुन, निति तथा योजनाका लक्ष्य अनुरूप तयार गरिएको छ । ● स्थानिय तहले निर्माण गर्ने अन्य कृषी, स्वास्थ्य, भौतिक पूर्वाधार योजनाहरूसँग अन्तरसम्बन्ध रहेको छ । ● विद्यालय सुधार योजना र नमुना विद्यालय योजनाबीच अन्तर सम्बन्ध रहेको छ ।
५	संभाव्यता र कार्यान्वयन योग्यता तथा सान्दर्भिकता	● योजनाको लक्ष्य प्राप्तीको लागी कार्यान्वयन गरिने कृयाकलापहरु सान्दर्भिक रहेको छ । ● योजनाको गतिविधिहरुको सहज मापन, अनुगमन तथा मुल्यांकन गर्न सकिनेछ । ● योजना स्थानिय परिवेश, विशेष गरी जनसंख्याँ, जातजाति, आर्थिक, भाषिक रुपमा पछाडी परेका बर्गहरु र क्षेत्रका विकासकालागी सान्दर्भिक छ ।
६	श्रोतको प्रवन्ध	● शिक्षा योजनामा समावेश गरिएको कार्यक्रमहरु संचालनका लागी संघ, प्रदेश र स्थानिय तह स्वमबाट श्रोतको व्यवस्थापन गर्न सकिनेछ । ● योजनाको प्रस्तावित कार्यक्रम तथा बजेट बीच आपसी तालमेल रहेको छ । ● यस योजना कार्यान्वयनको लागी दातृनिकायहरुको पनि सहयोग सहकार्य तथा साझेदारीबाट तयार गरिएको छ ।
७	संस्थागत क्षमता	● योजना कार्यान्वयनको लागी स्थानिय तहमा रहेको विधमान संरचनाहरुको प्रयोग गरि उच्चतम प्रतिफल हासिल गर्न सकिनेछ । ● योजनामा विभिन्न संयन्यत्र तथा पक्षहरुको क्षमता

		विकास, सहभागिता बृद्धिका लागी विभिन्न कार्यक्रमहरु तय गरेको छ ।
८	कार्यान्वयनमा तत्परता	यो योजना स्थानिय तहले नै निर्माण गरिएकोले यसको कार्यान्वयन हुनुको साथै यसमा स्थानिय तहको अपन्त्व पनि हुनेछ ।
९	तथ्याँक विश्लेषण र प्रक्षेपण	- स्थानिय तहको शैक्षिक सुचक तथा अन्य तथ्याँकहरुको आधारमा योजनाका रणनिति तथा कृयाकलापहरु समावेश गरिएको छ । - तथ्याँक तथा सुचनाहरु बीच तादम्यता रहेको छ ।
१०	अनुगमन र प्रतिवेदन	- शिक्षा योजनामा अनुगमन तथा मुल्याँकनको छुट्टै अनुच्छेद राखिएको छ र सोही अनुसारको संयन्त्रको व्यवस्था गरिएको छ । - अनुगमन तथा मुल्याँकनका सुचकहरुको आधारमा नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मुल्याँकन गर्दा यो बढी पारदर्शी र जवाफदेही हुने छ । - प्रतिवेदन प्रणालीको विकास र सम्बन्धित पक्षलाई जवाफदेही बनाउन विषयहरु योजनामा समावेश गरिएको छ ।

७. योजना दस्तावेजको स्वरूप

स्थानीय तहको यस योजनाको स्वरूपलाई तल भए बमोजिमको ढाँचाभित्र रही तयार गर्नुपर्दछ, जुन अनुसूची – १ मा राखिएको छ ।

परिच्छेद एक: परिचय

अर्नमा गाउँ पालिका सिरह जिल्लाको १७ स्थानीयतहहरू मध्ये एक स्थानीय हो । यस गाउँ पालिकाले आफ्नो क्षेत्रको सामाजिक, सास्कृतिक, आर्थिक, शैक्षिक लगायतका सम्पूर्ण पक्षको विकास गर्नु पर्दछ । प्रत्यक्ष रूपमा आफु पनि संलग्न भइ रहने हुदा अत्यन्त गहनता पूर्वक विकासका बाटाहरू पहिल्याउनु पर्छ । हाम्रो संविधानमा समतामूलक, समावेशी र समाजवाद उन्मुख राष्ट्र निर्माण गर्ने मुख्य ध्येय राखे अनुरूप शिक्षा सम्बन्धी हक अधिकारका प्राथमिकताहरू स्थापित गरेका छन । शिक्षा सम्बन्धी हक तथा प्राथमिकतालाई कार्यान्वयन गर्न निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा ऐन २०७५, निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा नियमावली २०७७ र बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५ ले शिक्षा सम्बन्धी हकहरूलाई प्रत्याभूत गरेको छ । राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले संवैधानिक मान्यतामा आधारित रही शिक्षा क्षेत्रमा सुधार तथा परिवर्तनका निम्ति नीतिगत व्यवस्था गरेको छ ।

स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को दफा ११ (२) ज मा आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाको संचालन तथा व्यवस्थापन गर्ने अधिकार दिइएको छ । सोही आधारमा बृहत दायित्व बोध हुनेगरी शिक्षाको विकास गर्नु अनिवार्य हुन जान्छ ।

कुनै पनि क्षेत्रको विकास " योजना विना " अधुरो हुने हुदा सुरुमा नै योजना निर्माण गर्नु पर्दछ । त्यसैले विभिन्न कालखण्डमा शिक्षा क्षेत्रको विकास गर्न योजना निर्माण गरेको इतिहास छ । राणाकालमा पनि शिक्षाको विकास गर्न नखोजेका हेइन, तर ठोस योजना विना शिक्षाको विकास गर्न खेजदा उपलब्धी मुलक नभएको जस्तो देखिन्छ । व्यवस्थितरूपमा नेपाल राष्ट्रिय शिक्षा योजना आयोगको प्रतिवेदन २०११ ले गरेको देखिन्छ । यसै गरी सर्वाङ्गीण राष्ट्रिय शिक्षा योजना २०१८, राष्ट्रिय शिक्षा पद्धति योजना २०३२-२०२८)) हुदै विभिन्न समयमा विभिन्न योजना परियोजना र कार्यक्रम लागु भएका छन । पछिल्लो चरणमा दीगो विकासका लागि शिक्षा कार्यक्रम सन्) मा उल्लिखित उद्देश्य एवम् सूचकहरूलाई परिपूर्ति गर्नका लागि विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना (२०३०-२०१५) -२००९२०१५(, विद्यालय क्षेत्र विकास योजना को मान्यताको आधारमा अर्नमा गाउँपालिकाले (२०२२-२०१६) गाउँ शिक्षा योजना विनिर्माण गरी अर्नमा राजपत्रमा प्रकाशित ग(२०१०-२०८१) .स.रिनेछ । राष्ट्रिय तहमा बनेका विद्यालय क्षेत्र विकास योजना सन् को समाप्ती संगै (२०२२-२०१६) EGRP II ले शिक्षा क्षेत्रको योजना) Education Sector Plan -ESP) आगामी १० वर्षे शिक्षा विकासको दृष्टिकोण सहित निर्माण गर्न सन् २०२४- का लागी अर्नमा गाउँपालिकाका शिक्षा शाखाले यो शिक्षा योजना तयार गरेको हो । २०३३

१.१ वर्तमान अवस्था

नेपालको संविधान २०७२ ले माध्यमिक तह सम्मको शिक्षाको व्यवस्थापन गर्ने अधिकार र जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई दिएको हुनाले नागरिकको सबैभन्दा नजिकको सरकारका हैसियतले आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्र गुणस्तरीय शिक्षाको प्रबन्ध गर्नु सबै गाउँपालिका र गाउँपालिकाहरूको कर्तव्य हुन आएको छ । जननिर्वाचित स्थानीय सरकारबाट नागरिकहरूले आफ्ना बालबालिकाहरूका लागि गुणस्तरीय विद्यालय शिक्षा र सबैका लागि जीवनपर्यन्त

सिकाइका अवसरहरुको अपेक्षा राख्नु स्वाभाविक पनि हो । शिक्षाले रोजगारी र आय आर्जनका अवसरहरु सिर्जना गरी मानिसको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउनुका साथै सामाजिक र साँस्कृतिक विकास मार्फत सभ्य समाजको निर्माणमा पनि महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने भएको हुनाले शिक्षालाई गुणस्तरीय बनाउन यसमा प्राथमिकता साथ लगानि गर्नुपर्छ भन्ने माग पनि बढ्दै गएको छ । शिक्षामा गरिने राष्ट्रिय लगानिको बृद्धिले देशको समग्र विकासलाई नै गतिवान बनाएको पाइन्छ । युनेस्कोद्वारा प्रकाशित EFA Global Monitoring Report 2013/14 ले सबैका लागि शिक्षाको लक्ष्य हासिल गर्ने हो भने सन् २०१५ पछि सबै राष्ट्रहरुले कुल राष्ट्रिय उत्पादनको ६ प्रतिशत र वार्षिक बजेटको २० प्रतिशत शिक्षामा खर्च गर्नुपर्ने सुझाव दिएको छ । सोहि प्रतिवेदनमा कुल राष्ट्रिय उत्पादनको १ प्रति ८.१० बराबरको लगानि सिकाइ सुधारमा लगाउने हो भने प्रतिव्यक्ति आयमा वार्षिक १ प्रतिशतले बृद्धि हुने तथ्य पनि उल्लेख गरिएको छ । यिनै कुराहरुलाई मध्यनजर गर्दै अर्नमा गाउँपालिकाले गाउँक्षेत्र भित्र योजनाबद्ध रुपमा शिक्षाको विकास गर्ने उद्देश्यले यो गाउँ शिक्षा योजना निर्माण गरेको छ । यस योजनामा प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा देखि माध्यमिक तह सम्मको विद्यालय शिक्षालाई व्यवस्थित गरेर सबै बालबालिकाको पहुँच भित्र गुणस्तरीय शिक्षा पुर्‍याउने र शिक्षालाई रोजगारीमुलकधियुक्त बनाएर जनजीविकासँग प्रत्यक्ष सम्बन्धित बनाउने कार्यक्रमव्यवसायी र प्रवि ,हरु समावेश गरिएका छन् । शिक्षा एक निरन्तर चलिरहने प्रकृया भएकोले औपचारिक शिक्षाको अवसरबाट बन्चित सबैलाई जीवनपर्यन्त सिक्ने वातावरणको निर्माणका लागि पनि यस योजनामा कार्यक्रमहरु समावेस गरिएका छन् । यसका साथै गाउँ क्षेत्र भित्र उच्च शिक्षाको अवस्था आवश्यकता ,र संभावनाका विषयमा पनि यस योजनामा विषय उठान गरिएको छ । यसमा प्रस्ताव गरिएका सबै कार्यक्रमहरु यस गाउँ क्षेत्र भित्रका सबै नागरिकहरुको सरोकारका विषयवस्तु भएकाले सबै नागरिकको प्रत्यक्ष संलग्नताहभागिता र सहयोगमा कार्यक्रम संचालन गर्ने गरी योजना निर्माण स , गरिएको छ । यस योजनाले अर्नमा गाउँपालिकाद्वारा निर्माण गरिएको शिक्षा नीतिलाई योजना निर्माणको नीति निर्देशको रुपमा अंगिकार गरेर सोहि अनुसार कार्यक्रम र रणनीतिहरु तय गरिएको छ ।

योजना भनेको भविष्यमा गरिने कामहरुको अनुमान भएकोहुनाले योजना निर्माण गर्दा तथ्यहरुमा आधारित भएर गरिने क्रियाकलापहरु र त्यसमा लाग्ने खर्चको अनुमान गरिएको हुन्छ। यस्तो योजनालाई कार्यरुपमा परिणत गर्नको लागि सम्बन्धित जिम्मेवार निकायहरुको लगनशिलता महत्वपूर्ण हुन्छ । योजनामा प्रस्ताव गरिएका रणनीतिहरु र कार्यकलापलाई समयमा कार्यान्वयन गर्न सकिएको खण्डमा मात्रै अपेक्षा गरिएका उपलब्धिहरु हासिल गर्न सकिन्छ । हाल विभिन्न कोणबाट आलोचित भइरहेको सामुदायिक विद्यालयको शिक्षालाई गुणस्तरीय बनाई यसप्रति अभिभावकहरुको आकर्षण बढाउनु आजको आवश्यकता रहेको छ । नेपालको संविधानले स्थानीय तहलाई प्रदत्त गरेको विद्यालय शिक्षाको यो जिम्मेवारी पुरा गर्ने काममा सबैको सहयोग भएमा विद्यालय शिक्षालाई सर्वसुलभ , गुणस्तरीय र निशुल्क बनाउने लक्ष्य पुरा गर्न सकिने आशा गर्न सकिन्छ।

(क) भौगोलिक अवस्थितिको विश्लेषण

अर्नमा गाउँपालिकाको कूल क्षेत्रफल ३७वर्ग किलोमिटर छ। ७७.५० गाउँ पालिका समुन्द्र सतह देखि लगभग १०० मिटर माथि रहेको छ ।यो गाउँ पालिका २६.७३ डिग्री उत्तरी अक्षांश देखि ८६.२० डिग्री पुर्वी देशन्तर सम्म फैलिएको

छ। यो पालिकाको सिमाना उत्तरमा गोलबजार नगरपालिका, पूर्वमा सुखिपुर नपा. तथा औरही गापा., पश्चिममा सिरहा नपा. तथा विष्णुपुर गावटा वडाहरूमा विभाजन ५पा रहेको छ। यसलाई प्रशासनिक रूपमा ५पा र दक्षिणमा सिरहा न. गरीएको छ। यहाँको भूस्वरूप समतल क्षेत्र अन्तरगत पर्दछ। यो पालिकाको केन्द्र अर्नमा ग्रामिण बजार हो। यहाँको नदी समशितोष्ण खालको छ भने तीन महिना अत्यधिक गर्मी हावापा र दुई महिना अत्यधिक जाडो हुने गर्दछ।

(ख) जनसाङ्ख्यिक संरचनाको विश्लेषण

अर्नमा गाउँपालिकाको कूल जनसंख्या २७३८७ जना रहेको छन् जसमा पुरुषको १४५९० जना (%२७.५३), महिलाको १२७९७ जना ले बढी (%५४.६) जना १७९३ पुरुषको जनसंख्या रहेको छ। महिलाको भन्दा (%७३.४६) देखिन्छ। यहाँको लैङ्गिक अनुपात १६३। विभिन्न उमेर समूहको जनसंख्यालाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। १४.

वडागत रूपमा उमेर अनुसारको जनसंख्याविवरण

यस गाउँपालिकामा उमेरगत रूपमा जनसंख्याको विवरण राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १.२ वडागत रूपमा उमेर अनुसारको जनसंख्याविवरण

Ward	Number of households	Population			Average household size	Sex ratio
		Total	Male	Female		
जम्मा	5179	27899	13592	14307	5.39	95.00
वडा नं १	1432	7935	3719	4216	5.54	88.21
वडा नं २	726	3611	1731	1880	4.97	92.07
वडा नं ३	1448	7573	3784	3789	5.23	99.87
वडा नं ४	682	3774	1833	1941	5.53	94.44
वडा नं ५	891	5006	2525	2481	5.62	101.77

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०७८

उमेर अनुसार जनसंख्याविवरण

उमेर	जम्मा	पुरुष	महिला
All Ages	27899	13592	14307
0 Year	479	281	198
1 Year	616	351	265
2 Year	702	395	307

3 Year	803	427	376
4 Year	720	399	321
5 Year	876	459	417
6 Year	756	406	350
7 Year	659	328	331
8 Year	780	401	379
9 Year	465	253	212
10 Year	840	473	367
11 Year	420	222	198
12 Year	743	391	352
13 Year	523	260	263
14 Year	614	312	302
15 Year	575	300	275
16 Year	626	311	315
17 Year	480	266	214
18 Year	779	426	353
19 Year	374	181	193
20 Year	838	378	460
21 Year	357	162	195
22 Year	618	268	350
23 Year	320	123	197
24 Year	413	177	236
25 Year	677	261	416
26 Year	435	196	239
27 Year	283	115	168
28 Year	491	186	305
29 Year	173	91	82
30 Year	841	333	508
31 Year	141	62	79
32 Year	411	173	238
33 Year	194	83	111
34 Year	202	108	94
35 Year	818	319	499
36 Year	272	109	163

37 Year	167	72	95
38 Year	375	140	235
39 Year	122	60	62
40 Year	729	320	409
41 Year	84	39	45
42 Year	270	136	134
43 Year	130	53	77
44 Year	82	39	43
45 Year	546	241	305
46 Year	142	52	90
47 Year	79	38	41
48 Year	245	104	141
49 Year	77	36	41
50 Year	585	267	318
51 Year	72	40	32
52 Year	193	106	87
53 Year	107	40	67
54 Year	84	42	42
55 Year	477	228	249
56 Year	152	69	83
57 Year	85	46	39
58 Year	177	79	98
59 Year	72	46	26
60 Year	490	245	245
61 Year	59	36	23
62 Year	143	72	71
63 Year	88	47	41
64 Year	69	28	41
65 Year	334	174	160
66 Year	95	55	40
67 Year	51	28	23
68 Year	134	71	63
69 Year	101	57	44
70 Year	275	133	142

71 Year	55	29	26
72 Year	116	69	47
73 Year	70	37	33
74 Year	31	18	13
75 Year	140	74	66
76 Year	35	21	14
77 Year	24	15	9
78 Year	41	21	20
79 Year	11	2	9
80 Year	59	27	32
81 Year	1	0	1
82 Year	7	4	3
83 Year	5	3	2
84 Year	2	1	1
85 Year	29	11	18
86 Year	5	5	0
87 Year	2	1	1
88 Year	4	3	1
89 Year	11	5	6
90 Year	19	8	11
91 Year	1	1	0
92 Year	2	0	2
93 Year	1	1	0
94 Year	1	0	1
95 Year	5	4	1
96 Year	3	0	3
97 Year	1	0	1
98 Year	2	1	1
99 Year	1	1	0
100 Year and above	10	5	5

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०७८

जातिको आधारमा जनसंख्याको विवरण

यस अर्नमा गाउँपालिकाको जम्मा जनसंख्या २७३८७ मध्ये जातजातिको आधारमा जनसंख्याविवरण तलको तालिकामा दिइएको छ । यस अर्नमा गाउँपालिकामा जम्मा ३६ जातजातीहरूको बसोबास रहेको छ, जसमा यादवको जनसंख्या सबै भन्दा बढी र दशनामीको जनसंख्या सबै भन्दा कम रहेको छ । धार्मिक हिसाबले यस गाउँपालिकामा ५ धर्मका मानिसहरूको बसोबास रहेको छ, जसमा हिन्दु, बौद्ध, ईस्लाम, किरात र क्रिस्चियन रहेको छ । धार्मिक हिसाबले सबै भन्दा बढी हिन्दु र सबै भन्दा कम किरात धर्म मान्ने रहेको छ, जुन तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

Area and sex	Total Population	Hindu	Bouddha	Islam	Kirat	Christian
Total	27899	24440	2	3449	1	7
Male	13592	12006	0	1581	1	4
Female	14307	12434	2	1868	0	3

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०७८

अर्नमा गाउँपालिकाको जातिगत जनसंख्याविवरण

(क्र.सं.)	जातिगतविवरण	जम्मा जनसंख्या	प्रतिशत
1	All Caste	27899	100
2	Yadav	6356	22.78
3	Koiri/Kushwaha	3789	13.58
4	Musalman	3448	12.36
5	Chamar/Harijan/Ram	2374	8.51
6	Musahar	1525	5.47
7	Kewat	1116	4.00
8	Dhanuk	936	3.35
9	Tatma/Tatwa	924	3.31
10	Danuwar	899	3.22
11	Teli	783	2.81
12	Gaderi/Bhediya	682	2.44
13	Mallaha	680	2.44
14	Hajam/Thakur	545	1.95
15	Khatwe	539	1.93
16	Oraon/Kudukh	532	1.91
17	Badhaee/Badhee	368	1.32
18	Kshetri	344	1.23

19	Sundi	340	1.22
20	Dhobi	260	0.93
21	Dusadh/Pasawan/Pasi	246	0.88
22	Haluwai	241	0.86
23	Tharu	222	0.80
24	Baraee	106	0.38
25	Kurmi	104	0.37
26	Foreigner	98	0.35
27	Amat	97	0.35
28	Lohar	66	0.24
29	Dom	65	0.23
30	Brahman - Tarai	54	0.19
31	Others	43	0.15
32	Kayastha	31	0.11
33	Brahman - Hill	29	0.10
34	Mali	25	0.09
35	Kalwar	22	0.08
36	Sanyasi/Dasnami	10	0.04

स्रोत :राष्ट्रिय जनगणना २०७८

(ग) सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्थाको विश्लेषण

अर्नमा गाउँपालिका सामाजिक र सांस्कृतिक रूपले विविधता युक्त स्थानिय तह हो । यहाँ विभिन्न जातजाति फरक फरक सामाजिक तथा सांस्कृतिक परम्परा रीतिरिवाज तथा प्रचलनहरु रहेका छन् । यहाँका सम्पूर्णजात जाति प्रायः मैथिली भाषा बोले तापनि आफ्नो घर समुदायमा विभिन्न भाषा बोल्ने गर्दछन् । जस्तै मुस्लिमहरुले मदरसामा अध्ययन अध्यापन गर्दा उर्दु बोल्छन् । घर र आफ्नो सामुदायमा मैथिली भाषालाई उर्दु टोनमा कुरा गर्छन्। झाँगड उराउहरु आफ्नो घर र सामुदायमा झाँगड भाषा बोल्छन् । थारु जातिका मानिसहरु थारु भाषा बोल्छन् । साँस्कृतिक हिसावले मैथिल साँस्कृतिको अनुसरण बढि गरेको देखिन्छन् । तर आ आफ्नो घर र सामुदायमा पर्व-, त्योहार, बर्तबन्ध , विवाह, पार्टीमा आआफ्नो धर्म संस्कृति झलकाउने - किसिमका रीतिरिवाज अनुसार गतिविधिहरु गर्छन् । एकातिरयस गाउँपालिकाको पहिचान स्थापित गर्न आआ-फ्नो संस्कृति तथा भाषा प्रति सवै समुदायले गौरव गर्ने गर्दछन । अर्को तिर भाषिक, जातजातिगत आधारमा परम्परा देखि सिर्जित विभिन्नताले विभेद तथा बन्चितकरणमा परी विकासका अवसरहरु बाट बन्चित भएका र सुविधाविहिन हुनपुगेका ब्यक्ति तथा समुदाय पनि रहेका छन ।यहालैङ्गिक रुपमा महिलाहरुलाई पर्दा भित्र राख्ने परम्पराले जडो गाडेको छ । यो मानसिकता लाई प्रमूख रुपमा हटाउनु पर्ने आवश्यकता महशुस हुन्छ । यसलाइ न्युनिकरण गर्न खोजेको भए पनि थोरै मात्र भएको छ ।

यसको प्रमुख कारण भनेको अशिक्षा हो । शिक्षाको विकास नीतिगत आधारमा व्यवस्थित भएन भने उक्त कार्यहरु सम्भव हुदैन।

विभेदहरु हटाउन यस गाउँपालिकाले संघीय, प्रादेशिक नीतिलाई अवलम्बन गर्दै पालिका स्तरिय नीति तथा विभिन्न कानूनहरु निर्माण गरेपनि लागु गर्न प्रयाप्त चुनौतिको सामना गर्नु परेको छ । एकातिर विविधतालाई साम्मान गर्ने दृष्टिकोण सहितका शैक्षिक नीति तथा कार्यक्रमहरु आवश्यक हुन्छन । अर्को तिर सामावेश गर्ने, समता अभिवृद्धि गर्ने, विभेद रहितताको वातावरण श्रृजना गर्ने र आवश्यकता अनुसार थप तथा विशेष प्रबन्ध गरी समता र सामावेशीका अभिवृद्धि गर्ने आवश्यकतालाई योजना निर्माणमा विशेष ध्यान दिनु जरुरी देखिन्छ ।

(घ) आर्थिक अवस्थाको विश्लेषण:

अर्नमा गाउँ पालिकाका सम्बन्धि छुट्टै तथ्यांकहरु उपलब्ध नभएकोले सिरहा जिल्लाको तथ्यांकलाई यस गाउँपालिकाको हकमा पनि सामान्यीकरण गरिएको छ । नेपाल मानव बिकाश सूचांकको अनुसार यो गाउँ पालिका ६२औं स्थान मा पर्दछ भने प्रति व्यक्ति आय १००७ अमेरिकी डलर रहेको छ। जीवन प्रत्यासाद ३३ वर्ष रहेको छ । त्यस्तै नेपाल गरिबी नक्शांकन २०७८ अनुसार अर्नमा गाउँ पालिकाको गरिबी संख्या ९५४७ जना अर्थात् ४१.७७ प्रतिशत जसको सरदार प्रतिव्यक्ति उपभोग रु. २४०१० र गरिबी को गहिराई (Gap) ०.०९९६ र तिब्रता (Severity) ०.०३३५ देखाएको छ ।

कम आय भएको मुलुकबाट नेपाललाई मध्यम आय भएको राष्ट्रमा पुर्‍याउँने सरकारको महत्वकांक्षी लक्ष्यलाई टेवा दिन अर्नमा गाउँपालिकाले पनि विभिन्न किसिमका आर्थिक क्रियाकलापहरुलाई अगाडि बढाएको छ। यहाँका मानिसहरुको आर्थिक स्तर माथि उकास्न उन्नत जातको पशुपालन, बीउ विजन, व्यावसायिक खेती, रोजगार तथा स्वरोजगारमुखी कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आएकोछ। यसका अलवा वैदेशिक रोजगारले पनि यहाँको आर्थिक अवस्था वृद्धि गर्नमा मद्दत गरेको देखिन्छ भने महामारीको रुपमा फैलिएको कोभिडले समग्र आर्थिक क्षेत्रमा नकारात्मक १९-प्रभाव पारेको छ।

(ग) शैक्षिक अवस्थाको विश्लेषण:

नेपालमा विद्यालय क्षेत्र अन्तरगत एकवर्षे प्रारम्भिक बालविकास शिक्षामा ४ वर्ष उमेरका बालबालिका सहभागी हुन्छन्। ५ वर्षको ८वर्ष उमेर समूहका लागि १२-निःशुल्क र अनिवार्य आधारभूत शिक्षा र १३वर्ष उमेर समूहका १६-ले २०७२तक नेपाल सरकारको रहेको छ। नेपालको संविधान वर्षको निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा दिने दायि ४लागि माध्यमिक तहसम्मको शिक्षाको अधिकार स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ। यसले स्थानीय तहलाई जिम्मेवार बनाएको संवैधानिक व्यवस्था छ। नेपालमा निजी स्तरबाट सञ्चालन भएका सशुल्क र सरकारी लगानीमा सञ्चालन भएका निःशुल्क गरी दुई प्रकारका शिक्षा प्रणाली सञ्चालनमा आएका छन्। यसै गरी अर्नमा गाउँपालिकाभित्र पनि यी दुवै प्रकृतिका शैक्षिक पद्धतिहरु सञ्चालनमा आएको छन्। यस खण्डमा अर्नमा गाउँपालिकाको संक्षिप्त शैक्षिक अवस्था अन्तर्गत नीतिगत व्यवस्था, उल्लेख्य उपलब्धि तथा अन्तर, विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाको कार्यान्वयन र दीगो विकासका लक्ष्यहरुको सन्दर्भ चर्चा गरिएको छ।

नीतिगतप्रवन्ध

नेपालको संविधान, २०७२ को भाग ३, धारा ३१ मा शिक्षा सम्बन्धी हकको उल्लेख गरिएको छ। उक्त संविधानमा आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक, आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क, माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क, आर्थिक रूपले विपन्न र अपाङ्गता भएकालाई कानून बमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने हक तथा आधारभूत तहसम्म मातृभाषामा शिक्षा पाउने मौलिक हकको संवैधानिक व्यवस्था गरिएको छ। त्यसै गरी आधारभूत शिक्षालाई सर्वव्यापी, जीवनोपयोगी, प्रतिस्पर्धी एवम् गुणस्तरयुक्त बनाउन अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन, २०७५ र अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी नियमावली, २०७७ ले प्रत्येक नागरिकको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई सुनिश्चित गरेको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहलाई शिक्षा सम्बन्धी २३ वटा अधिकार तथा कार्यहरू प्रदान गरे अनुरूप अर्नमा गाउँपालिकाले शिक्षा नियमावली, २०७५, शिक्षा ऐन, २०७६ शिक्षा नीति, कार्यनीति शिक्षा योजना २०८१ निर्माण गरि अर्नमा २०९०-गाउँ पालिकाको राजपत्रमा प्रकाशित गरेर कार्यन्वयन भईरहेको छ। यहाँको समग्र शैक्षिक गुणस्तरलाई वृद्धि गर्न शैक्षिक अन्तरक्रिया, पेशागत क्षमता विकास, शैक्षिक गुणस्तर सुधार लगायतका योजना तथा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ।

उपलब्धिको अवस्था

अर्नमा गाउँ पालिकामा जम्मा २४ वटा बिधालयहरू रहेकाछन जसमा १३ वटा सामुदायिक बिधालय छन् भने ६ वटा संस्थागत बिधालयहरू छन्। यसको अलावा यस पालिकामा ५ वटा धार्मिक बिधालय मदर्शा पनि रहेका छन्। यस गाउँ पालिकाको कुल साक्षरता दर ६६.१ प्रतिशत रहेको छ। यस गाउँ पालिकाको महिला साक्षरता दर ५६.८ प्रतिशत छ त्यसै गरी पुरुष साक्षरता दर ७६.४ प्रतिशत रहेको छ। यस गाउँ पालिकामा बल विकास केन्द्र मा कुल भर्ना दर ७०.४ र खुद भर्ना दर ५२.० प्रतिशत छ र बल विकास केन्द्र को अनुभव लिएर ६३.८ प्रतिशत बालबालिका कक्षा १ मा भर्ना हुने गरेको छ। फ्ल्यास रिपोर्ट २०८० को अनुसार यँहा कक्षा १ मा कुल भर्ना दर ७८.३ र खुद भर्ना दर ४०.७ रहेको छ। त्यसैगरी कक्षा १ देखि ५ सम्म को कुल भर्ना दर १११.४ प्रतिशत छ भन्ने खुद भर्ना दर ९३.६ प्रतिशत रहेको छ।

कक्षा ६ देखि ८ को कुल भर्ना दर ७८.५ प्रतिशत छ त्यसै गरि खुद भर्ना दर ७१.३ रहेको छ। कक्षा ८ को टिकाउ दर ४१.५ प्रतिशत छ। कक्षा ९ देखि १० को कुल भर्ना दर ६५.४ प्रतिशत र खुद भर्ना दर ४०.१ प्रतिशत छ। कक्षा ९ देखि १२ को कुल भर्ना दर ३२.२ प्रतिशत र खुद भर्ना दर १९.८ प्रतिशत रहेको छ। यस गाउँ पालिकाको कक्षा ११ देखि १२ को कुल भर्ना दर १.५ र खुद भर्ना दर ०.६ प्रतिशत रहेको छ। उपरोक्त तथ्यांकलाई हेर्दा यस गाउँ पालिका को शिक्षाको स्तर सुधारको खाँचो देखिन्छ।

विद्यालयक्षेत्रविकास योजनाको कार्यान्वयन

विद्यालय क्षेत्र विकास योजना ले विभिन्न शिक्षा सम्बन्धी योजना तथा कार्यक्रमहरु परिकल्पना गरि (२०१०-२०८१) तुले अर्नमा गाउँपालिकाले आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाको उने हेअगाडि सारे पश्चात् सो योजनालाई सहयोग पुऱ्या व्यवस्थापनमा केही पहल कदमी गरे तापनि जडा गाडेको केही समस्या दरबन्दी, दरबन्दी अनुसार शिक्षक व्यवस्थापन सम्बन्धी समस्या, शैक्षिक समस्या तथा शैक्षिक समस्या प्रतिको सारोकारवालाको उदासिनताले गर्दा चुनौतीको सामना बढी गर्नु परिरहेको छ । जसले गर्दा योजना कार्यान्वयनमा हुन सक्ने अपेक्षित उपलब्धी प्राप्त नहुने देखिन्छ ।

दीगो विकास लक्ष्यहरु

दीगो विकास लक्ष्य सबैका लागि समावेशी र समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षाको “ ४ .को लक्ष्य नं (२०३०-२०१५) मा २०१५लक्ष्य पूरा गर्न नेपाल सरकारले सन् ”वसरहरुमा प्रोत्साहित गर्नेसुनिश्चितता तथा आजीवन सिकाइका अ दीगो विकासका लागि शिक“ दक्षिण कोरियाको इन्चोनमा भएको ्षाकार्यक्रम र सेप्टेम्बरको संयुक्त राष्ट्रसंघको ” गाउँपालिकाले शिक्षा हासिल गर्न अर्नमा ४ .साधारण सभाको बैठकबाट पारित प्रतिवद्धता अनुरूप उक्त लक्ष्य नं क्षेत्रको योजना निर्माण गरेको छ। सो लक्ष्य प्राप्तिका लागि यस गाउँपालिकाले दूरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य, रणनीति, लक्ष्य र कार्यक्रम सहित १० वर्षको शिक्षा क्षेत्रको योजना तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउन प्रयासरत छ। (२०३३-२०२४)

१.२ मुख्य समस्या तथा चुनौतीको विश्लेषण

अर्नमा गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिक सन्दर्भ र विद्यालय शिक्षाका उपलब्धिका आधारमा विद्यालय शिक्षाको क्षेत्रमा देखिएका मुख्य समस्या तथा चुनौतीहरु निम्नानुसार छन् -

- प्रारम्भिक बालविकासकेन्द्रलन गर्नु। अनुसार सञ्चा कक्षाको समायोजन तथा पुनर्वितरण गरी मापदण्ड/
- नक्शांकनका आधारमा सुलभ दुरीमा विद्यालयको स्थापना, समायोजन तथा पुनर्वितरण गर्नु।
- बालमैत्री, अपाङ्गतामैत्री, लैङ्गिकमैत्रीको सिकाइ वातावरण निर्माण गर्नु।
- इन्टरनेट, सूचना र प्रविधिको पहुँच विद्यालयमा पुऱ्याउनु।
- भौतिक पूर्वाधार र शैक्षिक वातावरणको निर्माण गर्नु।
- आधारभूत तहको शिक्षालाई अनिवार्य तथा निःशुल्क र माध्यमिक तहको शिक्षालाई पूर्ण रुपमा निःशुल्क गरी गुणस्तरयुक्त सिकाइलाई सुनिश्चित गर्नु।
- व्यवहारकुशल सीपलाई विद्यालय शिक्षाको प्रारम्भिक बालविकास शिक्षादेखि माध्यमिक तहसम्म एकीकृत गर्ने र सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग अनुकूलन गर्न पाठ्यक्रममा परिमार्जन गरी विद्यालय शिक्षाको औचित्यता वृद्धि गर्नु।
- व्यावसायिक तथा प्राविधिक शिक्षाका लागि उपर्युक्त संरचना र कार्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन गर्नु।

- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा शिक्षक तथा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार तथा सिकाइमा प्रभावकारी ढंगले प्रयोग गर्नु।
- शिक्षकको व्यवस्थापन, विषयगत शिक्षकको प्रयाप्ता साथै अर्नमा गाउँपालिकाले दरवन्दी मिलान गरेर भएपनी शिक्षक र प्रको व्यवस्थापन गर्नु पर्ने । .अ.

बिद्यालयको प्रकार	सन्चालितकक्षाअनुसारकोसङ्ख्या													तहगतसङ्ख्या						जम्माइकाई	CL C	अन्य	इकाईगतसङ्ख्या			
	EC- ED	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१- ५	६- ८	१- ८	९- १०	११- १२	९- १२				१- ५	६- ८	९- १०	११- १२
सबैप्रकारकाबिद्यालयमाकक्षागततहगतसङ्ख्या	17	21					8			5		2		36	15	36	7	2	7	36	0	0	21	8	5	2
सामुदायिकबिद्यालयमाकक्षागततहगतसङ्ख्या	14	12					1			3		2		18	6	18	5	2	5	18	0	0	12	1	3	2
सामुदायिकशुन्यदरबन्दीभएकाबिद्यालय	0	12	0	0	0		1	0	0	3	0	2	0	18	6	18	5	2	5	18	0	0	12	1	3	2
सामुदायिकविशेषबिद्यालय	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
सामुदायिकधार्मिकबिद्यालयकोसङ्ख्या	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	5	0	0	0	5	0	0	5	0	0	0
स्त्रीबिद्यालयहरूकोसङ्ख्या	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
समाहितशिक्षासहितकाबिद्यालयहरूकोसङ्ख्या	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
सामुदायिकसुविधासहितकाबिद्यालयहरू							0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
सामुदायिकधार्मिकसहितकासामुदायिकबिद्यालय)कक्षा१-२ (										1	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	1
सामुदायिककार्यक्रमसहितकाबिद्यालयहरू										0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
कक्षा१-१२माबिज्ञानविषयसहितकाबिद्यालयहरू	0											0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
सबैप्रकारका (																										
कक्षा११-१२माबिज्ञानविषयसहितकासामुदायिकबिद्यालयहरू	0											0	2	0	0	0	0	2	2	2	0	0	0	0	2	
बुल्लाबिद्यालयसङ्ख्या	0						0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
सामुदायिकसिकाईकेन्द्रहरूकोसङ्ख्या	0	0																		1	0	0	0	0	0	
सामुदायिकसिकाईकेन्द्रहरूकोसङ्ख्या	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	

Organogram..... Educational Structure in Nepal

17+																									
15 -16																									
13 -14																									
10 - 12																									
5 - 9																									

3 - 4						
Age in years						
	ECPPC/ED	Lower Basic	Upper Basic	Secondary (9-10)	Secondary (11-12)	Higher Education
	Level of Education					

१.३ शिक्षाक्षेत्रका चुनौतीको SWOT विश्लेषण

यस अर्नमा गाउँ पालिकाको शिक्षा क्षेत्रको सबल पक्ष, अवसर, चुनौती र सुधार गर्ने पक्षलाई तल विश्लेषण गरिएको छ

क) शिक्षा क्षेत्रका सबल पक्षहरु

अर्नमा गाउँ पालिका को शिक्षा क्षेत्रका सबल पक्षहरु यस प्रकार रहेका छन् :

- यस गाउँ पालिकामा सबै वडाहरुमा बिधालय रहेकाछन
- शिक्षकहरुको सहभागिता र सक्रियता राम्रो छ
- प्राय सबै बिधालय मा बल्बिकाश केन्द्र रहेको छ
- कक्ष १ को कुल भर्ना १०१.२ र खुद भर्ना दर ९६.१ रहेको छ जुन राम्रो नै हो
- पालिका को कुल साक्षरता दर ६६.१ प्रतिशत जसमा पुरुष साक्षरता दर ७६.४ रहेको छ

ख) शिक्षा क्षेत्रका अवसरहरु

- संबैधानिक प्राबधान अनुसार यस गाउँ पालिकाले शिक्षाको विकास गर्न तत्पर रहेको
- पालिका शिक्षा सम्बन्धि नितिगर ब्यबस्था गर्न प्रयासरत रहेको
- यस पालिकाले शिक्षा सम्बन्धि बजेट बिनियोजन गर्न शुरुवात गरेको
- यो गाउँ पालिका शिक्षा क्षेत्र को विकास गर्न सहज रहेको
- यस गाउँ पालिकामा शिक्षा क्षेत्रमा बिभिन्न संघ सस्थाहरु कार्यरत रहेको

ग) शिक्षा क्षेत्रका सुधार गर्ने पक्षहरू

- बिधालयमा बालबालिकाको निरन्तरता र टिकाउ को लागि बिधालय ब्यबस्थापनलाई सक्रिय बनाउन र स्थानीय तह बाट निरन्तर अनुगन मा जोड
- बिधालय मा खाजा ब्यबस्थापन भएपनि तेस्को गुणस्तर र स्थानीय परिबेस अनुसार बनाउन र अनुगामा गर्नु पर्ने
- छिमेकी स्थानीय तह को साक्षरता दर अनुरूप अगाडी बढन यस पालिका ले ध्यान केन्द्रित गर्नु पर्ने
- प्रारम्भिक कक्षाको सिकाई उपलब्धिलाई बढाउन पहल गर्नु पर्ने
- स्थानीय तह ले शिक्षा क्षेत्र को बजेट बढाउन जोड दिनु पर्ने

घ) शिक्षा क्षेत्रको चुनौतिहरू

अर्नमा गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिक सन्दर्भ र विद्यालय शिक्षाका उपलब्धिका आधारमा विद्यालय शिक्षाको क्षेत्रमा देखिएका मुख्य समस्या तथा चुनौतीहरू निम्नानुसार छन् -

- प्रारम्भिक बालविकासकेन्द्रलन गर्नु। कक्षाको समायोजन तथा पुनर्वितरण गरी मापदण्ड अनुसार सञ्चा/
- नक्शांकनका आधारमा सुलभ दुरीमा विद्यालयको स्थापना, समायोजन तथा पुनर्वितरण गर्नु।
- बालमैत्री, अपाङ्गतामैत्री, लैङ्गिकमैत्रीको सिकाइ वातावरण निर्माण गर्नु।
- इन्टरनेट, सूचना र प्रविधिको पहुँच विद्यालयमा पुऱ्याउँनु।
- भौतिक पूर्वाधार र शैक्षिक वातावरणको निर्माण गर्नु।
- आधारभूत तहको शिक्षालाई अनिवार्य तथा निःशुल्क र माध्यमिक तहको शिक्षालाई पूर्ण रुपमा निःशुल्क गरी गुणस्तरयुक्त सिकाइलाई सुनिश्चित गर्नु।
- व्यवहारकुशल सीपलाई विद्यालय शिक्षाको प्रारम्भिक बालविकास शिक्षादेखि माध्यमिक तहसम्म एकीकृत गर्ने र सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग अनुकूलन गर्न पाठ्यक्रममा परिमार्जन गरी विद्यालय शिक्षाको औचित्यता वृद्धि गर्नु।
- व्यावसायिक तथा प्राविधिक शिक्षाका लागि उपर्युक्त संरचना र कार्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन गर्नु।
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा शिक्षक तथा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार तथा सिकाइमा प्रभावकारी ढंगले प्रयोग गर्नु।
- शिक्षकको व्यवस्थापन, विषयगत शिक्षकको प्रयाप्ता साथै अर्नमा गाउँपालिकाले दरवन्दी मिलान गरेर भएपनी शिक्षक र प्रको व्यवस्थापन गर्नु पर्ने । अ.

१.४ अवसर

माथि उल्लेख गरिएका चुनौतीहरू समाधान गरि विद्यालय शिक्षाको प्रभावकारी विकासका लागि निम्न अवसरहरू रहेकाछन् -

- विद्यालय शिक्षाको पहुँच, समता विकास र गुणस्तर वृद्धिका लागि वितरण भएका कार्यक्रमहरूले विकास गरेका संरचना तथा क्षमता पूर्वधारका रूपमा रहन सक्ने।
- शिक्षामा सरकारको लागि राजनीतिक रूपमा सहभागी देखिएको।
- दीगो विकासको लक्ष्य प्रप्तिका लागि द्विपक्षीय र बहुपक्षीय सहकार्य तथा प्रतिवद्धता रहेको।
- सार्वजनिक शिक्षाको विकास तथा गुणस्तर सुधारको लागि सकारात्मक जनमत रहेको।
- शैक्षिक अभियान्ताहरूको अग्रसरता रहेको।

परिच्छेद दुई: दुरदृष्टि, ध्येय, रणनीति तथा लक्ष्य

२.१ स्थानीय तहमा योजना निर्माण गर्दा लिनुपर्ने आधार

नेपालको संविधानले शिक्षा सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकको रूपमा प्रत्याभूत गरेको छ। संविधानले २०७२, शिक्षा निःशुल्क पाउने हकको कानूनी आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा व्यवस्था गरेको छ। अपाङ्गताभएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानून बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने र प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानून बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय वा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हकको व्यवस्था गरेको छ। शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यावसायिक, सीपमूलक तथा रोजगारमूलक बनाउँदै शिक्षामा सबै क्षेत्रबाट लगानी अभिवृद्धि गरी अगाडि बढ्नु आजको टड्कारो आवश्यकता छ। नेपालको संविधानको मौलिक हक अन्तरगत शिक्षाको हकहक लगायत राज्यका बालबालिकाको, निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्व, राज्य संरचना र राज्य शक्तिको बाँडफाँड सम्बन्धी धारा ५७ को उपधारा ४ बमोजिम स्थानीय तहको अधिकार अनुसूची र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११ मा (ज) तहको शिक्षालाई योजनाबद्ध ढंगले अगाडि बढाइ स्थानीय उल्लिखित प्राप्त अधिकारलाई समेत आधार मानी स्थानीय आवश्यकतालाई पूरा गर्न सक्ने जनशक्ति उत्पादन, राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने गुणस्तरीय जनशक्ति उत्पादनका लागि Scaffolding को भूमिका निर्वाह गर्न सकोस् भन्ने आशयले सबैको राय सुझाव लिई यो १० वर्षे शिक्षा क्षेत्रको योजना -२०२४सन्) २०३३तयार (गरिएको छ।

वि“ को २०१०.स.नेपालमा शिक्षानामक योजना कार्यान्वयन भए पछि शिक्षामा आम नागरिक र राष्ट्रिय ” माग तथा विश्व परिवेशबाट सिर्जित ज्ञानको विकासमा नेपालको शिक्षा नीति, योजना, कार्यक्रम तथा परियोजनाहरू कार्यान्वयन हुँदै आएका छन्। प्राथमिक शिक्षा परियोजना, आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा परियोजना, आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा कार्यक्रम, शिक्षक शिक्षा परियोजना, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम परियोजना, सहश्राब्दी विकास लक्ष्य, उच्च शिक्षा परियोजना, विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना तथा विद्यालय क्षेत्र विकास योजना जस्ता योजना तथा कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनमा आए। विश्वको बदलिदो परिवेशअनुसार नेपालले राष्ट्रिय स्तरमा बनाएका योजनाहरू र गरेका प्रतिवद्धताहरूलाई पूरा गर्नको लागि शिक्षा विकास गुरुयोजनाले महत्वपूर्ण मार्ग निर्देश गर्ने भएकोले यो योजनाको गरिएको छ। यो योजना तयार गर्ने क्रममा यस गाउँपालिकाको गाउँ शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभवक संघका पदाधिकारीहरू, शिक्षक कर्मचारी, विभिन्न संघसंस्थाका प्रतिनिधिहरू, बाल क्लव लगायत सबैसँग औपचारिक तथा अनौपचारिक छलफल र अन्तरक्रिया गरि महत्वपूर्ण राय सुझाव लिई योजना तर्जुमा गरिएको छ। स्थानीय तहमा उपलब्ध स्रोत साधनको अधिकतम प्रयोग गरी स्थानीय तहबाट नै विकेन्द्रीकरणको मर्म अनुरूप Bottom up Planning Approach का आधारमा विद्यालय सुधार योजना लगायत अन्य प्रक्रियाका माध्यमबाट शिक्षा विकासको गुरु योजना निर्माण गर्न वाञ्छनीय भएकोले यो योजना तयार पारिएको हो।

शैक्षिक विकेन्द्रीकरणलाई व्यवहारिक रूपमा कार्यान्वयन गर्न आगामी दिनमा शिक्षामा समेटिनु पर्ने विषयवस्तुलाई फरक ढंगले सम्बोधन गरी संविधानको मर्म अनुसार समन्वय, सहअस्तित्व, सहकार्य र सहकारिताको सिद्धान्तमा अगाडि बढे मात्रै स्थानीय स्रोत र साधनको उच्चतम प्रयोग हुने साथै समस्या पहिचान र प्राथमिकीकरणमा गुणात्मकता आउने ठहरसहित १० वर्षे शिक्षा क्षेत्रको योजना -२०२४सन्) २०३३ निर्माण गर्नु सान्दर्भिक देखिन्छ। (

यस विद्यालय क्षेत्र योजनाको माध्यमबाट अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा, निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा र सर्वसुलभ साक्षरता, निरन्तर शिक्षा तथा जीवन पर्यन्त सिकाइमा नेपालले वि (२०३३सन्) २०९० .सं.सम्म प्राप्त गर्ने उपलब्धिहरूलाई समेट्ने गरि यस परिच्छेदमा योजनाको दूरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्यहरू, रणनीतिहरू तथा प्रमुख उपलब्धि सूचक प्रस्तुत गरिएको छ।

२.२ अर्नमा गाउँ पालिकाको दूरदृष्टि

गुणस्तरीय शिक्षा अर्नमा गाउँ पालिकाको आज को आवश्यकता
सुखी र सम्बृद्ध समाज रुपान्तरणका लागि ब्यबसायिक प्राबिधिक शिक्षा

२.३ लक्ष्य

नवप्रवर्तक, दक्ष जनशक्ति, जीवनोपयोगी सीपयुक्त, सामाजिक मूल्य मान्यता, समता र समवेशीताप्रति सचेत नागरिक तयार गर्ने।

२.४ उद्देश्य

२.४.१ सबै बालबालिकाहरूका लागि गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर उपलब्ध गराउनु।

२.४.२ अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षामा पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरी गुणस्तर वृद्धि गर्नु।

२.४.३ माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गरि सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्नु।

२.४.४ सबै नागरिकका लागि जीवनपर्यन्त र निरन्तर सिकाइमा अवसर उपलब्ध गराउनु।

२.४.५ विद्यालयहरूमा सुशासन प्रवर्धन गरि सिकाइ उपलब्धि अभिवृद्धि गर्नु।

२.४.६ विद्यालयलाई भय, विभेद र दुर्व्यवहारमुक्त तथा विविधता अनुकूल बनाइ बालबालिकालाई बालमैत्री वातावरण प्रदान गर्नु।

२.४.७ आपतकालीन, संकटपूर्ण र महामारीजस्ता जोखिमपूर्ण परिस्थितिमा पनि बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई सुनिश्चित गर्नु।

२.४.८ विद्यालय तहको शिक्षामा समता र समावेशीताका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्नु।

२.४.९ सिर्जनशील, दक्ष, नैतिकवान, जीवनोपयोगी सीपयुक्त र सकारात्मक सोच भएको सचेत नागरिक तयार गर्नु।

२.५ रणनीति

२.५.१ सबै बालबालिकालाई विद्यालय शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्नका लागि विद्यालयको नक्साङ्कन गरी आवश्यकताको आधारमा शैक्षिक सेवाको पहुँच विस्तार गर्ने।

२.५.२ अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षामा पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरि गुणस्तर वृद्धि गर्न सुशासन, प्रभावकारी नीतिगत व्यवस्था, बालमैत्री वातावरण, विद्यालयको भौतिक पूर्वाधारको विकास, अभिभावक सचेतना, शिक्षकको पेशागत दक्षताको विकास जस्ता पक्षहरूमा जोड दिने।

२.५.३ माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गरि सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्न शैक्षिक सुशासन, नीतिगत व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयन, बालमैत्री वातावरण, विद्यालयको भौतिक पूर्वाधारको विकास, अभिभावक सचेतना, शिक्षकको पेशागत दक्षताको विकास, अनुगमन, सुपरीवेक्षण, निर्देशन तथा मूल्याङ्कन जस्ता पक्षहरूमा जोड दिने।

२.५.४ सबै बालबालिका तथा नागरिकका लागि जीवनपर्यन्त र निरन्तर सिकाइमा अवसर उपलब्ध गराउनको लागि सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको पूर्णवितरण र कार्यशैलीमा सुदृढीकरण गर्ने।

२.५.५ विद्यालयहरूमा सुशासन तथा सामाजिक परीक्षणको असल अभ्यासको प्रवर्धन गरि सिकाइ उपलब्धि अभिवृद्धि गर्न विद्यालयहरूमा उत्तरदायित्व बोध भएका जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने, सुशासन प्रवर्धन मापक सूचकहरू निर्धारण गरि सुशासन प्रवर्धनको मापन गर्ने साथै निरीक्षण, अनुगमन, सुपरीवेक्षण र निर्देशन जस्ता गतिविधिलाई प्रभावकारी बनाउन जोड दिने।

२.५.६ स्वतन्त्र र भयरहित सिकाइ पद्धतिका सक्षम जनशक्ति निर्माणमा जोड दिने।

२.५.७ विद्यालयमा आपतकालीन, संकटपूर्ण र महामारी जस्ता जोखिमपूर्ण परिस्थितिमा पनि बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई सुनिश्चित गर्न वैकल्पिक विधि, माध्यम, पद्धतिको विकास गरि कार्यान्वयनमा ल्याउने।

२.५.८ विद्यालय तहको शिक्षामा समता र समावेशीताका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्न निश्चित नीति नियम निर्माण गरी प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि जोड दिने।

२.५.९ सिर्जनशील, दक्ष, नैतिकवान, जीवनोपयोगी सीपयुक्त र सकारात्मक सोच भएको सचेत नागरिक तयार गर्न स्वतन्त्र सिकाइ, अतिरिक्त क्रियाकलाप, प्रयोगात्मक सिकाइ वातावरण तथा बालमैत्री शिक्षण पद्धतिको प्रयोगमा महत्व दिने।

२.६ कार्यनीति

यस अर्नमा गाउँ पालिकाको शिक्षाको कार्यनीति यस प्रकार हुनेछ :

१. विद्यालय नक्साङ्कनको आधारमा विद्यालय स्थापना, समायोजन तथा विस्तार गरिनेछ।

२. विद्यालय शिक्षामा पहुँच वृद्धि गर्नका लागि विद्यालय भर्ना तथा स्वागत कार्यक्रम, निःशुल्क पाठ्यपसूतक, छात्रवृत्ति, दिवा खाजा, विद्यालय पोसाक, शैक्षिक सामग्री वितरण, अभिभावक शिक्षा आदि जस्ताकार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
३. विद्यालयबाहिर रहेका सबै बालबालिकालाई विद्यालयमा भर्ना गर्ने अभियानलाई निरन्तरता दिई विभिन्नप्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरी स्थानीय तहले आफ्नो सेवा क्षेत्रभित्र कुनै पनि बालबालिकाबाहिर नरहेको घोषणा गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
४. सबैका लागि अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सनिश्चित गर्न शारीरिक तथा सामाजिकरूपमा पछाडि परेको बालबालिकालाई विशेष सिकाइ सामग्री र उचित शैक्षिक अवसरको सिर्जना गरिनेछ ।
५. शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलाई प्रभावकारी बनाउन शिक्षणमा विभिन्न विधिहरूको प्रयोग गर्दै उपयुक्त पाठ्यसामग्री, सन्दर्भ सामग्री, स्रोतसामग्री, उपयुक्त कक्षाकोठा व्यवस्थापन, शिक्षक पेसागत क्षमताविकास जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

२.७ अपेक्षित मुख्य उपलब्धि

शिक्षा क्षेत्रको योजनाको अन्त्य ९सन् २०३३० सम्ममा निम्नानुसारको मुख्य उपलब्धि प्राप्त हुने अपेक्षा गरिएको छ। शिक्षा क्षेत्रको योजनाको अन्त्य (२०३३सन्)सम्ममा निम्नानुसारको मुख्य उपलब्धि प्राप्त हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

१. सबै बालबालिकाहरूले गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको पहुँच र अवसर पाएका हुने।
२. अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षामा प्रविधिको पहुँचसहभाग, िता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि भएको हुने।
३. माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार आएको हुने।
४. सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक पूर्वाधार सहितको उच्च शिक्षामा अध्ययन गर्ने अवसर पाएको हुने।
५. आधारभूत तहमा कार्यान्वयनमा रहेको स्थानीय पाठ्यक्रमको सान्दर्भिकता तथा मूल्याङ्कन प्रणाली प्रभावकारी भई दैनिक जीवनका लागि आवश्यक व्यवहारकुशल तथा जीवनोपयोगी सीपहरू,स्थानीय कला, संस्कृति, भाषा, इतिहास, परम्परा, सीप तथा ज्ञानसकारात्मक सोच ,, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगारउन्मुख नागरिक तयार गर्ने महत्वपूर्ण साधन भएको हुने।
६. प्रविधिमैत्रीको सिकाइमा सुधार भएको हुने।क्षमतावान् र सक्षम शिक्षकको व्यवस्था भई विद्यार्थी ,
७. सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर प्राप्त भएको हुने।
८. विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागितासहित सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षाको अवसर सुनिश्चितता भएको हुने।

९. विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य र पोषणको अवस्थामा सुधार आएको साथै स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइप्रति सचेत भएको हुने।
१०. आर्थिक अभावका कारणले कुनै पनि बालबालिका शिक्षाको अवसरबाट वञ्चित भएको अवस्था नहुने।
११. हरेक परिस्थितिमा बालबालिकाले भौतिक तथा मनोवैज्ञानिक सुरक्षासहित शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित भएको हुने।
१२. समुदाय तथा विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमैत्री वातावरण निर्माण भइ विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुशासन प्रवर्धन भएको हुने।
१३. शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्धन भइ बालबालिकाको सिकाइप्रति उत्तरदायी प्रणालीमा विकास भएको हुने।
१४. प्रभावकारी अनुगमनको माध्यमबाट योजना कार्यान्वयनका समस्या तथा चुनौतीहरू सम्बोधन गरी आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माण भएको हुने।

२.८ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

अर्नमा गाउँ पालिकाको १० बर्षे शिक्षा क्षेत्रको योजना (सन् २०२४/२५-२०३३/३४)क मुख्य कार्य सम्पादन सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य निम्न बमोजिम निर्धारण गरिएको छ ।

क्र.स.	सूचकहरु	आधारवर्षको अवस्था २०२४	लक्ष्य	
			सन् २०२८	स
१. प्रारम्भिकबालबिकाशतथाशिक्षा				
१.१	कुलभर्नादर	३५.७	१००	
१.२	चारवर्षकाबालबालिकाहरुकोभर्नाप्रतिशत	३७	९०	
१.३	न्यनतमयोग्यतापुगेकाशिक्षकप्रतिशत	१००	१००	
१.४	आधारभूततालिमप्राप्तशिक्षकप्रतिशत	१००	१००	
१.५	कक्षा १ कानवप्रवेशीमध्येप्रारम्भिकबालबिकाशतथाशिक्षाकोअनुभवप्राप्तबालबालिकाकोप्रतिशत	६३.८	९०	
२. आधारभुतशिक्षा				
२.१	कक्षा १ माकुलप्रवेशदर	७८.३	१०६	
२.२	कक्षा १ माखुदप्रवेशदर	४०.७	९९	
२.३	कक्षा १-५ माकुलभर्नादर	१११.४	११२	
२.४	कक्षा १-५ माखुदभर्नादर	९३.६	१००	
२.५	कक्षा १-८ माकुलभर्नादर	९५.५	११५	
२.६	कक्षा १-८ माखुदभर्नादर	८५.५	९९	
२.७	कक्षा १-८ खुदभर्नादरमालैङ्गिकसमतासूचकांक	१.०५	१	
२.८	कक्षा ८ माटिकाउदर	४१.५	९८.९	
२.९	आधारभूतशिक्षाकोतहपुरागर्नेदर	७.४	९८.७	
२.१०	५-१२ बर्षउमेरकाबिद्यालयबाहिरहेकाबालबालिकाकोप्रतिशत	२.११	१	
३. माध्यमिकशिक्षा				
३.१	कुलभर्नादरकक्षा ९-१०	६५.४	१०६	
३.२	खुदभर्नादरकक्षा ९-१०	४०.१	९९	
३.३	कुलभर्नादरकक्षा ११-१२	१.५	११२	
३.४	खुदभर्नादरकक्षा ११-१२	०.६	१०५.९	
३.५	कुलभर्नादरकक्षा ९ -१२	३२.६	८१.४	

३.६	खुदभर्नादरकक्षा १-१२	१९.८	९१.६	९
३.७	कक्षा १० सम्मकोटिकाउदर	२९.१	५८.१	
३.८	कक्षा १२ सम्मकोटिकाउदर		७७.३	
३.९	कक्षा १-१२ माखुदभर्नादरकाआधारमालैङ्गिकसमतासूचकांक	२.२३	४०.१	
४. अनौपचारिकशिक्षातथानिरन्तरसिकाई				
४.१	५ वर्षमाथिकोसाक्षरतादर	६६	९६	
४.२	१५-२४ वर्षकोसाक्षरतादर	८६.९२	९९	
४.३	१५ वर्षमाथीकोसाक्षरतादर	५७	९५	
५. महिलाशिक्षकप्रतिशत				
५.१	आधारभुततह	४४.६	५०	
५.२	माध्यमिकतह	११.१	२५	
६. प्राथमिकताप्राप्तन्युनतमसक्षमता (PMEC) पुरागरेकाबिद्यालयप्रतिशत				
६.१	प्रारम्भिकबालविकासतथाशिक्षाकेन्द्र	५९.९	६०	
६.२	आधारभुतबिद्यालय		७०	
६.३	माध्यमिकबिद्यालय		६०	
७	पालिकाकोबजेटमाशिक्षाक्षेत्रकोबजेटकोप्रतिशत		१७	

परिच्छेद तीन: विधालय शिक्षाका मुख्य उपक्षेत्रहरू

परिचय

यस शिक्षा क्षेत्रको योजना सन् २०२४का लागि परिच्छेद दुईमा पहिचान गरिएका विद्यालय शिक्षाका २०३३-धर्माण र लक्ष्यहरू आकलन गरि पहिलो पाँच वर्षका दृष्टिकोण तथा उद्देश्यहरूका आधारमा प्रमुख क्रियाकलापहरू नि लागि लागत अनुमान सहित योजनाको खाका तयार गरिएको छ। पहिलो परिच्छेदम २०२८-२०२४ सन् अर्थात् यस शिक्षा क्षेत्रको योजनाको सन्दर्भ र विद्यालय क्षेत्रको वर्तमान अवस्थाको समग्र समीक्षा गरिएको छ। यसले शिक्षा क्षेत्रको योजनाको आवश्यकता तथा प्राथमिकता पहिचान गर्ने आधार तयार गरेको छ। परिच्छेद दुईमा यस योजनाका समग्र दूरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्यहरू पहिचान गरिएको छ।

तेश्रो परिच्छेदमा विद्यालय क्षेत्रअन्तर्गतका विभिन्न उपक्षेत्रहरूबालिविकास र शिक्षा ;, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा र अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गरी चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ भने पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन र शिक्षक विकास तथा व्यवस्थापनजस्ता सबैजसो उपक्षेत्रसँग अन्तर विषयहरूको वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गरि चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ। यसमा प्रत्येक उपक्षेत्रको वर्तमान अवस्थाको समीक्षा र पहिचान गरिएका चुनौतीहरूलाई दृष्टिगत गरेर योजनाका उद्देश्य, चुनौतीहरू सामना गरि उद्देश्य प्राप्तिका लागि आवश्यक उपक्षेत्रगत रणनीतिहरू र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्यहरू निर्धारण गरिएको छ।

३.१ बालविकास र शिक्षा

परिचय

नेपालको संविधान २०७२ को धारा ३९ बालबालिकाको हकको उपधारा प्रत्येक बालबालिकालाई “ मा (३) प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछको २०२८साथै शिक्षा ऐन ,भनी उल्लेख गरेको छ ” क्षाकै अंगको रूपमा मान्यता दिएको छ। प्रारम्भिक बालविकास आठौँ संशोधनले बालविकास शिक्षालाई विद्यालय शि तथा शिक्षा कार्यक्रमले बालबालिकालाई लेखपढ गराउने वा अक्षर तथा अङ्क चिनाउने कार्यमा जोड दिने भन्दा बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग गर्नुका साथै आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गराउन सहयोग गर्नुपर्छ। प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमहरू विभिन्न समयावधिका सञ्चालन गर्ने प्रचलन भए पनि चार वर्ष उमेर पुगेका बालबालिकाका लागि एक वर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गरिने व्यवस्था नेपालको निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा ऐन, २०७५ तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०६७ मा उल्लेख भएको र नेपालको पन्ध्रौँ र सोह्रौँ पञ्चवर्षिय योजनामा पनि सोही व्यवस्था गरिएको सन्दर्भमा यस शिक्षा योजनामा पनि एकवर्षे बालविकास कार्यक्रम समावेश गरिएको छ। सरकारी तथा गैरसरकारी संस्था, स्थानीय सरकार, समुदाय, निजी क्षेत्र र विद्यालयहरूको सहयोगले यस पालिकामा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रम विस्तारमा महत्त्वपूर्ण उपलब्धि हासिल भएको छ। बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक, सामाजिक एवं नैतिक सृजनात्मक पक्षको विकासमा सघाउँदै उनीहरूलाई आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित यो कार्यक्रम विद्यालय शिक्षाको पहिलो पाइला भएकोले पनि यसलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय बनाउनु स्थानीय सरकारको दायित्व

भित्र पर्दछ। यसै कुरालाई मध्यनजर गरेर अर्नमा गाउँपालिकाले निर्माण गरेको यस शिक्षा योजनामा प्रारम्भिक बालविकास शिक्षालाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउने प्रयास स्वरूप कार्यक्रमहरू समावेश गरिएको छ।

३.१.१ अर्नमा गाउँ पालिकाको वर्तमान अवस्था

अर्नमा गाउँपालिकामा हाल १७ वटा बालविकास कक्षा विभिन्न विधालयहरूमा सञ्चालनमा रहेका छन्। १७ वटा सरकारी अनुदान प्राप्त त छन्। जना शिक्षकहरू सेवार १७जम्मा ,४-५ वर्ष उमेरको कूल जनसंख्या १५९६ रहेको यस पालिकामा ५६६ (३५.४६%) जना बालबालिका बालविकास केन्द्रमा भर्ना भएका छन्। कक्षा १ मा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा अनुभव सहितको भर्नादर ८१प्रतिशत रहेको छ। प्रारम्भिक बालविकास तथा ५. प्रतिशत रहेको छ। प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा कार्यरत ९८.०क शिक्षामा लैङ्गिक समता सूच ,प्रतिशत महिला रहेका छन् १००सहजकर्ताहरूमध्ये जसमध्येयो .सी.एल्.एस् ,ग्यता भएका ५ जनाप्रवीणता , सरी हेर्दा जना सहजकर्ता कार्यरत छन्। य ३जना र सो भन्दा माथिल्लो योग्यता भएका ९प्रमाणपत्र तह योग्यता भएका यस पालिकामा कार्यरत सबै सहजकर्ताहरू नेपाल सरकारले तोकेको न्यूनतम् शैक्षिक योग्यता पूरा भएको देखिन्छ।

भौतिक रुपमा हेर्दा प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी न्यूनतम् मापदण्ड निर्देशिका २०६७ पहिलो संशोधन २०७५ अनुसार यस पालिका अन्तर्गत कुनै पनि बालविकास केन्द्रको न्यूनतम् मापदण्ड नपुगेको देखिन्छ। प्रायःबालविकास केन्द्रहरू बालमैत्री सकेका छैनन्। एकाक मैत्री बन्नलैङ्गि ,अपाङ्ग मैत्री ,तिर सहजकर्ताका लागि उत्प्रेरणा र मनोवल वढाइ पेशामा क्रियाशील बनाउन पारिश्रमिकतामा न्यून छ भने अर्कातिर उनीहरूका लागि कुनै सघन तालिम प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छैन । तथापी सबै सहजकर्तालाई५दिने पुनर्ताजगी तालिम शैक्षिक शत्र २०७७ मादिईएको थियो।

प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा देखिएका विद्यमान चुनौतीहरू -

१. १७ मध्ये कुनै पनि प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रले न्यूनतम् मापदण्ड पूरा नगर्नु ।
२. प्रारम्भिक बालविकास उमेर समूहका ६४.३ प्रतिशत बालबालिकाहरू विद्यालय बाहिर हुनु ।
३. प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा भर्ना भएका जम्मा विद्यार्थीहरूमध्ये ३५.४६ प्रतिशत मात्रै उपयुक्त उमेर समूहको हुनु ।
४. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा अनुभव सहितकक्षा १ मा भर्ना हुने बालबालिकाहरू ८१प्रतिशत ५. मात्रै हुनु ।
५. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा पाठ्यक्रम प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न नसक्नु ।
६. सहजकर्ताहरूको पारिश्रमिक न्यून हुनु ।
७. बालविकास तथा शिक्षामा शिक्षक विद्यार्थीको अनुपात १:३३हुनु ।
८. अपाङ्ग विद्यार्थीहरूको अद्यावधिक तथ्याङ्क नहुनु ।
९. कुनै पनि सहजकर्ता आधारभूत तालिम प्राप्त नहुनु ।

३.१.२ उद्देश्य

सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्नु बालविकास र शिक्षा कार्यक्रमको प्रमुख उद्देश्य हो। यो उद्देश्य परिपूर्तिका लागि शिक्षा क्षेत्रको योजनाले प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षासम्बन्धी निम्नलिखित उद्देश्यहरू राखेको छ-

१. १२ वटा नयाँ सहित २९ ओटै बालविकास केन्द्रहरूलाई न्यूनतम मापदण्ड पुरा गरेको सुनिश्चित गर्नु ।
२. शतप्रतिशत बालबालिकाहरूको लागि प्रारम्भिक बालविकासको अवसर सुनिश्चित गर्नु ।
३. शिक्षक र विद्यार्थी अनुपातलाई राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार पुर्याउन १२ वटा नयाँ बा.वि. केन्द्र स्थापना गर्नु ।
४. सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको अनुभवसहित कक्षा १ मा भर्ना गराउनु।
५. २९ वटै सहजकर्ताहरूलाई क्षमताविकास तालिम दिई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा पाठ्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गराउनु ।
६. सबै सहजकर्ताहरूको तलब ILO को मापदण्ड बमोजिम वृद्धि गर्नु ।
७. प्रारम्भिक बालविकास उमेर समूहका बालबालिकाहरूमा भएको अपाङ्गताको पहिचान गरि सहयोग सुनिश्चित गर्नु ।

३.१.३ रणनीतिहरू

योजनाका उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरीने छ -

१. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमको नक्शाङ्कन गरि आवश्यकता अनुसार थप १२ ओटा बालविकास केन्द्रहरूको स्थापना र संचालन गर्ने ।
२. प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी न्यूनतम मापदण्ड निर्देशिका २०६७ पहिलो संशोधन २०७५ अनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरू गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने ।
३. अभिभावक शिक्षा मार्फत प्रारम्भिक बालविकास उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई बालविकास केन्द्रमा भर्ना गराउने ।
४. सहजकर्ताको क्षमता अभिवृद्धिको कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
५. सहजकर्ताहरूको पारिश्रमिक तथा अन्य सेवासुविधाहरू वृद्धि गर्ने ।
६. प्रारम्भिक बालविकास उमेर समूहका बालबालिकाहरूमा भएको अपाङ्गता पहिचान गरी सहयोगको सुनिश्चितता गर्ने ।
७. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा पाठ्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन र अनुगमनको सुनिश्चितता गर्ने ।
८. प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको प्रभावकारिताका लागि परिवार, समुदाय, गैरसरकारी संघ संस्था, निजी क्षेत्र र विद्यालयहरू सँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।

३.१.४ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क (प्रमुख उपलब्धिहरू:

१. प्रारम्भिक बालविकास उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूगुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर पाएका हुनेछन्।

२. सबै २९ ओटै प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरू न्यूनतम राष्ट्रिय मापदण्ड पुरा गरेका हुनेछन् ।
 ३. कक्षा १ मा भर्ना हुने सबै बालबालिकाहरू प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रको अनुभव सहित भर्ना भएका हुनेछन् ।

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
१	प्रारम्भिक बालविकासमा कुल विद्यार्थी भर्ना सङ्ख्या	566	577	588	599	610	622
२	नयाँ स्थापना भएका प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरू संख्या	०	५	१	४	२	०
३	न्यूनतम राष्ट्रिय मापदण्ड पुरा गरेका बालविकास केन्द्रहरूको सङ्ख्या	०	6	6	6	5	6
४	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सम्बन्धि तालिम प्राप्त शिक्षकहरूको संख्या	०	२२	१	४	२	०
५	अभिभावक शिक्षाबाट लाभान्वित अभिभावकहरूको संख्या	566	577	588	599	610	622
६.	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्र बाट लाभान्वित अपाङ्गता भएका बालबालिका हरूको संख्या	0	30	31	32	33	33

३.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (वर्ष ५)					भौतिक लक्ष्य (५वर्षको)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्र स्थापना	संख्या	०	५	१	४	२	१२	गाउँपालिका
२	बालविकास सहजकर्ताका लागि पेशागत विकास तालिम (प्रथम र दोस्रो चरण)	संख्या	०	२२	१	४	२	२९	गाउँपालिका
३	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रका अभिभावकहरूका लागि सचेतना/शिक्षा कार्यक्रम	संख्या	५६६	५७७	५८८	५९९	६१०	२९४०	गाउँपालिका
४	प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा केन्द्रहरूलाई न्यूनतम राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार समतामूलक बनाउन आवश्यकता पहिचान गरी माग परिपूर्ति गर्ने	संख्या	०	१०	७	५	७	२९	प्रदेश/ गाउँपालिका / संघ संस्थाहरू
५	पालिका स्तरीयअपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको पहिचान र सहयोग कार्यक्रम	पटक	३१	३२	३३	३३	३४	१६३	संघ/ गाउँपालिका
६	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रका बालबालिकाहरूका लागि दिवाखाजा कार्यक्रम	संख्या	५६६	५७७	५८८	५९९	६१०	२९४०	संघिय इकाई
७	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सहजकर्ताहरूको पारिश्रमिक तथा सेवा सुविधा	संख्या	१७	२२	२३	२७	२९	२९	संघ/ गाउँपालिका

३.२ आधारभूत शिक्षा

परिचय

शिक्षा ऐन २०२८ अनुसार “आधारभूत शिक्षा भन्नाले प्रारम्भिक बाल शिक्षादेखि कक्षा आठसम्म दिइने” शिक्षा हो। विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना २०६६लाई आधारभूत शिक्षा ८-१ले विद्यालय शिक्षाको पुनर्संरचना गरेर कक्षा २०७२-मा परिभाषित गरेपछि विद्यालय शिक्षा हाल दुई तहको भएको छ। लाई माध्यमिक शिक्षाको रूप १२-९र कक्षा प्राथमिक र निम्न माध्यमिक तहलाई मिलाएर बनाइएको आधारभूत तहलाई संविधानको धारा ३१ मा (१) नागरिकको मौलिक हक अन्तर्गत राखिएको छ। गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षाले गरिबी घटाउन मद्दत गर्ने र व्यक्तिको जीवनस्तरमा उल्लेखनीय सुधार ल्याउन सक्ने तथा यसबाट समाज र राष्ट्रलाई नै विकासको पथमा अगाडि बढ्नमा सहयोग हुने कुरा विभिन्न अध्ययन प्रतिवेदनहरूले देखाएका छन्। युनेस्कोको एउटा प्रतिवेदनले यदि कम आय भएका मुलुकका सबै विद्यार्थीहरूले आधारभूत पढाइ सीप हासिल गरेर विद्यालय छाड्ने हो भने १७ करोड १० लाख मानिसलाई गरिबीबाट माथि उठाउन सकिने तथ्य प्रकाशन गरेको छ। आधारभूत तहको शिक्षाको महत्वलाई दृष्टिगत गरेर नै यसलाई योजनाबद्ध रूपमा व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउनका लागि अर्नमा गाउँपालिकाले यस योजनामा आधारभूत शिक्षाअन्तर्गत कक्षा १ देखि ८ सम्मको शिक्षामा पहुँच, गुणस्तर तथा समता र व्यवस्थापकीय प्रवन्धको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौतीहरू पहिचान गरि आगामी दश वर्षका लागि यस तहको शिक्षा विकासका उद्देश्य, रणनीति, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ।

संविधानले विद्यालय तहको शिक्षालाई स्थानीय तहको एकल अधिकार क्षेत्रभित्र तथा संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारको साझा अधिकारभित्र पनि राखेको छ। संविधानका उल्लिखित प्रावधानहरूले सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न एकल तथा साझा सूचीका आधारमा तीनै तहका सरकार जिम्मेवार हुनुपर्ने देखिन्छ।

३.२.१. वर्तमान अवस्था

अर्नमा गाउँपालिका भित्र हाल कक्षा १ सञ्चालित ३-१, कक्षा १ सञ्चालित ५-६ र कक्षा ६सञ्चालित ८- विद्यालयहरू गरी आधारभूत विद्यालयहरूको संख्या १८ वटा रहेको छ। आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भएका विद्यार्थीहरू मध्ये ८१.५ प्रतिशत बालविकास तथा शिक्षाको अनुभव रहेको छ। आधारभूत तहमा विद्यमान अवस्थाको लिङ्गको आधारमा विद्यार्थी हेर्दा सामुदायिक विद्यालयतर्फ कक्षा १प्रतिशत छात्रा र ८८.५०मा ३- ,प्रतिशत छात्र १२.४९कक्षा ४ ,प्रतिशत छात्र ५२.४१प्रतिशत छात्रा र ४८.५८मा ५-कक्षा ६प्रतिशत ७७.५१मा ८- प्रतिशत छात्रहरू भएको अवस्था छ। यसरी हेर्दा सामुदायिक विद् २३.४८छात्रा र यालयमा छात्राको प्रतिशत उच्च छ। यसैगरी संस्थागत विद्यालयतर्फ ३६प्रतिशत छात्र भर्ना भएका छन्। जसमा संस्थागत ३३.६३प्रतिशत छात्रा र ६७.

भन्दा बढी देखिन्छ।प्रतिशतले छात्रा ६६.२६विद्यालयमा आधारभूत तह (१-८) को खुद भर्ना दर ८५.५ प्रतिशत रहेको अवस्था विद्यमान छ, जसमा कक्षा १ को खुद भर्ना दर ४०.७ प्रतिशत मात्र रहेको छ। आधारभूत तहमा कार्यरत शिक्षक मध्ये १६१ मा ५-१प्रतिशत महिला रहेको देखिन्छ। शिक्षक विद्यार्थी अनुपात कक्षा १९.:४१ र कक्षा ६मा ८- १:३० रहेको अवस्थामा विद्यालयमा रहेको पुरानो दरवन्दी संरचनाले गर्दा न्यायोचित रूपमा विद्यालयमा विद्यार्थी

संख्याका आधारमा दरबन्दी नरहेको तथा शिक्षण सिकाइ पद्धतिमा बहुकक्षा शिक्षणको अधिक विद्यालयमा अभ्यास भइरहेकोले विद्यार्थी संख्याका आधारमा शिक्षक दरबन्दीको पुनर्वितरण तथा दरबन्दी मिलान गर्नु आवश्यक रहेको छ। यस पालिकाको कूल जनसंख्या २७जना रहेको २५६६मध्ये आधारभूत तह उत्तीर्ण गर्ने जनसंख्या सबैभन्दा धेरै ३८७, उमेर समूहका प्रतिशत रहेकोले तोकिएको उमेर भन्दा माथिल्लो ६.८१मा भने खुद भर्नादर ८-१छ । कक्षा बालबालिकाले आधारभूत शिक्षा लिएको देखिन्छ ।

आधारभूत तह कक्षा १.मा एस् ८-एल.सी. योग्यता भएका १० जना योग्यता भएका .एड.आइ ,१५ जना, स्नातक योग्यता भएका ४४ जना र स्नातकोत्तर योग्यता भएका ९ जना शिक्षक जसमध्ये आधारभूततहमा स्वयंसेवक शिक्षक ७ जना र संधिय अनुदान १ जना शिक्षक कार्यरत रहेको वर्तमान अवस्था छ। सामुदायिक विद्यालयमा कार्यरत शिक्षकहरुमा तहगत रुपमा सबै शिक्षकहरुको न्यूनतम योग्यता पूरा भएको देखिन्छ । पेशागत तालिम प्राप्त कूल शिक्षक ४७मका लागि जोड दिनुपर्ने देखिन्छ ।प्रतिशत रहेको यस पालिकामा आगामी दिनमा शिक्षकको पेशागत तालि ६२.

आधारभूत शिक्षामा देखिएका बिधमान चुनौतिहरु

१. कक्षा १ मा बालविकास शिक्षाको अनुभव सहित भर्ना हुने बालबालिकाहरु ८१प्रतिशत ५. मात्रै हुनु ।
२. कक्षा १ को खुद भर्नादर ४०.७ प्रतिशत मात्रै हुनु ।
३. विद्यार्थी संख्याको आधारमा शिक्षक दरबन्दी कायम, पुनः वितरण र मिलान गर्नु ।
४. तहगत प्रव्यवस्थापन गर्नु । .अ.
५. निःशुल्क तथा अनिवार्य आधारभूत शिक्षामा सबै बालबालिकाको पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चित गर्नु ।
६. विद्यालयको प्रशासनिकभौतिक तथा शैक्षिक वातावरणमा सुधार ल्याई विद्यालयलाई अपाङ्ग ,ता मैत्री तथा बालमैत्री बनाउनु ।
७. विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघ, अभिभावक, समुदाय, गैरसरकारी संघ संस्था, निजी क्षेत्र आदिलाई विद्यालयप्रति जिम्मेवार बनाउनु ।
८. ८ वटा विद्यालयमा शिक्षण सिकाइमा प्रविधिमैत्री प्रविधिको पहुँच पुर्याउनु ।
९. १०० प्रतिशत शिक्षकको पेशागत विकास तालिममा पहुँच पुर्याउनु ।

१०.३.२.२ उद्देश्य

यस योजनाले आधारभूत शिक्षासम्बन्धी निम्नलिखित उद्देश्य राखेको छ -

१. कक्षा १ मा बालविकास तथा शिक्षाको अनुभव सहित भर्ना हुने बालबालिकाको संख्या १०० प्रतिशत पुर्याउनु,
२. कक्षा १ को खुद भर्नादर क्रमिक रुपले बढाई १०० प्रतिशत पुर्याउनु,
३. ६ वटा विद्यालयमा दरबन्दी पुनः वितरण र मिलान गर्नु,
४. आधारभूत तहमा प्र.अ. व्यवस्थापन गर्नु,
५. विद्यालय उमेरका विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरुको पहिचान गरि आधारभूत शिक्षामा पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,
६. ८ ओटा विद्यालयमा बालमैत्री र अपाङ्गमैत्री शैक्षिक वातावरण निर्माण गर्नु,

७. आधारभूत तहका अभिभावकहरूको लागि अभिभावक शिक्षा/सचेतना कार्यक्रम संचालन गर्नु,
८. ८ वटा विद्यालयमा न्यूनतम (Internet, Smart Board र Computer, Printer) को व्यवस्थापन गर्नु,
९. प्याकेजको आधारमा TPD पहिलो र दोस्रो चरणको तालिम संचालन गर्नु,

३.२.३ रणनीतिहरू

योजनाका उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ -

- १.
२. विद्यालय नक्साङ्कनमार्फत् सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालय दरबन्दीलाई पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने।
३. अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको कार्यान्वयन गर्न स्थानीय सरकारले आवश्यक कानुन तर्जुमा तथा आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने।
४. विद्यालय बहिर रहेका सबै बालबालिकाहरूको यथार्थ विवरण सङ्कलन गरि उनीहरूको पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यक व्यवस्था गर्ने।
५. वैकल्पिक, अनौपचारिक, खुला, परम्परागत शिक्षा तथा सिकाइ, लक्षित कार्यक्रम, प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम, आवासीय सुविधा आदि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
६. विद्यालयमा न्यूनतम भौतिक सुविधा सुनिश्चितता गर्ने।
७. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा शिक्षक तथा विद्यार्थीको दक्षतामा वृद्धि गरी शिक्षण सिकाइमा प्रभावकारी ढङ्गले प्रयोग गर्ने।
८. शिक्षकलाई पेशागत तालिमको लागि आवश्यक वातावरण सिर्जना गर्ने।
९. मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइ कै अभिन्न अङ्गको रूपमा प्रयोगमा ल्याएर विद्यार्थीलाई कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनसँग सम्बन्धित क्षमता विकास गरिनेछ।
१०. विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघका पदाधिकारीको क्षमता विकास र अभिभावक अभिमुखीकरण गरिनेछ।
११. विद्यार्थीको पोषण तथा स्वास्थ्यमा सुधार गर्न स्थानीय स्वास्थ्य एकाइ मार्फत विद्यालयमा पोषण कर्नर स्थापना गरी सचित्र स्थानीय पोषण पाठ्यक्रम तयार गरी लागू गर्ने।
१२. स्थानीय पाठ्यक्रम मार्फत प्रकोप व्यवस्थापन तथा न्युनिकरण सम्बन्धी ज्ञान दिने।
१३. विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय पद्धतिमा सुधार गर्ने।

३.२.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजाहरू

क) उपलब्धिहरू

१. अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षामा प्रविधियुक्त पहुँचसहभागिता र गुणस्तर अभिवृद्धि भएको हुने। ,

ख) प्रमुख नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

१. विद्यालय नक्साङ्कनमार्फत् सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालय दरबन्दीलाई पुनर्वितरण तथा समायोजन भएको हुने।
२. स्थानीय सरकारले अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको कार्यान्वयन गर्न बालमैत्री र समावेशी वातावरणमा सिकाइ हुने।
३. आधारभूत तह पूरा गर्ने बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको हुने।
४. स्थानीय तहले आवश्यक सहकार्य गरी विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति सचेत बनाउने।
५. विद्यालय शिक्षालाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरि सहज र उपयोगी बनाउने कार्यलाई व्यवस्थित रूपमा विस्तार गरिने।
६. जनशक्तिको क्षमता विकास गर्दै आधारभूत तहमा गुणस्तरीय शिक्षा र शैक्षिक सुशासन कायम हुने।
७. विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि राष्ट्रिय औसत उपलब्धिसँग बराबर हुने।

क्र.स.	सूचक (उदाहरण)	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	आधारभूत तह (प्रथमिक कक्षा १-५) मा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको सङ्ख्या	538	504	471	437	402	538
२	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा विद्यार्थी र तालिम प्राप्त शिक्षकको सङ्ख्या	2812 51	2865 51	2919 51	2974 51	3031 51	3088 51
३	न्यूनतम सिकाइ सबलीकरण मापदण्ड (Minimum Enabling Conditions) पुरा गरेका आधारभूत तहका विद्यालयको	7	1	1	2	1	1

	सङ्ख्या						
--	---------	--	--	--	--	--	--

३.२.५.प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (वर्ष ५)					भौतिक लक्ष्य १०) (वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	विद्यालयमा नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण र समायोजन	पटक	०	१	१	०	०	५	गाउँपालिका
२	शिक्षक योग्यता र दरबन्दी निर्धारण तथा पुनरावलोकन	पटक	०	१	१	१	१	५	गाउँपालिका
३	आधारभूत तहमा सबै बालबालिकालाई विद्यालयमा भर्ना	प्रतिशत	९३.८	९४	९४.८	९५	९६	१००	गाउँपालिका
४	विद्यालयमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास	संख्या	०	२	२	३	२	१९	संघ/ प्रदेश/ गाउँपालिका
५	स्थानीय पाठ्यक्रम २०७८ को कार्यान्वयन	कक्षा	०	२	२	५	१०	१९	
६	विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा योजना तयारी महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति योजना तयार गरी कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	१०	संघ/ प्रदेश/ गाउँपालिका
७	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रविधिको प्रयोगमा क्षमता विकास	संख्या	०	२	२	३	२	१०	संघ/ प्रदेश/ गाउँपालिका
८	विद्यालय पोषण ,स्वास्थ्य कार्यक्रम तथा दिवा खाजा	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००	संघ/ प्रदेश/ गाउँपालिका
९	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग	निरन्तर							गाउँपालिका
१०	निःशुल्क शिक्षाको सुनिश्चितताका लागि विद्यार्थी पाठ्यपुस्तक	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००	संघ
११	आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस, विद्यार्थी स्टेशनरी इत्यादि वितरण	प्रतिशत	५	७	७	५	८	१५	गाउँपालिका

१२	धुमती पुस्तकालय सञ्चालन	प्रतिशत	०	०	०	०	०	०	गाउँपालिका
१३	सिकाइ सामग्री व्यवस्थापन	प्रतिशत	५	५	५	५	५	२५	गाउँपालिका
१४	एउटा बच्चाको भर्ना मेरो : सामाजिक दायित्वकार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	१	१	१	१	१	१०	गाउँपालिका
१५	प्रति बच्चा प्रति दिन रु १० बचत पालिका प्रमुखकार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	१	१	१	१	१	१०	गाउँपालिका
१६	सिमान्तकृत तथा विद्यालय बाहिर रहेकाबालबालबालिकाको लागि शैक्षिक सहयोग कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	१	१	१	१	१	१०	संघ/ प्रदेश/ गाउँपालिका/विद्या लय
१७	वडा तथा पालिकास्तरमा सत प्रति विद्यालय पहुँचघोषणा कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	१	१	१	१	१	१०	संघ/ प्रदेश/ गाउँपालिका/ वडा कार्यालय/ विद्यालय
१८	कक्षा १ देखि ३ सम्मको पठनसीप तथा गणितीय सीपविकासको लागि शिक्षक तथा विद्यार्थी निर्मित स्थानीय सामग्रीहरु सहितकोछापायुक्त कक्षाकोठा व्यवस्थापनसञ्चालन(Book corner अनुदानबाट विद्यालयले गर्ने)	संख्या	१	१	१	१	१	१०	विद्यालय
१९	प्रारम्भिक कक्षाको शिक्षणका क्रमिक सिकाइरणनितिको निरन्तरता सहित प्रविधिमैत्री तथा बालमैत्री शिक्षण सिकाइका लागिशैक्षिक सामग्री सहयोग कार्यक्रम(बालविकास शिक्षण सिकाइ नन्स्यालिरीबाट गर्ने)	संख्या	१	१	१	१	१	१०	विद्यालय

२०	बालबालिकाहरुको पठन सहित सिकाइ सुधारमा योगदानपुर्याउने उत्कृष्ट अभिभावक सम्मान कार्यक्रम	संख्या	१	१	१	१	१	१०	गाउँपालिका/विद्यालय
२१	कक्षा १ देखि ३ मा कक्षाकोठामा आधारित प्रारम्भिक कक्षापठाइ तथा गणितिय सीप परिक्षण सञ्चालन	संख्या	१	१	१	१	१	१०	गाउँपालिका/विद्यालय
२२	बार्षिक रुपमा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षणसञ्चालन	संख्या	१	१	१	१	१	१०	गाउँपालिका/विद्यालय
२३	विद्यालय स्तरीय तथा पालिका स्तरीय पढाइप्रतियोगिता पढाइ उत्सव सहित शैक्षिक प्रदर्शनी मेला सञ्चालन	संख्या	१	१	१	१	१	१०	गाउँपालिका/विद्यालय
२४	शिक्षकले कक्षाकोठामा विताउने समयको पुर्णकार्यान्वयनमा सहयोग	संख्या	१	१	१	१	१	१०	गाउँपालिका/विद्यालय
२५	शिक्षकको क्षमता विकासको लागि माग र आवश्यकताकोआधारमा तालिम सञ्चालन	संख्या	१	१	१	१	१	१०	गाउँपालिका/विद्यालय
२६	छापामय कक्षा कोठा	संख्या	१	१	१	१	१	१०	गाउँपालिका/विद्यालय
२७	शिक्षक सम्मान कार्यक्रम	संख्या	१	१	१	१	१	१०	गाउँपालिका/विद्यालय
२८	नमुना बिद्यालय घोसणा पुरस्कार	संख्या	१	१	१	१	१	१०	गाउँपालिका/विद्यालय
२९	गृह बिद्यालय संचालन	संख्या	१	१	१	१	१	१०	गाउँपालिका/विद्यालय

३.३ माध्यमिक शिक्षा

परिचय

नेपालको संविधान २०७२ ले माध्यमिक तहको शिक्षा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक स्थापित गरेको छ भने अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ ले पनि प्रत्येक नागरिकलाई माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व राज्यको हुने उल्लेख गरेको छ। संविधानले एकातिर विद्यालय तहको शिक्षालाई स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र रहने व्यवस्था गरेको देखिन्छ भने अर्कोतिर संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारको साझा अधिकारभित्र पनि राखेको छ। संविधानका उल्लिखित प्रावधानहरूले आम नागरिकका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्न एकल तथा साझा सूचीका आधारमा तीनै तहका सरकारलाई जिम्मेवार बनाउने स्पष्ट दिशा निर्देश गरेको छ। शिक्षा ऐन २०२८ ले कक्षा १-२ सम्मलाई माध्यमिक शिक्षाको रूपमा राखेको छ। अनिवार्य आधारभूत शिक्षा अन्तर्गत सबै बालबालिकाले कक्षा ८ सम्मको गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गरिसकेपछि विद्यार्थीको रुचि र क्षमता अनुसार माध्यमिक तहमा परम्परागतप्राविधिक र साधारण धारको शिक्षा छनोट गर्ने अवसर, प्रदान गर्नुपर्दछ। यस तहको शिक्षालाई जीवनोपयोगी, उत्पादनमूलक, प्रविधियुक्त, सीपमूलक र व्यावहारिक बनाउनु पर्दछ। आधारभूत तहमा विद्यार्थीले हासिल गरेको भाषिक र गणितीय सीपको उपयोग गरेर आफ्नो रुचि र क्षमताअनुसार विद्यार्थीले साधारण शिक्षाको लक्ष्य लिएर विभिन्न विषयमा उच्च शिक्षा हासिल गर्ने लक्ष्य लिने वा विभिन्न किसिमका प्राविधिक र व्यावसायिक सीप हासिल गरेर भविष्यमा आय आर्जनको बाटो सुनिश्चित गर्ने भन्ने निर्णय माध्यमिक तहको शिक्षाले गर्नुपर्दछ। अर्नमा गाउँपालिकाले माध्यमिक तहको शिक्षालाई प्रविधियुक्त, सीपमूलक, निःशुल्क, बालमैत्री, र समावेशी गराउने नीति लिएको छ।

३.३.१ वर्तमान अवस्था

अर्नमा गाउँपालिका भित्र हाल कक्षा १-११कक्षा, २सञ्चालित १०-१२ सञ्चालित २ गरी माध्यमिक तहको विद्यालयहरूको संख्या ४ वटा रहेको छ जसमध्ये १ विद्यालयमा प्राविधिक धार अन्तर्गत सिभिल ईन्जिनियरिङ्गको पठन पाठन शैक्षिक सत्र २०७६ बाट शुरुभएको छ। माध्यमिक तह कक्षाको १४.१२२२ कूल भर्नादर ०.६३को खुद भर्ना दर १०- रहेको छ। माध्यमिक तहमा विद्यमान अवस्थामा लिङ्गको आधारमा विद्यार्थी हेर्दा सामुदायिक विद्यालयतर्फ कक्षा ९ १०- क समता लैङ्ग प्रतिशत छात्र भर्ना भएको अवस्था छ। यस तहमा खुद भर्नादरमा ५९.५२प्रतिशत छात्रा र ४१.४७मा १२ शिक्षक विद्यार्थी अनुपात ९८.०सूचक :४० रहेको छ। कक्षा १० को टिकाउ दर ४९ प्रतिशत.८५उत्तीर्ण दर, ६ कक्षा १० मा कक्षा दोहोर्न्याउने दर १ रहेको छ। यस पालिका भित्र २२ कक्षा छोड्ने दर ४. माध्यमिक तह कक्षा ९मा स्नातक १२- प्रतिशत महिला शिक्षक १०जना शिक्षक कार्यरत छन् जसमध्ये १०२ योग्यता भएका र स्नातकोत्त १योग्यता भएका रहेका छन्।

माध्यमिक शिक्षामा देखिएका विद्यमान चुनौतीहरू:

१. निःशुल्क माध्यमिक शिक्षालाई पहुँच योग्य बनाई कार्यान्वयन गर्ने।
२. माध्यमिक तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई व्यवस्थित गर्ने।
३. विद्यार्थीको सिकाइ गुणस्तर सुधार गरी सिकाइ उपलब्धिमा सुधार ल्याउने।
४. प्रविधिमा शिक्षक तथा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार गर्ने।

५. विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री बनाउने।
६. शिक्षकको वृत्ति विकासलाई पारदर्शी, नतिजामा आधारित र अनुमानयोग्य बनाई व्यवस्थित गर्ने।
७. विद्यालय शिक्षालाई समावेशी र समतामूलक बनाउने।
८. विषायगत दरबन्दीको व्यवस्था गरी विद्यालयमा सक्षम जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने।
९. विद्यालयको छुट्टै प्रशासनिक काम गर्ने गरी योग्यता र क्षमतामा आधारित प्रव्यवस्थापन गर्ने। .अ.

३.३.२. उद्देश्यहरू

१. माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गरी गुणस्तरमा सुधार गर्नु।
२. विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरणमा सुधार गरी बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउनु।
३. माध्यमिक शिक्षामा खुद भर्ना तथा टिकाउ दर बढाउनु र कक्षा छोड्ने र दोहोर्‍याउने दर घटाउने।
४. सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गर्नु र प्राविधिक तथा व्यवहार कुशल सीपलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु।

३.३.३ रणनीतिहरू

योजनाका उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्न लिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरीनेछ :

१. विद्यालय नक्शाङ्कनमार्फत सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालयहरूलाई पुनर्वितरण ,समायोजन तथा स्थापना गरीनेछ।
२. निःशुल्क माध्यमिक शिक्षामा पहुँच र समावेशी सहभागिता सुनिश्चित गर्न क्षमता विकास गरीने छ।
३. माध्यमिक तहमा सञ्चालन भइरहेको प्राविधिक धारमा थप २ क्षेत्र समेटिनेछ।
४. माध्यमिक आवासीय विद्यालय विस्तार गरीनेछ।
५. हरेक विद्यालयको शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि बढाइनेछ।
६. विद्यालयको छुट्टै प्रशासनिक काम गर्ने गरी योग्यता र क्षमतामा आधारित प्रव्यवस्थापन गरीनेछ। .अ.
७. विद्यालयको भौतिक शैक्षिक वातावरणमा सुधार ल्याई विद्यालयलाई बालमैत्री बनाइनेछ।
८. एउटा सामुदायिक विद्यालयमा कक्षा ११मा विज्ञान विषय अध्ययनका लागि आकर्षण बढाउन पर्याप्त १२-पू्वाधार सहितको व्यवस्था गरीनेछ।
९. आवश्यकता अनुसार शिक्षक दरबन्दी पुनर्वितरण, समायोजन तथा थप गर्नेछ।
१०. श्री सगरमाथा माध्यमिक विद्यालयलाई कक्षा १ बाट नै सञ्चालित गरी नमुना माध्यमिक विद्यालयको रुपमा स्तरोन्नति गरीनेछ।

३.३.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धि

१ माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार हुने।

ख) नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

१. निःशुल्क माध्यमिक तहको शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित भई खुद भर्ना तथा टिकाउ दरमा वृद्धि हुने तथा कक्षा छोड्ने र दोहोर्च्याउने दरमा कमी आउने।
२. सबै माध्यमिक विद्यालयले आधारभूत मापदण्ड पूरा गरेको हुने।
३. माध्यमिक तहमा प्राविधिक धारतर्फको शिक्षा व्यवस्थित र विस्तार भएको हुने।
४. मध्यमिक शिक्षा पूरा गर्ने विद्यार्थीले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको हुने।
५. विद्यालय शिक्षामा सूचना प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार तथा सहज प्रयोग र उचित सिकाइ वातावरणको निर्माण भएको हुने।
६. विद्यालयको छुट्टै प्रशासनिक काम गर्ने गरी योग्यता र क्षमतामा आधारित प्रव्यवस्थापन हुने। अ.
७. माध्यमिक तहमा जनशक्तिको क्षमता विकास गरी गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह तथा शैक्षिक सुशासन कायम हुने।

क्र.स.	सूचक (उदाहरण)	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा भर्ना भएका विद्यार्थी सङ्ख्या	786	801	816	831	847	863
२	माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) मा भर्ना भएको विद्यार्थी सङ्ख्या	23	23	24	24	25	25
३	बिज्ञान बिषयमा अध्यनरत विद्यार्थी सङ्ख्या	0	0	0	0	0	0

४	न्यूनतम सिकाइ सवलिकरण मापदण्ड (MEC) पुरा गरेका माध्यमिक विधालय सङ्ख्या	1	1	1	1	0	1
---	--	---	---	---	---	---	---

३.३.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (वर्ष ५)					भौतिक लक्ष्य १०) (वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक कार्यविधितयारी	पटक	०	१	०	०	०		गाउँपालिका
२	विद्यालयमा नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	पटक	०	१	१	०	०		गाउँपालिका
३	प्राविधिक धारको शिक्षाको विस्तार	संख्या	०	१	०	१	१		गाउँपालिका
४	शिक्षक योग्यताका मापदण्ड र दरबन्दी आधारको पुनरावलोकन	संख्या	०	१	१	०	०		संघ/ प्रदेश/ गाउँपालिका
५	आवश्यकताअनुसार स्कूल बसको व्यवस्था तथा खुला तथादुर शिक्षालगायतका वैकल्पिक प्रबन्ध गर्ने	संख्या	०	०	०	१	०		संघ/ प्रदेश/ गाउँपालिका
६	विद्यालयमा न्यूनतम् भौतिक पूर्वाधार विकास तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, शौचालय, खानेपानी, प्रतिशत स्थानीय तह सुधारको क्रियकलाप अनुसार	पटक	१	१	१	१	१		संघ/ प्रदेश/ गाउँपालिका
७	नमुना माध्यमिक विद्यालय विस्तार	संख्या	०	१	०	०	१		संघ/ प्रदेश/ गाउँपालिका
८	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रविधिको प्रयोगमा क्षमता विकास	संख्या	०	१	१	१	१		संघ/ प्रदेश/ गाउँपालिका
९	विद्यालय पोषण ,स्वास्थ्य कार्यक्रम	प्रतिशत	०	१०	१५	१५	१५		संघ/ प्रदेश/ गाउँपालिका
१०	क्षमतामा आधारित प्र.अ. व्यवस्थापन	संख्या	१	०	०	०	१		गाउँपालिका
११	प्रकोप प्रति सचेत रहन योजना	पटक	०	१	१	१	१		गाउँपालिका

	विकास								
१२	निःशुल्क शिक्षाको सुनिश्चितताका लागि विद्यार्थी पाठ्यपुस्तक	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००		संघ
१३	आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस, विद्यार्थी स्टेशनरी इत्यादि वितरण	प्रतिशत	५	५	५	५	५		गाउँपालिका
१४	घुम्ती पुस्तकालय सञ्चालन	प्रतिशत	३	३	३	३	३		गाउँपालिका
१५	सिकाइ सामग्री व्यवस्थापन	प्रतिशत	५	५	५	५	५		गाउँपालिका

३.४ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम

परिचय

शिक्षाले गरिखाने सीप सिकाउन सकेन र शिक्षालयहरु बेरोजगार उत्पादन गर्ने थलोमात्र भए गुनासो अहिले सर्वत्र सुनिन गरेको छ । यस्ता गुनासोहरुलाई सम्बोधन गर्न माध्यमिक तहको पाठ्यक्रममा प्राविधिक धारको व्यवस्था गरिनुका साथै प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम परिषदले एनेक्स कार्यक्रम मार्फत सामुदायिक विद्यालयहरुमा विभिन्न विषयको प्राविधिक शिक्षा कार्यक्रमहरु संचालन गरिरहेको छ । तर प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाका यस्ता अवसरहरु सिमित भएको आफैले केहि गर्न पुँजि ,उत्पादित जनशक्ति जागिर खोज्ने खालको मात्र भएको , लगायत अन्य अवरोधहरु रहेको रोजगारदाताको अभाव भएको जस्ता गुनासोहरु पनि सुनिन थालेका छन् । अर्कोतिर , -६कक्षा ८ को पाठ्यक्रममा राखिएको पेशाव्यवसाय र प्रविधि शिक्षाको पढाइलाई व्यवहारिक बनाउने र , व्यवसाय र प्रविधि प्रति रुचि जगाएर नरम सीपको विकास ,विद्यार्थीहरुमा पेसामा जोड दिनुपर्ने कुराप्रति भने विद्यालयहरु त्यति सजग भएको देखिदैन । यस्तो अवस्थामा कक्षा ८ देखि १२ सम्म उत्तीर्ण गरेका र माथिल्लो तहको शिक्षामा ज्ञान आर्थिक र बौद्धिक क्षमता तथा रुचि र चाहनाका कारण असक्षम र अनिच्छुक विद्यार्थीहरु अलमलमा पर्ने गरेको देखिन्छ । त्यस्ता व्यक्तिहरुका लागि गाउँपालिकाले रोजगारमुलक सीप सिकने अवसर प्रदान गर्नुपर्दछ भन्ने मान्यताका साथ यस योजनामा कार्यक्रम राखिएको हो ।

३.४.१ वर्तमान अवस्था

३.४.२. उद्देश्य

- विद्यालय शिक्षाबाट बाहिर आएका ,आउन सक्ने र व्यवसायिक तथा प्राविधिक शिक्षामा रहिर भएका किशोर किशोरी तथा युवा युवतिहरुलाई रोजगार तथा स्वरोजगार हुन सहयोग गर्ने छोटो तथा लामो अवधिको व्यवसायिक र प्राविधिक सीपको तालिम प्रदान गर्ने ।

३.४.३ रणनीति

- प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम परिषद ,सानोठिमी भक्तपुरसँग समन्वय गरेर गाउँपालिकामा एउटा बहुप्राविधिक शिक्षालयको स्थापना गर्ने ।
- गाउँपालिकाका बेरोजगार युवाहरुलाई समय समयमा स्थानीय तहमा उपलब्ध भएका तथा बाहिरबाट बोलाइएका श्रोतव्यक्तिबाट रोजगार परामर्श दिने व्यवस्था गर्ने ।
- स्थानीय स्तरमा स्वरोजगार हुन चाहनेहरुलाई पुँजि व्यवस्था तथा अन्य काममा सहयोग गर्ने ।

३.४.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.स.	सूचक (उदाहरण)	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम प्रदान गर्ने बिधालय सङ्ख्या	1					
२	माध्यमिक तहमा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिममा भर्ना भएका विधार्थी सङ्ख्या	57	58	59	60	61	63

३.४.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाई	भौतिक लक्ष्य वर्ष ५					भौतिक लक्ष्य १० वर्ष	कैफियत
			1	2	3	4	5		
1	माध्यमिक तहमा शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिममा भर्ना हुन चाहने बिधार्थीको तथ्याँक संकलन तथा खण्डीकृत डाटाबेस तयार						1		

2	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम सञ्चालन	संख्या	१	१	१	१	१	१०	
3	बिधार्थिका लागि छात्रवृत्तिका अवसर		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

३.५ उच्च शिक्षा

परिचय

माध्यमिक तहको शिक्षा पुरा गरेपछि रुचि र क्षमताको आधारमा उच्च शिक्षा हासिल गर्न चाहने विद्यार्थीहरूको संख्या पनि बढ्दै गइरहेको छ । देशले विविध क्षेत्रमा उन्नति हासिल गर्नको लागि उच्चस्तरीय दक्ष जनशक्तिको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । उच्च शिक्षा विशिष्टिकृत हुने भएकोले विद्यार्थीहरूले आफ्नो रुचिको विषयमा विशेष ज्ञानसीप र , दक्षता हासिल गर्दछन् जसबाट देश र समाजले विशेष फाइदा पाउन सक्ने आशा गर्न सकिन्छ । तर आवश्यकताको क्याम्पस खोल्ने प्रवृत्तिले एकातिर उच्च शिक्षाको गुणहिकान नै नगरी लहडको भरमा विद्यालयहरूमागस्तर माथि प्रश्न उठ्ने गरेको छ भने अर्कोतिर उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरू शिक्षित बेरोजगार उत्पादन गर्ने थलो भएको आरोप लाग्ने गरेको छ । त्यसैले उच्च शिक्षाको नियमन गर्ने निकायले यस कुरालाई ध्यानमा राखी आवश्यकताका आधारमा गुणस्तरीय उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने कुराको सुनिश्चितता गर्नु पर्दछ ।

उच्च शिक्षा गाउँपालिकाको कार्यक्षेत्रमा नपर्ने भएता पनि हाल कतिपय स्थानमा विद्यालयको कक्षाकोठा र फर्निचर प्रयोग गरेर क्याम्पसहरू संचालन भएका र विद्यालयका शिक्षकहरू नै अध्यापन कार्यमा संलग्न भएको हुनाले उच्च शिक्षा पनि कुनै कुनै प्रकारले स्थानीय सरकारसँग सरोकार राख्ने विषय भएको छ। अहिले अर्नमा गाउँपालिकामा क्याम्पस संचालनमा नरहेकोले क्याम्पसको पुर्बाधार खडा गर्न आवश्यक स्थानको छनौट गरि प्रक्रिया अगाडी बढाएनेछ ।

३.५.१ वर्तमान अवस्था

हरेक मुलुकमा दक्ष जनशक्तिको आवश्यकता पर्दछ। मुलुकको शैक्षिक, राजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, औद्योगिक विकासका लागि योग्य जनशक्तिको जरुरत पर्दछ। त्यसका लागि विद्यालयीय शिक्षा कक्षा १२ भन्दा माथिको उच्च शिक्षा आवश्यकता पर्दछ। अर्नमा गाउँपालिकामा उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरू स्थापना हुन सकिरहेका छैनन्। त्यसैले कक्षा १२ उत्तीर्ण पश्चात् सबै विद्यार्थीहरू सदरमुकाम लगायत अन्यत्र जान बाध्य छन्। यसरी व्यक्तिको जीवनस्तर उकास्न, आधुनिक समाजमा रहेका विविध संघ संस्थाको गुणस्तरीय विकास गर्न, कार्य वातावरणमा उत्पन्न विभिन्न समस्याहरूको सही समाधान गर्न, ज्ञान, विज्ञान र प्रविधिको विकास गरी सामाजिक रुपान्तरण गर्न र विकासको गतिलाई दक्ष जनशक्ति आपूर्ति गरी तीव्रता प्रदान गर्न उच्च शिक्षाको अहम् भूमिका रहन्छ।

उच्च शिक्षामा देखिएका विद्यमान चुनौतीहरू:

१. स्नातक तहको क्याम्पसको सम्वन्धन र अनुमति लिना।

२. भौतिक पूर्वाधार विकास गर्ने।
 ३. क्याम्पसको स्थायित्व र सुदृढीकरण गर्ने।
 ४. गुणस्तरीय उच्च शिक्षाको प्रत्याभूति दिलाउने।
- जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने।

३.५.२. उद्देश्य

१. स्नातक तहको क्याम्पस स्थापना, संस्थागत विकास तथा सुदृढीकरण गर्ने।
२. पूर्वाधार विकास गरी जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने।

३.५.३ रणनीति

उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ :

१. यस पालिकामा स्नातक तहको क्याम्पस स्थापनार्थ सम्बन्धनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय वा पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालयसँग पहल गर्ने।
२. सम्बन्धन प्राप्त क्याम्पसको संस्थागत विकासका लागि स्थानीय सरकार, प्रदेश सरकार र संघ सरकारसँग समन्वय गरी आर्थिक सहयोग माग गर्ने।
३. क्याम्पसको सुदृढीकरणको लागि विश्वविद्यालय अनुदान आयोगबाट अनुदान माग गरि सो अनुकूल कार्य गर्ने।

३.५.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

१ सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक पूर्वाधार सहितको उच्च शिक्षामा अध्ययन गर्ने अवसर पाएको हुने।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

१. सुरक्षित र सूचना प्रविधिमैत्री भौतिक पूर्वाधार सहितको उच्च शिक्षामा अध्ययन गर्ने अवसर पाएको हुने।
२. क्याम्पसको सञ्चालन भएको हुने। स्थायित्व तथा सुदृढीकरण ,
३. उच्च शिक्षाको अवसर सहज रूपमा प्राप्त भएको हुने।

३.४.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (वर्ष ५)					भौतिक लक्ष्य १०) (वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	क्याम्पस सम्बन्धन र अनुमति	पटक	०	१	०	०	०	१	विश्वविद्यालय
२	क्याम्पस सञ्चालन	संख्या	०	०	१	०	०	१	गाउँपालिका

३	सुरक्षित पूर्वाधार निर्माण	संख्या	०	१	०	०	१	२	संघ /प्रदेश /गाउँपालिका
४	स्थायित्व तथा सुदृढीकरण	निरन्तर							गाउँपालिका

३.६ अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाई

परिचय

सिकाइलाई जीवनपर्यन्त चलि रहने प्रकृत्याका रुपमा लिने गरिन्छ । मानिसहरु औपचारिक अनौपचारिक र अरितिक , पद्धतिको माध्यमबाट जीवनजगत र वातावरणमा अन्तरक्रिया गर्दै अनुभवहरु हासिल गर्दछन् र केहि न केहि नयाँ कुराहरुको सिकाइ पनि भइने रहेको हुन्छ । तर हाम्रो समाजमा निश्चित उमेरमा संचालन गरिने समय र स्था , औपचारिक शिक्षालाई मात्रै सिकाइ मान्ने चलन रहेको छ र त्यस्तो औपचारिक शिक्षाबाट विभिन्न कारणले बन्चित भन्दै पश्चाताप गरेको पनि सुन्न पाइन्छ । त्यस्ता मानिसहरुमा इच्छा र जाँगर 'उमेरमा पढ्न पाइएन' भएका मानिसहरु भए जीवनभर सिकाइमा सकृयतापूर्वक संलग्न रहन पाइन्छ भन्ने भावनाको विकास गर्न सकिएमा समृद्ध र सभ्य समाजको निर्माणमा सहयोग पुग्न सक्दछ । यसै कुरालाई मध्यनजर गर्दै अर्नमा गाउँपालिकाले निर्माण गरेको शिक्षा योजनामा अनौपचारिक र जीवनपर्यन्त शिक्षालाई प्राथमिकताका साथ व्यवस्था गरिएको छ ।

विगतमा हाम्रो देशमा जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरु मार्फत अनौपचारिक शिक्षा अन्तर्गत धेरै साक्षरता कक्षाहरु संचालन गरिए । साक्षरताका सघन कार्यक्रमहरु मार्फत जिल्लाहरुलाई पूर्ण साक्षर जिल्ला घोषणा गर्ने अभियान पनि संचालन गरियो । यस अनुसार धेरै जिल्लाहरुलाई पूर्ण साक्षर जिल्ला घोषणा पनि गरिएको छ । तर यस प्रकारका घोषणाहरु केवल घोषणाका लागि घोषणा मात्रै गरिएको र वास्तवमा साक्षरतामा हासिल हुनु पर्ने उपलब्धि हासिल नभएको भनी आलोचना पनि हुने गरेको छ । पूर्ण साक्षर घोषणा गरिएका कैयौं जिल्लामा धेरै मानिसहरु निरक्षर रहेको प्रमाण सहितका समाचारहरु संचार माध्यमहरुमा पनि आएका छन् । यसबाट अनौपचारिक शिक्षा र साक्षरता कार्यक्रम संचालनको परिपाटीमा केही परिवर्तन गर्नु पर्ने हो कि भन्ने पनि देखिन्छ । यिनै कुराहरुलाई विचार गरेर अब स्थानीय सरकारबाट संचालन हुने साक्षरता अभियानलाई परिणाममुखि बनाउनु परेको छ ।

जीवनपर्यन्त शिक्षाको महत्व मानिसहरुलाई बुझाउनका लागि साक्षरताका सीपहरुलाई दैनिक जीवनका क्रियाकलापहरूसँग सम्बन्धित गराएर त्यसबाट कसरी जीवनस्तरमा सुधार ल्याउन सकिन्छ भन्ने कुरामा सम्बन्धित व्यक्तिलाई राम्रोसँग सुसूचित गराउनु आवश्यक हुन्छ । पढाइ ,लेखाइ र सामान्य गणितीय सीपको सहयोगले कृषि , पशुपालन लगायत धेरै प्रकारका पेशा व्यवसाय संचालनमा ठुलो सहयोग हुन सक्ने र यसबाट ,व्यापार ,घरेलु उद्यम आय आर्जनमा बृद्धि गरी जीवनस्तरमा सुधार ल्याउन सकिने कुराप्रति मानिसहरुलाई विश्वस्त गराउनका लागि स्थानीय स्तरकै उदाहरण सहितका सामग्रीहरुको निर्माण गरी सिकारुका अनुभवहरुलाई उपयोग गर्ने रणनीति अपनाउने हो भने जीवन पर्यन्त सिकाइलाई सफलतापूर्वक संचालन गर्न सकिन्छ ।

३.६.१ वर्तमान अवस्था

यस पालिकामा विगतमा प्रौढ शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन भएको तथा उक्त कार्यक्रम पश्चात पालिका भरमा तीन वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालनमा आएका छन । जसले निरन्तर रुपमा अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ र निरन्तर शिक्षाका बारेमा काम गर्दै आएका छन । हाल सम्म यस पालिकामा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र र अन्य साक्षरता सम्बन्धी कार्यक्रमहरुबाट साक्षर वृद्धिमा पहल भएका छन ।

अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका चुनौतीहरु देहाय बमोजिम पहिचान गरिएको छः

१. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको सहज र सर्वसुलभ पहुँच सुनिश्चिता
२. साक्षरता, निरन्तर सिकाइ, आयमूलक सीपसँगै समय सापेक्ष सूचना प्रविधियुक्त साक्षरता कक्षा सञ्चालन।
३. मौलिक तथा परम्परागत सस्कृतिको पहिचान, संरक्षण प्रवर्धन।
४. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई समयसापेक्ष सिकाइ आवश्यकता सम्बोधन गर्न सक्ने बनाउनु।
५. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ लागि मापदण्ड बनाउनु।
६. पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक तथा थप सिकाइ सामग्रीहरु विकास
७. व्यक्तित्व विकासका लागि सामुदायिक सूचना केन्द्र, घुम्ती पुस्तकालय स्थापना र प्रवर्धन गर्ने विषयलाई सामुदायिक सिकाइ केन्द्रसँग आवद्ध गर्ने।
८. सहजकर्ताको क्षमता विकास।

३.६.२. उद्देश्य

- गाउँपालिका भित्रका सबै प्रौढहरुलाई आगामी २ वर्ष भित्र साक्षर बनाउने ।
- नवसाक्षरहरुलाई साक्षरता सीपको प्रयोग गर्ने वातावरण तयार गर्ने र समुदायमा सबै व्यक्तिहरुलाई जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरु उपलब्ध गराउने ।

३.६.३ रणनीतिहरु

- गाउँपालिका भित्रका शिक्षक र कक्षा ९ भन्दा माथिका विद्यार्थीहरु परिचालन गरी निरक्षर व्यक्तिहरुको तथ्याङ्क संकलन गर्ने ।
- निरक्षर व्यक्तिहरुको तथ्याङ्कको आधारमा साक्षरता कक्षाका लागि सहयोगी कार्यकर्ता छनौट गरी कक्षा संचालन गर्ने व्यवस्था गर्ने ।
- स्थानीय पेशा व्यवसाय ,

- हाल गाउँपालिका भित्र संचालनमा रहेका १ वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र / ६ जति भौतिक रुपमा सुदृढ बनाउने ।
- प्रत्येक वडामा एउटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र पर्ने गरी थप ४ वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरु स्थापना गर्ने ।
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरुलाई अन्य कुराहरुका अतिरिक्त सामुदायिक पुस्तकालयको रुपमा विकसित गर्ने ।
- स्थानीय कला इतिहास र पुरातात्विक महत्वका स्थान र मठ मन्दिर ,परंपरा ,लोक गाथा ,संस्कृति ,सम्बन्धमा जानकारी राख्ने स्थानीय व्यक्तिहरुबाट सो सम्बन्धी सामग्री लेख्न लगाई त्यसको प्रकाशन गर्ने र त्यस्ता सामग्रीहरु गाउँपालिका भित्रका सामुदायिक सिकाइ केन्द्र र विद्यालयका पुस्तकालयहरुमा राख्ने व्यवस्था गर्ने तथा अनौपचारिक शिक्षाका कार्यक्रमहरुमा त्यस्ता सामग्रीको प्रयोग गर्ने ।
- स्थानीय स्तरमा परंपरागत रुपमा प्रचलित कला कौशल र विभिन्न क्षेत्रका ज्ञान सीप ज्ञान मानिसहरुको सहयोगमा त्यस विषयका सामग्रीहरु तयार गर्न लगाउने र प्रयोग गर्ने ।
- प्रत्येक वडामा बालबालिकाको चौतर्फी विकास र मनोरन्जनको लागि एउटा बालउद्यान निर्माण गर्ने ।

३.६.४ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

१. सबै नागरिकका लागि साक्षरता न, निरन्तर शिक्षा जीवनपर्यन्त सिकाई को अबसर प्राप्त भएको हुने

ख) नतिजातथा परिमाणात्मक लक्ष्य

१ साक्षर पालिका को रुपमा विकास हुने

२ लक्षित वर्ग र समुदायमा सिकाई अबसर को सिर्जना हुने

३ अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक संरचनागत व्यवस्था तयार भई कार्य सञ्चालन हुने ।

४ सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको विकास र विस्तार हुने ।

५ विज्ञ समूह निर्माण गरि अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसम्बन्धी अवधारणा पत्र तयार हुने ।

६ स्थानीय माग र आवश्यकताका आधारमा रोजगारीमूलक अनौपचारिक पाठ्यक्रम तयार हुने ।

७ बालिका तथा समावेशी शिक्षा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा बिस्तार हुने ।

क्र.स.	सूचक (उदाहरण)	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६

१	भाषिक तथा गणितीय साक्षरता सिप (पन्ध्र वर्षभन्दा माथि) (%)	54.9	55.9	57.0	58.1	59.2	60.3
२	भाषिक तथा गणितीय साक्षरता सिप (पन्ध्र वर्ष भन्दा माथिको महिला) (%)	44.2	45.0	45.9	46.8	47.6	48.5
३	आधारभूत सुविधासम्पन्न सामुदायिक सिकाई केन्द्रको सङ्ख्या	1					
४	सामुदायिक पुस्तकालयको सङ्ख्या	0			1		

३.६.५ प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	भौतिक लक्ष्य (वर्ष ५)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	निरक्षरहरुको विवरण संकलन	पटक		१			१	२	गाउँ पालिका
२	साक्षर नगरपालिका	वडागत			१		१	२	गाउँ पालिका
३	स्थानीय माग र आवश्यकताका आधारमा सा.सि.के. सञ्चालन र व्यवस्थापन	संख्या			१		१	२	गाउँ पालिका
४	सामुदायिक पुस्तकालय स्थापना	पुस्तकालय			१			२	गाउँ पालिका
५	सा.सि.के.मा प्रविधिको विकास गर्ने	संख्या			१		१	२	गाउँ पालिका
६	सा.सि.के. ले समुदायमा आधारित संघ सस्थासँग सहकार्य गर्ने	निरन्तर							सा.सि.के.
७	विज्ञ समूह निर्माण	पटक		१			१	२	सा.सि.के.
८	जीवनपर्यन्त सिकाइका लागि सामग्री विकास	संख्या			१	१	१	३	सा.सि.के.
९	बालिका तथा समावेशी शिक्षा कार्यक्रम संचालन	पटक	१	१	१	१	१	५	गाउँ पालिका
१०	परिचालकको क्षमता विकास	संख्या		१			१	२	गाउँ पालिका

परिच्छेद चार : अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्रहरूअन्त

परिचय

परिच्छेद तीनमा शिक्षा क्षेत्रका अन्तर्गतका मुख्य उपक्षेत्रहरू प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, प्राविधिक शिक्षा, उच्च शिक्षा तथा अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ लगायतसँग सम्बन्धित वर्तमान अवस्थाको विश्लेषणका आधारमा चुनौतीहरू पहिचान गरि यस योजनाका लागि उद्देश्य, रणनीतिहरू तथा प्रमुख नतिजा, क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरूसहितको योजनाको खाका प्रस्तुत गरिएको छ। परिच्छेद तीनका विभिन्न खण्डहरूमा ती खण्डहरूसँग सम्बन्धित विभिन्न अन्तरसम्बन्धित विषयहरू जस्तै: समता तथा समावेशीकरण स्वास्थ्य, पोषण तथा दिवा खाजाछात्रवृत्ति, आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा; विद्यालय भौतिक विकास शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार लगायतका कतिपय पक्षहरू समावेश गरिएका भए पनि यी, षण गरि योजनामा प्राथमिकता प्रदान गर्न र विभिन्न उपक्षेत्रसँग सम्बन्धित अन्तरसम्बन्धित विषयलाई समग्रमा विश्ले उने उद्देश्यले यस परिचगराउन सहयोग पुऱ्या ्छेदमा प्रस्तुत गरिएको छ।

यस परिच्छेदमा शिक्षामा समता तथा समावेशीकरणको अभिवृद्धि विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण तथा दिवा खाजा र छात्रवृत्ति जस्ता आवश्यकीय सेवाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन, आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाका लागि तयारी र, विद्यालय भौतिक विकास, शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार जस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयहरू समावेश गरिएको छ। यसमा उल्लिखित प्रत्येक विषयको अवधारणा तथा विद्यालय शिक्षामा यसको आवश्यकता, विद्यमान अवस्थाको विश्लेषण गरि चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ भने यस योजनामा यस विषयका उद्देश्य, अपेक्षित नतिजा तथा योजना अवधिमा सञ्चालन गरिने मुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू उल्लेख गरिएको छ।

४.१ पाठ्यक्रम तथा मुल्यांकन

परिचय

मानव जीवनका लागि आइपर्ने विभिन्न समस्याहरू समाधान गर्नका लागि चाहिने ज्ञान, सीप र क्षमता आर्जनका लागि एउटा मार्गनिर्देश नै पाठ्यक्रम हो। मानव जीवनका व्यावहारिक समस्या समाधान हुनु भनेको राष्ट्र र समाजका समस्या समाधान हुनु हो। वास्तवमा पाठ्यक्रमले शैक्षिक तथा सामाजिक जीवनदर्शन, समकालीन समाजका वास्तविकताहरू, सिकाइ प्रक्रिया एवं विषयवस्तु तथा ज्ञानको प्रकृति समेतलाई विचार गरि बालकका सिकाइ सम्बन्धी आवश्यकताको निदान गरेर विस्तृत योजना प्रस्तुत गरेको हुन्छ। पाठ्यक्रम विकास एउटा निरन्तर प्रक्रिया भएकोले समाज, राष्ट्र र व्यक्तिको आवश्यकता र चाहाना अनुरूप परिवर्तन भइरहन्छ। निर्धारित सिकाइ उपलब्धिहरू प्राप्तिका लागि विद्यार्थीहरूलाई विभिन्न अनुभवहरू हासिल गराउन निश्चित दिशा दिने कार्यक्रम नै पाठ्यक्रम हो।

पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन प्राविधिक कार्य हो। यसमा विभिन्न व्यक्ति, समूहसँगको सहकार्य आवश्यक हुन्छ। पाठ्यक्रम निश्चित रूपमा सान्दर्भिक हुनुपर्छ। समयसापेक्ष हुनुपर्छ। जनचाहाना पूरा गर्न सक्नुपर्दछ। कक्षाकोठा वातावरण अनुकूल हुनुपर्छ। व्यवहार योग्य, प्रयोग योग्य, पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन सर्वत्र अपेक्षित विषयका

रूपमा पर्छ। पाठ्यक्रम समावेशी हुनुपर्छ। यसले सबैको चाहाना प्रतिविम्बन गर्न सक्नुपर्छ। स्थानीय तहको नेतृत्व र सहभागिताका आधारमा स्थानीय तहमै प्राविधिक तथा आर्थिक स्रोत परिचालन गरि मातृभाषा तथा स्थानीय ज्ञान, सीप र प्रविधिमा आधारित विषयवस्तुको चयन, व्यवस्थापन र कार्यान्वयन गरिनुलाई स्थानीय आवश्यकतामा आधारित शिक्षाका रूपमा लिइन्छ।

पाठ्यक्रम कुनै कक्षावा तहमा कुन कुन विषयवस्तु सिकाउने भन्ने कुरासँग मात्र सम्बन्धित नभई विद्यार्थीमा केकस्ताक्षमता विकास गराउने हो अर्थात् किन पढाउने, के कस्ता क्रियाकलापका माध्यबाट अपेक्षितसक्षमता हासिल गराउन सकिन्छ र विद्यार्थीले सिकेको वा नसिकेको सुनिश्चित गरि आवश्यकपृष्ठपोषण प्रदान गर्न केकसरी मूल्याङ्कन गर्ने भन्ने कुरा निर्धारण गर्ने महत्त्वपूर्ण आधार हो।

४.४.१. वर्तमान अवस्था

अर्नमा गाउँपालिकाले हालसम्म नेपाल सरकारबाट स्वीकृत पाठ्यक्रम लागू गर्दै आएको सर्वविदितै छ। यसै शैक्षिक सत्रदेखि यस पालिकाले आधारभूत तह कक्षा १को स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम निर्माण गरि ५- परीक्षणको तयारीमा रहेको छ भने आधारभूत तह कक्षा ६को स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम निर्माणका लागि अन्तिम तयारीमा ८- ई बालबालिकाहरूलाई आफ्नो परिवेश समग्रता झल्काउन मद्दत पुऱ्या जुटिरहेको छ। स्थानीय विषयले यस पालिकाको अनुकूलको विषयवस्तुमा सहज तरिकाले परिचित हुन सहयोग पुऱ्याउछ। स्थानीय पाठ्यक्रममा विद्यालय तहको पाठ्यक्रमलाई सान्दर्भिक तथा प्रभावकारी बनाउन कक्षा १मा अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तुलाई एकीकृत गरिएको ८-, व्यवहार कुशल तथा जीवनोपयोगी सीपहरू समावेश हुने गरी सिकाइ क्रियाकलाप तर्जुमा गर्ने रणनीति लिइएको, आधारभूत तहमा स्थानीय कला, संस्कृति, भाषा, इतिहास, परम्परा, सीप तथा ज्ञानमा आधारित स्थानीय पाठ्यक्रम स्थानीय तहले विकास गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्ने र सबै कक्षाका विषयवस्तुलाई यथासम्भव स्थानीय परिवेश तथा दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराई सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरीएको छ। प्रत्येक विषयमा विषयवस्तुको स्वरूपअनुसार विद्यार्थीलाई २५ देखि ५० प्रतिशतसम्म भारको प्रयोगात्मक कार्य, परियोजना कार्य वा सामुदायिक कार्यलगायतका व्यावहारिक अभ्यास गराउनु पर्ने व्यवस्था छ। त्यसै गरी यसले सिकाइमा प्रयोग गरीने माध्यम भाषाले सिकाइमा बाधा नपर्ने गरी आवश्यकताअनुसार मातृभाषा, स्थानीय भाषा वा बहुभाषाको प्रयोग गरी सिकाइ सहजीकरण गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई जीवनोपयोगी तथा व्यवहार कुशल सीपका रूपमा एकीकृत गर्नुका साथै सिकाइको माध्यमका रूपमा प्रयोगलाई विस्तार गर्ने र विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको अभिन्न अङ्गका रूपमा सिकाइ सुधारका लागि निरन्तर पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने गरी प्रयोग गर्ने नीति लिएको छ।

आधारभूत तह कक्षा १ति नीति न प्रणाली मार्फत उदार कक्षोन्नमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्क ३- अपनाइएको छ भने आधारभूत तह कक्षा ४प्रतिशत निर्माणात्मक ५०प्रतिशत निर्णयात्मक र ५०मा ५- तिशत निर्माणात्मक प्र ४०प्रतिशत निर्णयात्मक र ६०मा ८-६न अपनाइएको छ। आधारभूत तह कक्षा मूल्याङ्क न प्रणालीसम्म निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्क ७न अपनाइएको छ। आधारभूत तहको कक्षा मूल्याङ्कअपनाइएको छ।

कक्षा ८ को वार्षिक परीक्षा पालिका स्तरमा हुने छ। कक्षा १० तथा १२ को अन्तिम परीक्षा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्डको निर्देशन अनुरूप हुने गरेको छ।

पठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कनमा देखिएका विद्यमान चुनौतीहरू:

१. स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री विकासका लागि क्षमता विकास।
२. प्रारम्भिक कक्षाहरूमा आवश्यकता अनुसार मातृभाषा, स्थानीय भाषा, बहुभाषा प्रयोग।
३. स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा अद्यावधिक कार्यलाई अनुसन्धानमा आधारित बनाउने।
४. सिकाइ सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा सूचना प्रविधिको प्रयोग।
५. स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयन तथा मूल्याङ्कनमा स्थानीय तह अर्थपूर्ण सहभागिता।
६. अपाङ्गता मैत्री पाठ्यपुस्तक तथा कार्य पुस्तिकाको प्रयोग।
७. स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयन।

४.१.२ उद्देश्य

यस योजनाले पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कनसम्बन्धी निम्नलिखित उद्देश्यहरू राखेको छ :

१. सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउने र विषयवस्तुलाई अन्तरसम्बन्धित गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु।
२. स्थानीय पाठ्यक्रम मार्फत समृद्ध अर्नमा निर्माणका लागि सक्षम, सिर्जनशील तथा प्रतिस्पर्धी नागरीक तयार गर्न सहयोग गर्नु।
३. सिकारुका सिकाइ समस्याको समाधान उन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्याङ्कन पद्धतिको व्यवस्था गर्नु।

४.१.३ रणनीतिहरू

उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरीनेछ :

१. स्थानीय पाठ्यक्रमलाई समयसापेक्ष, सान्दर्भिक, गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाई समृद्ध अर्नमा निर्माणका लागि सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरीक तयार गर्न पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन प्रक्रियालाई अनुसन्धान तथा आवधिक मूल्याङ्कनमा आधारित बनाइने छ।
२. पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास प्रक्रियालाई सहभागितामूलक बनाई स्थानीय सरोकारवालामा अपनत्व विकास गरी जवाफदेही बनाउन स्थानीय परिवेशमा आधारित पाठ्यक्रम विकास प्रक्रियालाई अवलम्बन गरी परीक्षणका रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याइने छ र प्रभावकारिता आधारमा निरन्तरता प्रदान गरीने छ।

३. स्थानीय पाठ्यक्रम मार्फत प्रकोप व्यवस्थापन विषयवस्तु समावेश गरी विपत, महामारी तथा सङ्कट व्यवस्थापन र न्यूनीकरण गर्न प्रारम्भिक कक्षा देखिनै बालबालिकालाई सक्षम बनाउँदै लगिने छ।
४. विपत, महामारी तथा सङ्कटको समयमा सिकाइलाई निरन्तरता दिन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको अधिकतम उपयोगमा जोड दिइने छ।
५. प्रारम्भिक कक्षाहरूमा सिकाइ सहजीकरणका निम्ति आवश्यकता अनुसार मातृभाषा र स्थानीय भाषा लाई प्राथमिकता दिइने छ।
६. अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको सिकाइ अवसर वृद्धि गर्न सिकाइ सामग्रीलाई ब्रेल लिपिमा तयार गर्ने र श्रव्यदृश्यमा आधारित साङ्केतिक भाषाका शैक्षिक सामग्रीहरूको विकास र प्रयोगलाई प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयनमा ल्याइने छ।
७. निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीलाई प्रभावकारिताका साथ कार्यान्वयन गरीनेछ।
८. आधारभूत तहको कक्षा ५ र ८ को वार्षिक परीक्षालाई पालिका स्तरीय बनाइ सुधार गरीनेछ।

४.१.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

कउपलब्धि (

५ न प्रणालीविद्यालय तहमा रहेको आधारभूत तहको स्थानीय पाठ्यक्रम सान्दर्भिक तथा मूल्याङ्क .प्रभावकारी भई दैनिक जीवनका लागि आवश्यक व्यवहार कुशल तथा जीवनोपयोगी सीपहरू समावेश हुने स्थानीय कला, संस्कृति, भाषा, इतिहास, परम्परा, सीप तथा ज्ञानक सोच भएकोसकारात्म , निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगार उन्मुख नागरीक तयार गर्न सहयोग हुने।

खनतिजा (

१. स्थानीय पाठ्यक्रम २०७८ प्रारम्भिक बाल विकास देखि कक्षा ८ सम्म विकास तथा कार्यान्वयन हुने।
२. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षादेखि आधारभूत तह कक्षा १२ मातृभाषा रस्थानीय मा आवश्यकतानुसा ५-भाषा प्रयोग गरी सिकाइ सहजीकरण हुने।
३. शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्गको रुपमा मूल्याङ्कन हुने।
४. शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप बालमैत्रीअपाङ्ग मैत्री तथा स्थानीय सन्दर्भ सापेक्ष प्रभावकारी हुने। ,
५. स्थानीय पाठ्यक्रम परिमार्जन तथा सुधार अनुसन्धानमा आधारित हुने।

क्र.स.	सूचक (उदाहरण)	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	एककृत पाठ्यक्रम लागु गरेको विधालय सङ्ख्या	13	13	13	13	13	13

२	परिक्षामा स्तारिकृत प्रश्न प्रयोग गर्ने विधालयसङ्ख्या	13	13	13	13	13	13
३	स्थानीय भाषामा कक्षा सञ्चालन गर्ने विद्यालय	8	1	1	2		1
४	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनगर्ने विधालय सङ्ख्या	1	2	4	3	2	1

६. प्रत्येक विद्यालयमा प्रत्येक विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि अनिवार्य कार्य सञ्चयिका फायल खडा भएको हुने।

kl/df0ffTds nlo

४.१.४ प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (वर्ष ५)					भौतिक लक्ष्य १०) (वर्ष)	कैफियत	
			१	२	३	४	५			
१	स्थानीय पाठ्यक्रम २०७८ कार्यान्वयन									
	स्थानीय पाठ्यक्रम परीक्षण	कक्षा / विषय	०	१	०	०	०	१	गाउँपालिका	
	स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयन	कक्षा / विषय	०	५	५	५	०	२०	गाउँपालिका	
	सिकाइ सहजीकरण पुस्तिका निर्माण वितरण	कक्षा / विषय	०	१	१	१	१	४	गाउँपालिका	
	स्थानीय पाठ्यक्रम तथा सिकाइ सहजीकरण पुस्तिका प्रबोधिकरण	कक्षा / विषय	०	१	१	१	१	१	गाउँपालिका	
२	विद्यार्थी मूल्याङ्कन									
	नमुना साधन विकास	कक्षा / विषय	१	१	१	१	१	१	गाउँपालिका	
	कार्य सञ्चयिका फायलको प्रयोग	कक्षा / विद्यार्थी	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै		विद्यालय	

३	मातृभाषा वा स्थानीय भाषा									
	स्थानीय पाठ्यक्रमलाई मातृभाषा वा स्थानीय भाषामा रुपान्तरण गर्ने	संख्या		१	१	१	१		गाउँपालिका	
	सिकाइ सहजीकरण पुस्तिकालाई मातृभाषा वा स्थानीय भाषामा रुपान्तरण गर्ने	कक्षा / विषय			१	१	१	३	गाउँपालिका	
४	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रविधिमा आधारित डिजिटल सामग्री	प्रतिशत	०	५	५	५	५	१५	संघ	

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

परिचय

सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाको केन्द्रका रूपमा शिक्षक रहन्छन्। सिकारू र शिक्षकबीचको अन्तरक्रियाको प्रकृतिमा सिकाइको गुणस्तर निर्भर रहने गर्दछ। शिक्षक सदैव आफूले अध्यापन गराउनु पर्ने विषयवस्तुका बारेमा गहन ढंगले ज्ञान लिनु आवश्यक हुन्छ। शिक्षक आफ्नो पेशाप्रति प्रतिबद्ध भई समावेशी कक्षा व्यवस्थापन गरि विद्यार्थी, अभिभावक तथा शिक्षकहरूबीच प्रभावकारी सञ्चार र सहकार्य हुनु जरूरी छ। वर्तमान समयका शिक्षकहरूमा आवश्यकीय सक्षमताहरू सुनिश्चित हुनु पर्दछ। शिक्षकले शैक्षणिक योजना निर्माण, सिकाइ सहजीकरणका लागि शैक्षणिक सामग्री संकलन तथा निर्माण, प्रभावकारी विद्यार्थी मूल्याङ्कनको कार्यान्वयन गर्न सहज तरिकाले सम्पादन गर्न सक्नुपर्दछ।

गुणस्तरीय शिक्षाका लागि शिक्षक योग्य, व्यावसायिक रूपमा दक्ष, पेशाप्रति उत्प्रेरित, समर्पित, प्रतिबद्ध विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही हुन आवश्यक छ। शिक्षकमा भएको विषयवस्तुको पर्याप्तज्ञान, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालनमा दक्षता र नमूना व्यक्तित्व प्रदर्शनले विद्यार्थीहरूको सिकाइमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ। सबै तहको शिक्षामा योग्य, दक्ष, समर्पित र अभिप्रेरित शिक्षकहरूको व्यवस्थापनबाट नै शिक्षाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न सकिन्छ। यसका लागि शिक्षकव्यवस्थापन र विकास प्रभावकारी हुन आवश्यक छ। नेपालमा विद्यालय तहको शिक्षामा पहुँच, गुणस्तर, समता, सान्दर्भिकता, सुशासन प्रवर्धनका लागि विगतमा सञ्चालित विभिन्न योजना, परियोजना तथा कार्यक्रमहरूले शिक्षक व्यवस्थापन र शिक्षकको पेशागत क्षमता अभिवृद्धिलाई उच्चप्राथमिकतामा राखी कार्यक्रम सञ्चालन गरेको पाइन्छ।

यस योजनामा शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि शिक्षण पेशालाई रोजाइको पेशाका रूपमा विकास गर्ने, शिक्षक तयारी गर्ने, कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइलाई गुणस्तरयुक्त बनाउने, शिक्षकसहयोग प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने, शिक्षक पेशागत विकासलाई प्रभावकारी बनाउने, विद्यार्थीको सिकाइप्रति शिक्षकलाई जिम्मेवार बनाउने र औचित्यपूर्ण शिक्षक आपूर्ति र वितरण गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिइने छ। यसमा शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकासको वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गरी चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ। वर्तमान अवस्थाको समीक्षा तथा पहिचान गरिएका चुनौतीहरूको सामना गरि शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकासलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउने सन्दर्भमा यसअर्नमा गाउँपालिकाले कार्यक्रमका उद्देश्य, उद्देश्य पूरा गर्नका लागि अपनाइने रणनीतिहरू, कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट हासिल हुने अपेक्षित नतिजा तथा मुख्य मुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू समावेश गरिएको छ।

४.२.१ वर्तमान अवस्था

शिक्षण पेशाप्रति आकर्षण र नियुक्ति

शिक्षण पेशालाई रोजाइको पेशाका रूपमा विकास गर्नका लागि नेपालको पन्ध्रौँ योजना (२०७६-०७७/-२०८१) सोही योजना (०८१/२०८००८५ लेयस) पेशामा अब्बल प्रतिभाहरूलाई आकर्षित गर्न विश्वविद्यालयमा उत्कृष्ट अङ्क हासिल गरेका व्यक्तिलाई सोझै शिक्षण पेशामा प्रवेश गर्न पाउने कानूनी व्यवस्था गर्ने उल्लेख गरेको छ। शिक्षक सेवा आयोग नियमावली, २०५७ अनुसार शिक्षक हुनका लागि शिक्षण अनुमति पत्र अनिवार्य हुनु पर्ने, स्थायी

शिक्षक हुनका लागि शिक्षक सेवा आयोगले लिने परीक्षा उत्तीर्ण भएको हुनुपर्ने, बढुवाका लागि निश्चित मापदण्ड पूरा गर्नुपर्ने र पेशाको सुरक्षा लगायतका कारणले शिक्षण पेशालाई समाजमा प्रतिष्ठित पेशाका रूपमा लिइने अवस्था सुधार हुँदै गएको छ। नियमित रूपमा स्थायी नियुक्ति गर्ने कार्यको थालनीले शिक्षण पेशामा थप आकर्षण बढेको अवस्था छ। शिक्षक सेवा आयोगद्वारा सञ्चालित परीक्षामा सम्मिलित हुने युवाहरूको उल्लेख्य उपस्थितिले यस सेवाप्रति शिक्षित युवाहरूको आकर्षण बढ्दै गएको पुष्टि हुन्छ। शिक्षक सेवा आयोगबाट नियुक्तिका लागि सिफारिस भएका शिक्षकहरूलाई स्थानीय तहले विद्यालयमा नियुक्ति तथा पदस्थापन गर्ने कार्यको थालनी भएको छ।

शिक्षक तयारी

सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाको केन्द्रका रूपमा शिक्षक रहन्छन्। सिकारु र शिक्षकबीचको अन्तरक्रियाको प्रकृतिमा सिकाइको गुणस्तर निर्भर रहने गर्दछ। शिक्षक सदैव आफूले अध्यापन गराउनु पर्ने विषयवस्तुका बारेमा गहन ढंगले ज्ञान लिनु आवश्यक हुन्छ। शिक्षक आफ्नो पेशाप्रति प्रतिबद्ध भई समावेशी कक्षा व्यवस्थापन गरी विद्यार्थी, अभिभावक तथा शिक्षकहरूबीच प्रभावकारी सञ्चार र सहकार्य हुनु जरुरी छ। वर्तमान समयका शिक्षकहरूमा आवश्यकीय सक्षमताहरू सुनिश्चित हुनु पर्दछ। शिक्षकले शैक्षणिक योजना निर्माण, सिकाइ सहजीकरणका लागि शैक्षणिक सामग्री संकलन तथा निर्माण, प्रभावकारी विद्यार्थी मूल्याङ्कनको कार्यान्वयन गर्न सहज तरिकाले सम्पादन गर्न सक्नुपर्दछ।

शिक्षक सेवा आयोग नियमावली, २०५७ बमोजिम वीगरेपछि अध्यापन अनुमतिपत्रका .एड.वा एम .एड. लागि योग्य मानिन्छ। अध्यापन अनुमति पत्र प्राप्त गरेको व्यक्ति मात्र शिक्षकका लागि योग्य हुन्छ। शिक्षा ऐन, २०२८ तथा शिक्षा नियमावली (संशोधनसहित), २०५९ र शिक्षक सेवा आयोग नियमावली, २०५७ मा भएको व्यवस्था अनुसार नेपालमा प्राथमिक र निम्नमाध्यमिक तहका लागि शिक्षाशास्त्रमा प्रवीणता प्रमाणपत्र तह उत्तीर्ण वा कक्षा १२ वा अन्यबाट प्रवीणता प्रमाणपत्र तह उत्तीर्ण गरी १० महिने शिक्षक तालिम लिई अध्यापन अनुमति पत्र प्राप्त गरेका र माध्यमिक तहका लागि शिक्षा शास्त्रबाट स्नातक तह उत्तीर्ण वा अन्यबाट स्नातक तह उत्तीर्ण गरी एक वर्षे वीगरी .एड. -११ अध्यापन अनुमति प्राप्त गरेका व्यक्ति मात्र शिक्षक हुन योग्य मानिन्छ। यसै गरी माध्यमिक तह कक्षा १२ मा अध्यापन गर्नका लागि स्नातकोत्तर तह उत्तीर्ण गरि अध्यापन अनुमति पत्र प्राप्त गरेको हुनुपर्ने प्रावधान छ। शिक्षक अध्यापन अनुमति पत्रका लागि परीक्षा सञ्चालन भने शिक्षक सेवा आयोगले गर्दै आएको छ।

शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप

कुनै पनि विषयवस्तु विद्यार्थी समक्ष पुऱ्याउँदा जे जस्ता विधि वा माध्यम अपनाइन्छ, तिनले अपेक्षित उद्देश्य परिपूर्तिमा सघाउनु पर्दछ। कुनै पनि शिक्षण विधि शिक्षकले प्रयोग गर्ने तौरतरिका वा विषयवस्तुको स्वरूपमा भर पर्दछ। शिक्षण विधि छनौट गर्दा सकेसम्म विद्यार्थी केन्द्रित खालको अर्थात बालकेन्द्रित विधि अपनाउनुपर्छ, जसमा बढी भन्दा बढी विद्यार्थीको सहभागिता रहोस। शिक्षण विधिको चयन गर्दा मुख्य रूपमा विद्यार्थीको पूर्व ज्ञान, रुचि, क्षमता, चाहना, उनीहरूको तहगत स्तर, विषयवस्तुको प्रकृति र स्वरूप आदिका आधारमा छनौट गर्नु पर्छ।

बालबालिकाको सिकाइ उपलब्धि मूलतः कक्षाकोठामा सञ्चालन गरिने शिक्षणसिकाइ क्रियाकलापमा भर पर्छ। विद्यालय तहको पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ ले पनि शिक्षण सिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित, प्रविधिमैत्री, परियोजनामा आधारित, समूहकार्यमा आधारित, सामुदायिक क्रियाकलापमा आधारित बनाउन जोड दिएको छ। नेपालमा विगतदेखि हालसम्म सञ्चालित विभिन्न शिक्षा योजना, परियोजना तथा कार्यक्रमहरूले कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा सुधार ल्याई शिक्षाको स्तर वृद्धि गर्न जोड दिएका छन्। यसको फलस्वरूप विद्यालयको शिक्षणसिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउने, प्रविधिको प्रयोग गरि शिक्षण गर्ने, बालमैत्री सिकाइ वातावरण सिर्जना गर्ने जस्ता केही प्रयास भएका छन्।

शिक्षक पेशागत सहयोग पद्धति

नेपालमा सर्वप्रथम विसालमा चिफ इन्स्पेक्टर स्कूलको स्थापना सगै शिक्षक पेशागत सहयोग १९९८ सं. विद्यालय सुपरिवेक्षणबाट शिक्षक सहायता ले २०२८ पद्धतिको शुरुवात भएको देखिनछ। राष्ट्रिय शिक्षा पद्धति योजना उपलब्ध गराउन प्राथमिक विद्यालय निरीक्षक, माध्यमिक विद्यालय निरीक्षकहरूको व्यवस्था गरिएको थियो। ग्रामीण विकासका लागि सेती परियोजना नेपालको शिक्षा सुधारका लागि धेरै र सो पश्चात् (१९९१ -१९८१) (०४७-२०४२) आए। प्राथमिक शिक्षा परियोजना परियोजनाहरू कार्यान्वयनमा, विज्ञान शिक्षा विकास परियोजना (१९९१-१९८४), आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा परियोजना(०५४-२०४९) पहिलो-, आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा परियोजना(०६१-२०५६) दोस्रो-, प्राथमिक शिक्षा विकास परियोजना -१९९२ सन्)१९९९(, माध्यमिक शिक्षा विकास परियोजना -१९९३ सन्)२०००(, शिक्षक शिक्षा परियोजना -२००२ सन्)२००९(, विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम -०७४/२०७३) हुँदै हाल कार्यान्वयनमा रहेको विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम (०७३/२०७२-०६८/२०६७) दिई विभिन्न तालिम तथा क्षमता विकास कार्यक्रम ले समेत शिक्षकको पेशागत सहयोगलाई महत्त्व (०७८/२०७७ लन भएका देखिन्छ।सञ्चा

ग्रामीणविकासका लागि सेती परियोजना तथा आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा परियोजनादेखि नै नेपालमा शिक्षक पेशागत सहयोगका लागि स्रोत केन्द्रहरू स्थापना भएर क्रमशत स्रो १०९१ तिनको सङ्ख्या बिस्तार गरि : स्रोत केन्द्रहरू मार्फत शिक्षक पेशागत सहयोग प्रद १०५३ केन्द्रहरू तोकेकोमा ान हुँदै आइरहेको थियो।

१०५३ शिक्षक पेशागत सहयोग स्रोतकेन्द्र , अगुवा स्रोत केन्द्र ४६ र "ख", ९ शैक्षिक तालिम केन्द्रहरू "क" सुपरिवेक्षण बाट विद्यालय ५२ उपकेन्द्र २० शैक्षिक तालिम केन्द्रहरू , शिक्षकको कार्यको अनुगमन, तालिमको फलोअप, कक्षा अवलोकन र पृष्ठपोषण प्रदान, नियमित प्रधानाध्यापक बैठक, शिक्षक अन्तर्क्रिया कार्यशाला, छोटो अवधिको मागमा आधारित आदि तालिम सञ्चालन हुँदै आएका थिए।

शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम

एकाइसौं शताब्दीको शिक्षक आफ्नो विषयमा निपूर्ण हुनुपर्छ। शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सम्बन्धी कलाकौशलबाट भरपूर्ण हुनुपर्छ। स्थानीय सरकारले प्रदेश सरकार तथा केन्द्र सरकारसँग समन्वय गरि शिक्षक तथा कर्मचारीहरूको क्षमता विकासका लागि निम्नानुसारका क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिनेछ।प्रमाणीकरण , अनुभव आदान प्रदान ,पुनर्ताजगी तालिम , तालिम कार्यक्रम ,स्थानीय आवश्यकतामा आधारित मोड्युलर तालिम , स्वप्रयत्नमा आधारित सिकाइ आदि। पेशागत रूपमा सक्षम, दक्ष र अभिप्रेरित शिक्षकबाट नै कक्षाकोठाको शिक्षण

सिकाइमा सुधार आउनसक्छ। यसका निम्ति शिक्षकलाई पेशागत विकासका अवसरहरू उपलब्ध हुन आवश्यक छ। शिक्षकको पेशागत विकासका विभिन्न तौरतरिकाहरू छन्। शिक्षक तालिम, कार्यशाला, सेमिनार, कन्फरेन्स, क्रियात्मक अनुसन्धान, शिक्षकहरूको सिकाइ सञ्जाल, अवलोकन भ्रमण, मेन्टरिङ आदि अवसरहरूबाट शिक्षकको पेशागत विकास सम्भव हुन्छ। नेपालमा शिक्षकको पेशागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ध्येयले नेपालमा विभिन्न परियोजना तथा कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका थिए। शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि गरि कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले विस्थापना भएको थियो। माशैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्रको २०५० .सं.

शिक्षक उत्तरदायित्व

शिक्षणसिकाइ प्रक्रियामा शिक्षकको महत्त्वपूर्ण स्थान रहेको हुन्छ। शिक्षक बालबालिकाको भाग्य निर्माता, अभिभावकको भरोसा तथा आशाको केन्द्र, परिवर्तनको संवाहक र समाजको प्रतिष्ठित व्यक्ति हो। असल शिक्षकको सहायताबाट शिक्षाका उद्देश्य पूरा हुन सक्छ। शिक्षकका आचरण समाजका अन्य वर्गलाई अनुकरणीय बन्न सक्नु पर्दछ। शिक्षकमा समाजको मार्गदर्शक, उपदेशक एवम् उदाहरणीय व्यक्तित्वको भूमिका सजिलैसँग निर्वाह गर्न सक्ने आदर्श गुणहरू हुनुपर्दछ। शिक्षक आफ्नो पेशाप्रति प्रतिबद्ध हुनुपर्छ।

शिक्षक विद्यार्थी, अभिभावक, समुदाय तथा विद्यालय प्रशासक तथा प्रधानाध्यापकप्रति उत्तरदायी हुनुपर्छ। शिक्षक विद्यार्थीप्रति उत्तरदायी हुनु भनेको आफूले पढाउने विद्यार्थीहरूको सिकाइ तथा कार्यसम्पादनप्रति जवाफदेही हुनु पाठ्यक्रमले तोकेका सिकाइ उपलब्धिमा भएको प्रगति र विकासमा जवाफ दिनु र विद्यार्थीको गुणस्तरीय जीवनका विषयमा जवाफदेही हुनु भन्ने बुझिन्छ। विद्यालयको आचार संहिता पालना गर्दै दैनिक कार्यतालिका अनुसार अध्यापन गर्ने, विद्यार्थीको सिकाइको लेखाजोखा तथा मूल्याङ्कन गर्ने त्यसको प्रतिवेदन प्रधानाध्यापकलाई पेस गर्ने आदि कार्य शिक्षकले गर्नुपर्ने हुँदा शिक्षक प्रधानाध्यापकप्रति पनि उत्तरदायी हुनुपर्छ।

यस गाउँपालिकाले तयार गरेको १०८ बुँदे शैक्षिक सुधार घोषणापत्रमा विभिन्न निकायको भूमिका तथा जिम्मेवारी अन्तर्गत प्रपेशाप्रति उत्तरदायी बनाउने र शिक्षकको भूमिका तथा जिम्मेवारी तोकी शिक्षकलाई आफ्नो .अ. अभ्यास गरिएको छ।

शिक्षा नियमावली, २०५९ को नियम ९२ अनुसार सामुदायिक विद्यालयमा रहने शिक्षक दरबन्दीको विवरण अनुसूची १२ मा व्यवस्था गरिएको छ। पूर्व प्राथमिक विद्यालयमा १ जना, प्राथमिक विद्यालयमा ५० जनासम्म विद्यार्थी भएमा कम्तीमा २ जना र सोभन्दा बढी विद्यार्थी भएमा कम्तीमा ३ जना, कक्षा ६ का लागि ८-कम्तीमा ४ जना र माध्यमिक तह ९ जना शिक्षक रहने व्यवस्था उक्त नियमावलीमा छ। ८का लागि १२-

यस पालिकामा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात कक्षा १मा १०-१२ कक्षा ६३.३२मा ८-६ कक्षा ५१.१४मा ५-) को छ। पालिकाले आधारभूत तहरहे ४५.३४ कक्षा १मा बढी वा घटी भएका शिक्षक दरबन् (५-दीलाई आधारभूत तह कक्षा दरबन्दी मिलान तथा समायोजनका आधारहरू ,मा समायोजन तथा दरबन्दी मिलान (८-६), २०७३ अनुसार गरेको छ। जसअनुसार कूल १३ वटा प्रावि दरबन्दीलाई निपुलमा राखिएको छ। .वि.मा.

शिक्षक व्यवस्थापन र विकासका विद्यमान चुनौतीहरू निम्न बमोजिम छन् -

१. शिक्षण पेशालाई सबैको रोजाइको पेशाका रूपमा विकास गर्नु।
२. शिक्षण सिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउन शिक्षण विधि र क्रियाकलापमा विविधता ल्याउनु।
३. शिक्षक पेशागत सहयोगको सुदृढ प्रणाली स्थापित गर्नु।
४. विषयगत आधारमा आवश्यक शिक्षक दरबन्दी सुनिश्चित गर्नु।
५. शिक्षकको पेशागत विकासको अवसर र विस्तार गर्नु।
६. तहगत रूपमा परीक्षा सञ्चालन गरी अग्रिम रूपमा स्वयम्सेवक सूची प्रकाशन गर्नु।

४.२.२. उद्देश्य

यस पालिकाको शिक्षा क्षेत्रको योजनामा शिक्षक व्यवस्थापन र विकासका देहायबमोजिमका उद्देश्यहरू निर्धारण गरिएका छन् -

१. शिक्षकको छनौट, नियुक्ति र पुनर्वितरणलाई सुदृढ बनाउन सहयोग पुऱ्याउनु।
२. शिक्षक विकास तथा निरन्तर पेशागत सहायता प्रणाली स्थापना गर्नु।
३. सबै तहमा योग्यदक्ष तथा क्षमतावान् शिक्षकहरूको प्रबन्ध गर्नु।
४. पालिका अन्तर्गत स्वयम् सेवक वक शिक्षकको छनोट गर्नु।

४.२.३ रणनीतिहरू

१. शिक्षक तालिमलाई विषयवस्तुको ज्ञान र शिक्षण सीपमा केन्द्रित बनाइने छ।
२. विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलानपरिमार्जन गरिनेछ।
३. शिक्षकको निरन्तर पेशागत विकासका लागि शिक्षण सीप विकाससम्बन्धी तालिम सञ्चालन गरिने छ।
४. शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणालीमार्फत शिक्षकलाई निरन्तर पेशागत सहयोग उपलब्ध गराइने छ। यसका लागि अनुभवी शिक्षकबाट सहयोग तथा मेन्टरिङको पद्धति विकास गरिनेछ।
५. शिक्षक सरुवा हुँदा विद्यार्थीको सिकाइमा कुनै अवरोध नहुने पद्धति विकास गरिनेछ।
६. पालिका अन्तर्गत स्वयम् सेवक शिक्षकको करार सूची प्रकाशन गरिनेछ।
७. ५ वर्षे सेवा निरन्तरता संझौता गरि क्षमतावान् तथा मेधावी शिक्षकलाई एम्वा विद्यावारिधिका लागि .फिल. छात्रवृत्ति सहित अनुसन्धानको अवसर दिइने छ।

४.२.४. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क उपलब्धि (

६क्षमतावान् र सक्षम शिक्षकको व्यवस्था भई विद्यार्थीको ,धिमेत्रीप्रवि . सिकाइमा सुधार भएको हुने।

ख नतिजा (

१. पालिका अन्तर्गत स्वयम् सेवक शिक्षकको लागि प्रतिस्पर्धा गराई २ वर्षे करार सूची प्रकाशन गरिनेछ।
२. शिक्षण पेशा प्रतिसपर्धी र सम्मानित हुनेछ।
३. स्थानीय तहबाट शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणालीमार्फत निरन्तर पेशागत सहयोग प्राप्त हुने।
४. विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलानपरिमार्जन तथा आपूर्ति हुने।

५. क्षमतावान् तथा मेधावी शिक्षकले एम्वा विद्यावारिधिका अवसर पाएका हुनेछन् ।फिल्.

क्र.स.	सूचक (उदाहरण)	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक तथा सहजकर्ताको संख्या	17					
२	आधारभूत तहमा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक (%)	51					
३	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत न्यूनतम योग्यता तथा तालिम प्राप्त शिक्षक	13					
४	सूचान तथा प्रविधि सम्बन्धि न्यूनतम सक्षमता भएका शिक्षक	3					
५	शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणाली भएका विद्यालय						

४.२.५ प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इका इ	भौतिक लक्ष्य (वर्ष ५)					भौतिक लक्ष्य १०) (वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	शिक्षण पेशाप्रति आकर्षण र नियुक्ति								
	स्वयम् सेवक शिक्षक तयारी	सं ख्या	०	२०	३०	०	५०	१०	गाउँपालिका
	पालिका श्रोतबाट नियुक्त शिक्षकका लागि निर्देशिका निर्माण	पट क	०	१	१	१	१	१०	गाउँपालिका
२	शिक्षक तयारी								

	नया नियुक्त शिक्षकलाई सेवा प्रवेश तालिम सञ्चालन	पट क						आवश्यकता अनुसार	संघ /प्रदेश/ गाउँपालिका
३	शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप								
	शिक्षण सिकाइ नियमित गर्न मापदण्ड विकास	पट क	०	१	०	०	०	१	गाउँपालिका
	उपचारात्मक शिक्षण पद्धति	पट क						निरन्तर	विद्यालय
	एक विद्यालय एक पुस्तकालय	संख्या	०	३	३	२	३	२०	संघ /प्रदेश/ गाउँपालिका
	एक विद्यालय एक ICT ल्याव	संख्या	०	३	३	२	३	१५	संघ /प्रदेश/ गाउँपालिका
	शिक्षक पेशागत सहयोग पद्धति	पट क	०					निरन्तर	संघ /प्रदेश/ गाउँपालिका
	शिक्षक पेशागत सहयोग मार्गदर्शन विकास गर्ने	पट क	०	१	०	०	१	२	गाउँपालिका
	पेशागत शैक्षिक अवलोकन	पट क						निरन्तर	गाउँपालिका
४	शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम								
	छोटो अवधिको पुनर्ताजगी तालिम सञ्चालन गर्ने	पट क	०	१	१	१	१	३	गाउँपालिका
	बाल विकास सहजकर्ताको लागि ३० कार्यदिने मन्टेश्वरी तालिम	संख्या	०	५	५	५	५	३०	गाउँपालिका
५	शिक्षक उत्तरदायित्व								
	शिक्षकले शिक्षणमा विताउने समयमा प्र.अ. लाई जिम्मेवार नाउने	सबै विद्यालय	१९						गाउँपालिका
	विद्यालयमा छुट्टै प्र.अ. पदको व्यवस्था गर्ने	संख्या	०	१	१	१	१	३	गाउँपालिका
६	शिक्षकको आपूर्ति र वितरण विद्यार्थी संख्यको आधारमा दरबन्दी व्यवस्थापन गर्ने	पट क	१	०	१	०	०	१	संघ /प्रदेश/ गाउँपालिका

४.३ शैक्षिक समता र समावेशीकरण

परिचय

अर्नमा गाउँपालिका सामाजिकसांस्कृतिक विविधता भएको स्थानीय तह हो। यहाँ विभिन्न भाषिक, आर्थिक, सांस्कृतिक तथा जातजातिगत समुदायहरूको बसोवास छ। अन्य जातिमा कुशवाहा (कोईरी) र यादवको मुख्य रूपमा बसोवासको बाहुल्यता रहेको यस क्षेत्रमा जनजातिमुस्लमान तथा दलित समुदाय छन्। साक्षरताका आधारमा हेर्दा, ६ पुरुषको भन्दा महिलाको ५४ प्रतिशत कम रहेको छ साथै जातीयताका आधारमा हेर्दा अन्य जातिमा कुशवाहा (कोईरी) र यादव दलित र मुस, जनजाति, मुस्लमान क्रमशः ३७ प्रतिशत रहेका ३९.१२२ ६९.१८, ९१.३०, ४७.७, छन्। सोचनिय कुरा के हो भने रघुकुल सूर्यवंशी कुशवाहा (कोईरी) र चन्द्रवंशी यादव (कृष्णवंशी) सनातन देखि क्षेत्री कूलको जात भए पनि विगतका नेपाली शासकले से जातिको रूपमा गणना गरेको छैन।

४.३.१ वर्तमान अवस्था

यस पालिकामा लैङ्गिक अनुपात ०, प्रतिशत रहेको छ। गाउँ कार्यपालिका ८७ वडा समिति, गाउँ शिक्षा समिति, सङ्घ सामाजिक परीक्षण समिति आदि तथा विभिन्न शिक्षक अभिभावक संघ, विद्यालय व्यवस्थापन समिति स्थिति उल्लेख्य रहेको छ। संस्थामा महिला र दलितको सहभागितात्मक उपआधारभूत तह कक्षा १ कक्षा ९९.० मा ३-क समता सूचक रहेको छ। यसै गरि प्रतिशत लैङ्गिक ९०.० मा १०-९२ कक्षा ९३.० मा ८-६ कक्षा ७९.० मा ५-४ १ सामुदायिक विद्यालयमा महिला शिक्षक अनुपात : ३६ रहेको छ।

शैक्षिक समता र समावेशीकरण सम्बन्धमा देहाय बमोजिमका चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ -

१. लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरणमा महिलाको सहभागिता सुनिश्चित गर्नु।
२. विद्यालयहरूमा लैङ्गिक र अपाङ्गमैत्री भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण निर्माण गर्ने।
३. लक्षित समूहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच पुऱ्याउने।
४. विद्यालयमा विभेदरहित बालमैत्री बनाउने।

४.३.२ उद्देश्यहरू

१. शिक्षाको मूल धारबाट वञ्चित रहेका व्यक्तिहरूलाई शिक्षामा पहुँच पुऱ्याई गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने।
२. शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने।
३. विद्यालयलाई लैङ्गिकमैत्री अपाङ्गतामैत्री तथा बालमैत्री बनाउने।

४.३.३ रणनीतिहरू

१. विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरूको अवस्था र आवश्यकता पहिचान गरि सो अनुसार प्रबन्ध मिलाइने छ।
२. विद्यालयहरूमा लैङ्गिक तथा अपाङ्गतामैत्री भौतिक अवस्था तथा शैक्षिक वातावरणको विकास गरिने छ।
३. आवासीय विद्यालय मार्फत आवश्यकतानुसार पोशाक, स्टेसनरी तथा सिकाइ सामग्रीका लागि छात्रवृत्ति उपलब्ध गराइने छ।
४. विभेदरहित बालमैत्री वातावरण सिर्जना गरिने छ।

५. आधारभूत तहमा मातृभाषामा सिकाइको अवसर प्रदान गरिनेछ।
६. लैङ्गिकमैत्रीअपाङ्गतामैत्री तथा बालमैत्री भौतिक संरचना निर्माण गर्ने ,
७. किशोरी शिक्षा तथा मनोसामाजिक परामर्श प्रदान गरिने छ।
८. हरेक कार्यालय तथा विद्यालयमा लैङ्गिक सम्पर्क व्यक्ति व्यवस्था गर्ने।

४.४.४ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क उपलब्धि (

- ८ विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागितासहित सबैका लागि गुणस्तरीय .
शिक्षा निश्चित भएको हुने।

ख नतिजा (

१. विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरूको अवस्था र आवश्यकता पहिचान गरि सबै बालबालिकाहरूलाई शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर प्रदान गर्ने।
२. लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको सिकाइमा सहभागिता वृद्धि गरि गुणस्तर सुधार हुने।
३. विद्यालयमा भेदभाव रहित बालमैत्री वातावरण सिर्जना हुने।
४. विद्यालयहरूमा अपाङ्गतामैत्री र लैङ्गिकमैत्री वातावरण सिर्जना हुने।
५. किशोरी शिक्षा तथा मनोसामाजिक परामर्श प्रदान गरिने।
६. मातृभाषामा सिकाइको अवसर प्रदान गरिने।

क्र.स.	शिक्षामा समता र समावेशीकरण	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	आधारभूत तहमा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको सङ्ख्या	538	504	471	437	402	538
२	आधारभूत तहमा लैङ्गिकसमता सूचक	1.05	1.04	1.04	1.04	1.04	1.04
३	माध्यमिक तहमा लैङ्गिकसमता सूचक	1.22	1.22	1.22	1.22	1.22	1.23

४.४.५ प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (वर्ष ५)					भौतिक लक्ष्य १०) (वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	अवस्था र आवश्यकता पहिचान	पटक		१	१	१	१	२	गाउँपालिका
२	विद्यालयबाहिरहेकाबालबालिकाहरुकोअवस्था र आवश्यकता पहिचान गरीसहभागिता	निरन्तर							सा.के.सि.
३	वर्गीय आधारमा छात्रवृत्ति वितरण	निरन्तर							गाउँपालिका
४	आवासीय विद्यालय मार्फत छात्रवृत्ति	निरन्तर							संघ/ प्रदेश/ गाउँपालिका
५	विद्यालयहरुमा वालमैत्री , अपाङ्गतामैत्रीरलैङ्गिकमैत्री भौतिक संरचना निर्माण	संख्या		३	५	४	५	१७	संघ/ प्रदेश/ गाउँपालिका
६	मातृभाषामा सिकाइकोअवसरप्रदानगरिने।	निरन्तर							विद्यालय
७	मनोसामाजिकपरामर्श	निरन्तर							विद्यालय
८	लैङ्गिकसम्पर्कव्यक्तिको क्षमता विकास	आवश्यकता अनुसार		१		१	१	५	संघ/ प्रदेश/ गाउँपालिका

४.४.विधालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम

परिचय

नेपालमा सन् १९७४ देखि छानिएका जिल्लाका छानिएका प्राथमिक विद्यालयमा विश्व खाजा कार्यक्रमको खाद्यान्न अनुदानमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम प्रारम्भ भएको थियो। आर्थिक वर्ष २०८०मा सामुदायिक २०८१/८२ छान का सबै विद्यार्थीलाई दिवाखाजाको व्यवस्था गरीएको ५विद्यालयमा पूर्वप्राथमिकदेखि कक्षा ५ पाल सरकारले दिवा खाजामा विगत केही वर्षदेखि लगानी विस्तार गर्दै आई आर्थिक वर्ष २०८०/८१मा यो लगानी करिब २०८१/८२ अरब पुगेको छानेपालको हाल कार्यान्वयनमा रहेको पन्ध्रौँतथा सोह्रौँ योजनालगायत शिक्षा क्षेत्रका मुख्य रणनीतिक दस्तावेजहरूमा दिवा खाजालाई स्वास्थ्य, प्राथमिकता दिइएको छ भने विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाले बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य तथा पोषण स्थितिमा सुधार ल्याई उनीहरूलाई विद्यालयमा टिकाउने जस्ता शैक्षिक उपलब्धिहरू हासिल गर्न दिवा खाजाले महत्वपूर्ण योगदान दिएको छ।

विद्यालय स्वास्थ्य र पोषण

विद्यार्थीको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थाले उनीहरूको संज्ञानात्मक क्षमता, शैक्षिक उपलब्धि, गुणस्तरीय जीवन तथा समाजका लागि विभिन्न पक्षमा योगदान गर्ने क्षमतालाई प्रभाव पार्ने भएकाले उनीहरूको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्था राम्रो बनाइनु पर्दछ। वार्षिक स्वास्थ्य परीक्षण, अर्धवार्षिक रूपमा जुकाको औषधिकिशोरीका , लन हुने गर्दछन्लागि फोलिक एसिड तथा आइरन चक्की वितरण कार्यक्रम स्वास्थ्य क्षेत्रबाट सञ्चा

सरसफाइ तथा स्वच्छता

विद्यालयमा हुने सरसफाइ तथा स्वच्छताको अभ्यास तथा शिक्षाले बालबालिकाको स्वास्थ्यमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने स्पष्ट छ। यसले बालबालिकाको भावी जीवनका लागि सरसफाइ तथा स्वच्छताको अभ्यासमा सहयोग गर्नाका साथै परिवार तथा समुदायमा पनि यसले सकारात्मक घरकोठाको प्रबन्ध नै छैन भने भएकाहरूमध्ये कतिपयको सरसफाइ र स्वच्छतामा सुधार आवश्यक छ। विपद तथा जोखिम व्यवस्थापनको तयारीका केही कार्य भए पनि यसमा विपद,जोखिम तथा महामारी समावेश गरि थप सुधार गर्नु आवश्यक छ।

४.४.१ वर्तमान अवस्था

नेपाल सरकारबाट विद्यालय दिवा खाजा कार्यक्रम लागू हुनु पुर्व स्थानीय तहको संरचना वने पश्चात यस पालिकाले विधालयहरूमा संचालन रहेका प्रारम्भिक बालविकास १७ वटा कक्षाहरूमा अर्नमा गाउँपालिकाले खाजा खुवाओ, अभिभावकले नानीबाबुलाई विद्यालय पठाओलन गर्नु पर्छ। जसले गर्दा बालविकास शिक्षामा कार्यक्रम सञ्चा ” .व.बालबालिकाको उल्लेखनिय सहभागिता हुनुका साथै समुदायको पनि सक्रिय सहभागिता रहनेछ । आ विद्य देखि नेपाल सरकारले ०७७/२०७६ ालय दिवा खाजा कार्यक्रम शुरु गरे पश्चात् यस पालिकाका दिवा खाजा सम्बन्धी व्यवस्थापन गर्ने प्रयास गरिएकोछ।कार्यक्रम संचालन गरेको भएता पनि ववा आमा समुह गठन हुन .स.व्य. गर्न नसकि जाहिएको जति पूर्णरूपमा विगतका वर्षमा प्रत्येक विधालयहरूमा खाजा संचालन कार्यक्रमसकिएको छैन ।

सामुदायिक विद्यालयमा छात्रा शौचालय भएका विद्यालयहरू ५ र महिला शिक्षक शौचालय २ वटा छन्। खानेपानीको आफ्नै श्रोतट्यूवेल भएका सम्पूर्ण विद्यालयहरू रहेका छन्। विपद तथा जोखिम व्यवस्थापनको तयारीका लागि स्थानीय पाठ्यक्रम मार्फत प्रारम्भिक कक्षा देखि नै विषयवस्तु समावेश गरिएको छ।

दिवा खाजासहित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम निम्नलिखित चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ -

१. दिवा खाजा, स्वास्थ्य तथा पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छताका प्रभावकारितालाई व्यवस्थित गर्ने।
२. सबै विद्यालयमा स्वास्थ्य कर्मिको व्यवस्था गर्ने।
३. विद्यालय खाजाका लागि उपयुक्त स्वरूप निर्धारण गरी पौष्टिक तथा स्वस्थकर विद्यालय खाजा सुनिश्चित गर्ने।
४. सचित्र पोषण पाठ्यक्रम निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नु।
५. विद्यालय दिवा खाजा कार्यक्रमलाई स्थानीय कृषि तथा व्यापारसँग जोड्ने।
६. सरसफाइ तथा स्वच्छताका लागि मापदण्ड विकास गरि कार्यान्वयन गर्ने।

४.४.२ उद्देश्य

१. प्रत्येक विद्यालयमा बालबालिकालाई स्वस्थकर तथा पौष्टिक खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्नु।
२. विद्यालयमा बालबालिकाको स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छताका सेवामा सुधार गर्नु।
३. सरोकारवालाहरूको समन्वय तथा सहभागितामा सुदृढ गरी बालबालिकाको पोषण, स्वास्थ्य र सिकाइ उपलब्धिमा सुधार गर्नु।

४.४.३ रणनीतिहरू

योजनाका उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ -

१. शिक्षास्वास्थ्य र कृषि क्षेत्रलाई समेत समेटी गरी विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण रणनीति तयार गरिने। ,
२. बालबालिकाको लागि विद्यालयमा नै सफा ताजा र पोषिलो खाजा तयार गरी समूहमा हात धुने बानी विस्तार गरिनेछ।
३. सबै विद्यालयमा user manual समेतको प्राथमिक उपचार बाकस प्रदान गर्ने तथा आधारभूत प्रथमिक उपचारको तरिका सम्बन्धमा समय सापेक्ष अद्यावधिक गरिएको हुने।
४. अभिभावक आमा समूह मार्फत सचित्र पोषण पाठ्यक्रम निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने।
५. सरसफाइ तथा स्वच्छताका लागि मापदण्ड विकास गरि कार्यान्वयन गर्ने।

४.४.४ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क उपलब्धि (

९माविद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्था . सुधार भएको साथै स्वच्छ पिउने पानी तथा सरसफाइप्रति सचेत भएको हुने।

ख प्रमुख नतिजाहरू (

१. विद्यालय दिवा खाजा कार्यविधि २०७७अद्यावधिक तथा थप प्रभावकारिताका साथ कार्यान्वयन भएको हुने।

२. सबै माध्यमिक विद्यालयमा एक विद्यालय एक स्वास्थ्यकर्मी परिचालन हुने।
३. सबै विद्यालयमा User Manual समेतको प्राथमिक उपचार बाकस प्रदान गर्ने तथा आधारभूत प्राथमिक उपचारको तरिका सम्बन्धमा समय सापेक्ष अद्यावधिक गरीएको हुने।
४. स्थानीय पाठ्यक्रममा किशोरी शिक्षा सम्बन्धी विषय समावेश हुने।
५. सरसफाई सम्बन्धी आवश्यक पूर्ण पूर्वाधार विकास भएको हुने।
६. स्थानीय उत्पादनमा चक्रिय पोषणयुक्त दिवा खाजा सुनिश्चितता हुने।

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	प्रारम्भिक बालविकासर शिक्षामा भर्ना भएकाबालबालिकामध्येआवश्यक खोप प्राप्त गरेका बालबालिका (%)	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै
२	कक्षा १ मा भर्ना भएकाबालबालिकामध्येआवश्यक खोप प्राप्त गरकाेबालबालिका* (%)	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै
३	दिवा खाजा प्राप्त गर्ने कक्ष	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5
४	वार्षिकरूपमा विद्यार्थीकोनियमित स्वास्थ्य परीक्षणगर्नेविद्यालयको सङ्ख्या	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै
५	खानेपानी, शौचालय रप्राथमिक स्वास्थ्य सेवाकोपहुच पुगेका विद्यालयसङ्ख्या	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै
6	नर्सिङ् सेवा तथा सुबिधा पुगेको विद्यालय सङ्ख्या	0	1	1	1	1	1

४.४.५ प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (वर्ष ५)	भौतिक	कैफियत
---------	----------------------	------	-----------------------	-------	--------

								लक्ष्य १०) (वर्ष)	
			१	२	३	४	५		
१	विद्यालय दिवा खाजा कार्यविधि २०७७अद्यावधिक र परिमार्जन	पटक	०	१	०	०	०	२	गाउँपालिका
२	एक विद्यालय एक स्वास्थ्यकर्मि	संख्या							संघ/ प्रदेश/ गाउँपालिका
३	User manual समेतको प्राथमिक उपचार बाकस	संख्या	०	३	३	३	३		गाउँपालिका
४	स्थानीय पाठ्यक्रममा किशोरी शिक्षा	कक्षा	१	०	१	०	०	१	विद्यालय
५	सरसफाइ सम्बन्धी आवश्यक पूर्ण पूर्वाधार विकास	संख्या	१९	१९	१९	१९	१९	१९	विद्यालय
६	स्थानीय उत्पादनमा चक्रिय पोषणयुक्त दिवाखाजा	निरन्तर							विद्यालय
७	विद्यालयमा पोषण कर्नर निर्माण	निरन्तर		१९					विद्यालय
८	अभिभावक आमा समूह	संख्या	१७	१७	१७	१७	१७	१७	विद्यालय

४.५ बिद्यालय सुरक्षा विपद्न्युनिकरण तथा उत्थानशिलता

परिचय

विपद को अवस्थामा परिस्थितिजन्य शिक्षा भन्नालेद्वन्द्व, महामारी तथा प्रकोपको अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारलाई संरक्षण गर्दै सिकाइलाई निरन्तरता दिने वैकल्पिक उपाय सहितको शैक्षिक कार्यक्रमलाई लिने गरिन्छ। यसको मुख्य उद्देश्य विभिन्न कारणले उत्पन्न संकटकालीन अवस्थामा बालबालिकालगायत शिक्षासँग सम्बद्ध व्यक्ति, परिवार तथा समुदायको जीवन रक्षा, प्रकोपबाट सिर्जित संकटको व्यवस्थापन, सामाजिक द्वन्द्व तथा हिंसा र दुरुपयोगबाट बालबालिकालाई सुरक्षित राख्नुका साथै समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई निर्वाध रूपमा क्रियाशील हुने गरी शैक्षिक कार्यक्रमहरूको तयारी तथा सञ्चालन गर्नु हो। यस अवधारणाअन्तर्गत सम्भावित जोखिमको पूर्व तयारी, आपतकालीन अवस्थामा क्षति कम हुने गरी तत्कालको व्यवस्थापन गर्ने आपतकाल पश्चात् क्षतिको आपूरण गर्ने कार्यढाँचा समेटिएको हुनु पर्दछ।

आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाको अवधारणा बाल अधिकारको रूपमा स्वीकार गरीएपछि यसलाई थप प्रभावकारी बनाउने कार्य प्रारम्भ भएको हो। अधिकारका क्षेत्रमा भएका अन्तर्राष्ट्रिय कानूनहरू, विश्वव्यापी घोषणाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय एवम् क्षेत्रीय घोषणा तथा प्रतिवद्धताहरूबाट परिलक्षित यस अवधारणालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न विभिन्न राष्ट्रहरूले आआफ्नो नीति-, कानून तथा योजनाहरूमा परिस्थितिजन्य शिक्षा लामो द्वन्द्वको :। विशेषतलाई समावेश गर्ने गरेका छन् (आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा) परिवेशमा शिक्षा क्षेत्रमा परेको प्रभाव, २०७२ को विनाशकारी भूकम्प तथा विभिन्न समय र स्थानमा घटेका प्राकृतिक प्रकोपका घटनाहरूका साथै कोभिडलगायतका महामारीहरूका प्रभावका कारण बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त १९- गर्ने अधिकारमा पुगेको अवरोधबाट पाठ सिकी यस शिक्षा क्षेत्रको योजना मा यस पालिकाले आगामी ५ वर्षका लागि नीति तथा कार्यक्रमिक प्राथमिकता र कार्यान्वयन ढाँचा समावेश गरिएको छ।

यस खण्डमा मूलत तीन प्रकारका आपतकालीन अवस्थाहरू समावेश गरिएको छ :-

- क) प्राकृतिक प्रकोपभूकम्प :, बाढीपहिरो, हावाहुरी, शितलहर, आगोलागी, चट्याङ, खडेरी, दुर्घटना, आदि।
- ख) महामारीझाडापखाला :, कालाज्वर, हैजा, भाइरल ज्वरो, डेङ्गु, लु-लाम्पु, टाइफाइड, हेपाटाइटिस, बर्डफ्लू, क्षयरोग, कुष्ठरोग, ठेउला, स्वाइन फ्लूकोभिड आदि सरुवा रोगहरू।
- ग) द्वन्द्व, विस्थापनद्वन्द्व तथा साम्प्रदायिक :, धार्मिक, राजनीतिक आदि द्वन्द्व, शोषण, दुराचार तथा अन्य कारणले नागरीकहरूको विस्थापन, आन्तरिक तथा बाह्य स्थानान्तरणका कारण बालबालिकाले शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई सुरक्षित राख्ने।

४.५.१ वर्तमान अवस्था

नेपालको संविधान २०७२ले अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा ,, निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा तथा सुविधाविहीन तथा अपाङ्गहरूका लागि निःशुल्क उच्च शिक्षाको सुनिश्चितताका साथै बालबालिका माथि हुने विभेद, सजाय र दुराचारलाई निषेध गरेको छ। अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन र अनिवार्य तथा निःशुल्क (२०७५)

ले छात्रवृत्ति (२०७७) शिक्षा नियमावली, दिवाखाजा, सुविधा विहिनहरूका लागि विशेष सहयोग, मातृभाषामा शिक्षासहित कुनै पनि अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित गरेको छ।

यस पालिकामा पनि विभिन्न समयमा विपद तथा संकट आइपर्दछन् यस्तो अवस्थामा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलाई निरन्तरता दिन तथा विपद तथा संकटको घडिमा पनि विचलित नभइ सो को व्यवस्थापन र न्यूनीकरण गर्न योजनाबद्ध रुपमा शिक्षा प्रदान गरीदै आएको छ जस्तै कोभिडका कारणबाट अस्त व्यस्त भएको शैक्षिक सत्र २०७७ लाई विद्यालय व्यवस्थापन समितिको संयुक्त सहयोगमा टोल सिकाइ योजना बनाएर बालबालिकाको सिकने अधिकारलाई सुनिश्चित गरी सिकाइलाई निरन्तरता दिएको सर्वविविदै छ । **स्थानीय पाठ्यक्रमको तल्लो कक्षा देखिनै विपद जोखिम न्यूनीकरणका विषयवस्तु समावेश गरिनु पर्ने छ।**

परिस्थितिजन्य शिक्षाका चुनौतीहरू -

१. अर्नमा गाउँपालिकाका विद्यालय, विद्यार्थी र शिक्षकहरूभुक्तम्प, बाढी, शितलहर, आगलागी, लु, भाइरल ज्वरो लगायतका प्रकोपहरूको उच्च जोखिमममा हुनु ।
२. विद्यालय सुधार योजनामा समावेश गरिएका विद्यालय विपद् व्यवस्थापन सँग सम्बन्धित क्रियाकलापहरू प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन हुन नसक्नु ।
३. गाउँपालिका स्तरीय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा प्रतिकार्य योजना कार्यान्वयनमा चुनौती हुनु ।
४. शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा विपत जोखिम सम्बन्धी विषयवस्तुलाई प्रभावकारी कार्यान्वयनको अभाव हुनु
५. प्राकृतिक प्रकोप प्रति सचेतनाको अपर्याप्त जानकारी हुनु ।
६. विद्यालय विपद व्यवस्थापनमा स्रोत तथा सामग्रीहरूको अभाव हुनु ।

४.५.२ उद्देश्यहरू

१. प्राकृतिक प्रकोपको उच्च जोखिमबाट विद्यालय, विद्यार्थी र शिक्षकहरूलाई सुरक्षित गर्नु।
२. विद्यालय सुधार योजनामा समावेश गरिएका विद्यालय विपद् व्यवस्थापन सँग सम्बन्धित क्रियाकलापहरू प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्नु ।
३. गाउँपालिका स्तरीय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा प्रतिकार्य योजनालाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु ।
४. स्थानीय पाठ्यक्रममा विपत जोखिम न्यूनीकरणका विषयवस्तुलाई समावेश गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु ।
५. विद्यालय विपत् व्यवस्थापनकालागि आवश्यक पर्ने पर्याप्त स्रोत साधनको सुनिश्चिता गर्नु ।

४.५.३ रणनीतिहरू

१. गाउँपालिका भित्रका सबै विद्यालयहरूको विपत् जोखिम लेखाजोखा गरी विद्यालय विपत व्यवस्थापन योजना बनाउने र कार्यान्वयन गर्ने ।
२. विद्यालय विपत व्यवस्थापन योजनालाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन र अनुगमन गर्न स्थानीय तह का कर्मचारीहरू एवम् शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
३. विपद् प्रतिरोधी भौतिक पूर्वाधारको निर्माण तथा पुनर्स्थापन गर्ने।
४. विद्यार्थी, शिक्षक ,अभिभावकलाई प्रकोप रोकथाम र पुनर्स्थापनाका लागि क्षमता विकास गर्ने।

५. अतिरिक्त क्रियाकलापहरूमा विपत जोखिम न्यूनीकरण संग सम्बन्धित क्रियाकलापहरू समावेश गर्ने ।

६. स्थानीय तहले निर्माण गरेको विपत् व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयन र अनुगमनमा संघ संस्थाहरू, स्थानीय समुदाय, विद्यालय एवम् प्रदेश तथा संघिय सरकार सँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।

७. स्थानीय पाठ्यक्रममा विपत जोखिम न्यूनीकरणका विषयवस्तुलाई समावेश गरी प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन र अनुगमन को सुनिश्चितता गर्ने ।

८. विपत जोखिम न्यूनीकरणका लागि सबै विद्यालयहरूमा नियमित अभ्यास गर्ने गराउने ।

४.५.४ उपलब्धि प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य ,नतिजा ,

कउपलब्धि (

१. पालिका अन्तर्गतका सबै विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थीहरूले विपत् जोखिम न्यूनीकरणका लागि आवश्यक पर्ने आधारभूत ज्ञान र सिप प्राप्त गरेको हुनेछन् ।
२. विद्यालय तथा पालिकाले निर्माण गरेका विपत् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धि योजनाहरू प्रभावकारी कार्यान्वयन भएको हुनेछन् ।
३. विद्यालय तथा पालिकाले निर्माण गरेका भौतिक संरचनाहरू भवन निर्माण संहिता मापदण्ड बमोजिम निर्माण भएको हुनेछन् ।

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	विपत व्यवस्थापन योजना भएका विद्यालयहरूको संख्या	०	१३			
२	विद्यालय विपत व्यवस्थापन सम्बन्धि तालिम प्राप्त शिक्षकहरूको संख्या	१३	३०	३०	३०	
३	विद्यालय विपत व्यवस्थापन सम्बन्धि तालिम प्राप्त वि.व्य.स. पदाधिकारी हरूको संख्या	१३	२६		२६	
४	स्थानिय पाठ्यक्रममा समावेश भएका विपत जोखिम न्यूनीकरणका अभ्यास कार्यान्वयन गर्ने विद्यालयको संख्या	०	१३			
५	जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धि नियमित अभ्यास गराउने	१	१३	१३	१३	१३

	विद्यालय संख्या					
६	विद्यालय विपत व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयन गरिरहेका विद्यालय संख्या	०	५	८		
७	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार निर्माण सम्बन्धि मापदण्ड अनुसार निर्माण भएको विद्यालय को संख्या	१०	१३			

४.५.५. प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (वर्ष ५)					भौतिक लक्ष्य	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	सबै विद्यालयहरुमा विपद् जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन योजना निर्माण कार्यशाला	विद्यालय संख्या	१३	०	०	०	०	१३	संघ संस्था/ गाउँपालिका
२	विपद् जोखिम न्यूनिकरण सम्बन्धि शिक्षकहरुको क्षमता विकास तालिम	शिक्षक संख्या	१३	३०	३०	३०	०	103	गाउँपालिका
३	विपद् जोखिम न्यूनिकरण सम्बन्धि वि.व्य.स. हरूको क्षमता विकास तालिम	संख्या	१३	२६	०	२६	०	65	संघसंस्था/ गाउँपालिका
४	विपद् जोखिम न्यूनिकरण सम्बन्धि कार्यको संयुक्त अनुगमन	पटक	२	२	२	२	२	10	गाउँपालिका
५	विपद् जोखिम न्यूनिकरण सम्बन्धि पालिका स्तरीय प्रतियोगिता	पटक	१	१	१	१	१	5	गाउँपालिका
६	विद्यालयहरुमा निर्माणाधिन रहेका भौतिक संरचनाहरुको जोखिम न्यूनिकरण सम्बन्धि कार्यहरुको अनुगमन र सुपरिवेक्षण	पटक	२	२	२	२	२	10	गाउँपालिका

७	स्थानीय पाठ्यक्रममा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धि विषयवस्तु समावेश गर्न ३ दिने कार्यशाला	पटक	२६	०	०	०	०	२६	गाउँपालिका
८	विद्यालयमा विपद् जोखिम न्यूनिकरण सम्बन्धि अभ्यास गर्न बालकलबहरुलाई सहयोग	पटक	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका / विद्यालय

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास परिचय

शिक्षा नियमावली २०५९ अनुसार एक विद्यार्थीका लागि सुविधाजनक रूपमा पठनपाठनमा सहभागी बन्न प्रारम्भिक बालविकास तथा आधारभूत तहका प्रारम्भिक कक्षाका लागि प्रति विद्यार्थी ०वर्ग मिटर र उच्च ७५. वर्गमिटर बराबरको क्षेत्रफल तोकिएको छ। ००.१ तथा माध्यमिक तहका लागि प्रति विद्यार्थी आधारभूत तह बालबालिका विद्यालयमा भर्ना हुनका लागि सुरक्षित विद्यालय, पढ्नका लागि कक्षाकोठा, खेलनका लागि खेलमैदान, शौचका लागि शौचालय, सफाई र पिउनका लागि खानेपानी जस्ता भौतिक पूर्वाधार विद्यालयका आधारभूत संरचना हुन्। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले विद्यालयहरूमा भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, शौचालय, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर जस्ता भौतिक पूर्वाधार तयार गर्ने, विद्यालय भवनलगायत सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधार विपद जोखिममुक्त बनाउदै सबै विद्यालयलाई सुरक्षित एवं बालमैत्री, हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने लगायतका नीतिगत व्यवस्थापन गरेको छ।

यस खण्डमा विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौतीहरू पहिचान गरी आगामी दश वर्षका लागि विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासका उद्देश्य, रणनीति, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ।

४.६.१ वर्तमान अवस्था

यस पालिकामा कूल विद्यालय १९ मध्ये १३ सामुदायिक, ४ सस्थागत र २ धार्मिक मदर्सा विद्यालय छन्। सामुदायिक विद्यालय तर्फ ७२ भवन रहेकोमा ७२ वटा पक्की भवन छन् जसमा सामुदायिक तर्फ १७८ वटा कक्षाकोठा पक्की छन् यसरी हेर्दा विद्यालयमा पक्की संरचना कम देखिन्छ। सामुदायिक विद्यालयमा छात्रा शौचालय भएका विद्यालयहरू ५, छात्र शौचालय १० तथा महिला शिक्षक शौचालय २ वटा छन्। खानेपानीको आफ्नै श्रोत ट्यूबवेल भएका विद्यालय १९ रहेका छन्। विपद तथा जोखिम व्यवस्थापनको तयारीका लागि स्थानीय पाठ्यक्रम मार्फत प्रारम्भिक कक्षा देखि नै विषयवस्तु समावेश गरिएको छ। पालिका भरमा ३ वटा विद्यालयमा पुस्तकालय २,

,वटा विद्यालयमा विज्ञान प्रयोगशाला १ विद्यालयमा कम्प्युटर प्रयोगशाला र १७ वटा विद्यालयमा इन्टरनेट पुगेको छ। विद्यालयको वातावरण तर्फ फर्केर हेर्दा १० विद्यालयमा स्टाफ कोठा ,विद्यालयमा स्टोर कोठा ३ , २ विद्यालयमा खेलकुद कोठा साथै १ विद्यालयमा पर्याप्त खेल मैदान रहेका छन्। यस पालिकामा २ वटा विद्यालयमा ४ कोठे पक्की भवन निर्माण र निर्माणधीन अवस्थामा छन्। अधिकांस विद्यालयमा तारजाली सहितको घेराबारा भएको छ भने केही विद्यालयमा प्रवेश गेट निर्माण हुने क्रममा रहेका छन्।

विद्यालय पूर्वाधार विकाससँग सम्बन्धित निम्नलिखित चुनौतीहरू रहेका देखिन्छन् -

१. भौतिक पूर्वाधारको विकास र विस्तारमा स्थानीय तहको भूमिका।
२. पूर्वाधार विकास कालाई गुणस्तरीय पारदर्शी एवं जवाफदेही बनाउनु।
३. सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि मापदण्ड अनुसारको गुरु योजना विकास गर्नु।
४. आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापन गर्नु।
५. पूर्वाधारहरूलाई बालमैत्रीअपाङ्गता र लैङ्गिक मैत्री बनाउनु ,

४.६.२ उद्देश्य

१. सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधारको आवश्यक मापदण्ड विकास र कार्यान्वयन गर्नु।
२. पूर्वाधारहरूलाई पारदर्शी एवं जवाफदेहीताका आधारमा बालमैत्री अपङ्गता र ,लैङ्गिकमैत्री बनाउने।

४.६.३ रणनीतिहरू

१. पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा मापदण्ड विकास गरिनेछ।
२. विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि विभिन्न संघसंस्था एवं सरोकारवालाहरूसँग लागत साझेदारी गरिनेछ।
३. विद्यालयहरू निर्माण गर्दा कक्षाकोठा, शिक्षक, प्रधानाध्यापक तथा प्रशासनिक कक्ष, पानी, शौचालय , भान्सा वा खाजा घरलगायत सबैको योजना समावेश गरी डिजाइन गरिनेछ।
४. प्रकोपको सिकार भएका विद्यालय भवनलाई तुरुन्त वैकल्पिक व्यवस्था गरी स्तरोन्नती गरिनेछ।
५. पूर्वाधार निर्माणसँगै सुरक्षित विद्यालय निर्माणका लागि संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गरीने छ।
६. पूर्वाधार विकासकालागि विद्यालयको भौतिक सूचक तयार गरिनेछ।
७. आंशिक रुपमा क्षति भएका विद्यालका संरचनाको मर्मत सम्भार गरिनेछ।

४.६.४ उपलब्धनतिजा तथा प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य ,

कउपलब्धि (

१२ सबै विद्यार्थीहरूलाई .शुरक्षित र उपयुक्त भौतिक वातावरणमा अध्ययन गर्ने अवसर हुने।

खनतिजा (

१. माग र आवश्यकताका आधारमा विद्यालय पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि मापदण्ड अनुसारको १० वर्षे गुरु योजना तयार हुने।
२. पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा मापदण्ड विकास गरिनेछ।

३. पूर्वाधार विकासको लागि स्रोत र जिम्मेवारीको विन्याससहित कार्यान्वयन प्रारूप विकास हुने।
४. पालिकाका सबै विद्यालयहरूमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधार विकास र विस्तार हुने।
५. पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको भौतिक सूचक तयार हुने।
६. विद्यालयमा अपाङ्गमैत्रीबालमैत्री तथा लैङ्गिक मैत्री भौतिक पूर्वाधार हुने ,
७. सबै विद्यालयको क्षेत्रभित्र घेराबारा र प्रवेश गेट निर्माण भएको हुने।

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	भूकम्प प्रतिरोधी विद्यालय	13					
२	नयाँनिर्माण गर्नुपर्नुर्ने कक्षाकोठासङ्ख्या	12	8		6	0	0
३	सवलीकरण गर्नुपर्नुर्ने कक्षाकोठासङ्ख्या	10	10	15	5		
४	नयाँ निर्माण गर्नुपर्नुर्ने शौचालयसङ्ख्या	5	3	4	2		1
५	बाढी पहिरो लगायतका प्रकोपन्यूनीकरणका लागि कार्य गर्नुपर्नुर्नेविद्यालय सङ्ख्या	0	0	0	0	0	0

४.६.५ प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (वर्ष ५)					भौतिक लक्ष्य १०) (वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	पूर्वाधार विकासका लागिमापदण्ड	पटक		१				२	गाउँपालिका
२	पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि १० वर्षे गुरु योजना तयार	पटक		१	१			३	गाउँपालिका
३	अपाङ्गमैत्रीबालमैत्री तथा , त्री भौतिकलैङ्गिक मैपूर्वाधार निर्माण	संख्या			२	२	२	१३	गाउँपालिका

४	पूर्वाधार विकासको लागि स्रोत र जिम्मेवारी	निरन्तर		१	१	१	१	१०	संघ/ प्रदेश/ गाउँपालिका
५	विद्यालयको मर्मत सम्भार	निरन्तर		१	१	१	१	१०	संघ/ प्रदेश/ गाउँपालिका
६	प्रकोपको सिकार भएका विद्यालय भवन	आवश्यक		१	१	१	१	१०	गाउँपालिका

४.७ विद्यालयमा सूचना तथा संचार प्रविधि

परिचय

सूचना प्रविधि भन्नाले ध्वनी, तस्विर, अक्षर तथांकको रुपमा सूचनाहरुलाई विद्युतीय यन्त्रहरु कम्प्युटर तथा दुरसञ्चारको प्रविधिको प्रयोग गरि भण्डारण, सम्पादन, सम्प्रेषण संग्रह र प्रवाहलाई चिनिन्छ। २१ औं शताब्दीको युग सूचना र प्रविधिको युगमा परिभाषित भइसकेको छ। अबको शिक्षा विश्वव्यापिकरण, प्रतिस्पर्धात्मक तथा आधुनिकताले भरिपूर्ण हुन जरुरी छ। विश्वका शक्तिशाली राष्ट्रहरु विश्व बजारमा आफ्नो मानव संसाधनलाई कसरी सुरक्षित राख्ने र आफ्नो प्रविधिलाई कसरी विश्व बजारसामू अग्रपंक्तिमा पुर्याउने भन्ने होडमा रहेका छन्।

हालको कोभिडको विषम परिस्थितिमा सूचन १९-ा प्रविधिको महत्व अझ बढेको छ। नेपाल सरकार शिक्षा मन्त्रालयले मिति २०७७मा जारी गरेको वैकल्पिक प्रणालीबाट विद्यार्थीको सिकाइ सहजीकरण १८/०२/ शिकानिर्देश, २०७७ का अनुसार वैकल्पिक प्रणाली भन्नाले कोभिडवा यस्तै प्रकारको विपद् वा महामारी जस्ता १९- कारणले पठनपाठन गर्न कठिन भएको वा हुने अवस्थामा रेडियो, टेलिभिजन, अनलाइन, अफलाइन, परियोजना पाठहरु, स्वअध्ययन, दुर तथा खुल्ला शिक्षालगायतका वैकल्पिक माध्यम वा पद्धतिबाट अध्ययन अध्यापन सुचारु राख्ने विधि र प्रक्रियालाई सम्झनु पर्दछ। यस निर्देशिकाले पनि सूचना प्रविधिलाई विशेष जोड दिएको छ। वैकल्पिक प्रणालीबाट सिकाइ गर्न सूचना प्रविधिको अहम भूमिका रहेको होला।

शिक्षाको राष्ट्रिय नीति २०७६ को ४८ मा सूचना तथा संचार प्रविधिलाई शिक्षा प्रणालीको अंगको रुपमा एकीकृत गर्दै विद्यालय तथा शिक्षण संस्थामा प्रविधिको पूर्वाधार विकास गर्ने र शिक्षण सिकाइ प्रक्रियालाई सूचना प्रविधिमैत्री बनाउने नीति ल्याइएको छ।

शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा प्रयोगलेसबै विद्यार्थीका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आधारभूत पहुँच पुऱ्याइ डिजिटल भिन्नता कम गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षण सिकाइको साधनका रुपमा प्रयोग गरी सिकाइ सुधार गर्ने, सबैका लागि शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउने र शिक्षाको व्यवस्थापकीय तथा शासकीय पद्धतिलाई कुशल र प्रभावकारी बनाई सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई बढावा दिनु पर्दछ।

४.७.१ वर्तमान अवस्था

कम्प्युटर प्रयोगशाला ,वटा विद्यालयहरूमा विद्युतको पहुँच छ भने विज्ञान प्रयोगशाला १९यस पालिकाको ,२तथा इन्टरनेट सुविधा भएका विद्यालयहरू क्रमशः १ र ११ वटा रहेका छन्। शिक्षकहरू प्रविधिको पहुँच भन्दा टाढा रहेको देखिन्छ।

शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी निम्नलिखित चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ -

१. सबै विद्यालयहरूमा प्रविधिसम्बन्धी आधारभूत संरचना विस्तार गर्ने।
२. विस्तार गरिएका पुस्तकालयलाई ईकालयको रूपमा कार्यान्वयन गर्न र थप पुस्तकालयको व्यवस्थापन पुस्तक-प्रत्येक विद्यालयमा गर्ने।
३. शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोगका लागि एकीकृत प्रणालीको विकास गर्ने।
४. प्रविधिसम्बन्धी उपकरणको व्यवस्था त्यसको सञ्चालन र प्रयोगका लागि क्षमता विकास गर्ने।
५. सबै विद्यालयलाई सहज हुने गरी शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली तथा लेखा प्रणाली व्यवस्थित गर्ने।
६. एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली मार्फत तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने।
७. स्थानीय स्तरमा अडियो भिडियो सहितको अनलाइन तथा अफलाइन कक्षा सञ्चालन गर्न सरोकारवालको सक्रियता बढाउने।

४.७.२ उद्देश्यहरू

१. विद्यालय शिक्षालाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गर्ने।
२. अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू लगायत सबैमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउने।
३. विद्यालयको व्यवस्थापन तथा तथ्याङ्क पद्धतिलाई पेपर लेस बनाउने।

४.७.३ रणनीतिहरू

१. सबै विद्यालयहरूमा प्रविधिसम्बन्धी आधारभूत संरचना विस्तार गरी उपकरणको प्रवन्ध गरिने।
२. शिक्षकहरूको क्षमता विकास गरी स्वयम् सेवक शिक्षक सेवा प्रवेशका लागि आधारभूत सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सीप अनिवार्य गरिनेछ।
३. विभिन्न कक्षा र विषयका लागि अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्री विकास गरिनेछ।
४. सबै विद्यालयहरूमा सि.सि. क्यामरा तथा विद्युत्तीय हाजिरी जडान गरिनेछ।
५. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्धतिको विकास गरिनेछ।
६. अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलगायत सबैमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउने।
७. विद्यालयको समग्र व्यवस्थापन तथा तथ्याङ्क पद्धतिलाई पेपर लेस बनाउने।
८. एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई मासिक रूपमा अद्यावधिक गरिनेछ।
९. विद्युत्तीय पुस्तकालय लाई वार्षिक रूपमा अद्यावधिक गरिनेछ।
१०. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास गरिनेछ।

४.७.४ नतिजा, क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

कउपलब्धि (

१३समुदाय तथा विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि मैत्री बातावरण निर्माण भइ विद्यालय शिक्षाको .

वर्धन हुने।व्यवस्थापनमा सुधार ल्याइ सुशासन प्र

खनतिजा (

१. शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोगका लागि अगुवा विद्यालय विकास गरि एक पूर्णकालीन ICT शिक्षक व्यवस्थापन लन हुने।डिजिटल ल्याव स्थापना र सञ्चार ,
२. विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पूर्वाधार विकास भई सबैको पहुँच पुग्ने।
३. स्थानीय स्तरमा अडियो भिडियो सहितको अनलाइन तथा अफलाइन कक्षा सञ्चालन का लागि प्रत्येक विद्यार्थीको हातमा भिडियो प्लेयर वा Android फोन का साथै पेनड्राइभ हुने।
४. विद्यालयको तथ्याङ्क पद्धति पूर्ण पेपर लेस हुने।
५. प्रत्येक वडामा एक फ्रि वाईर्गेने। फई चौतारी निर्माण-
६. शिक्षकहरूको क्षमता विकास गरी स्वयम्सेवक शिक्षक सेवा प्रवेशका लागि आधारभूत सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सीप अनिवार्य गरिनेछ।
७. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार हुने।
८. सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षक सहायता प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन हुने।

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	इन्टरनेट जडान भएकाविद्यालयको सङ्ख्या	13					
२	शिक्षण- सिकाइक्रियाकलापमा कम्प्युटरलगायतको प्रविधिको उपयोगभएका विद्यालय सङ्ख्या	6	1	1	1	2	2
३	मखुय विषयमा डिजिटलपाठ्यसामग्री प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या						

४	व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचनातथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगगर्नेविद्यालय सङ्ख्या						
५	विद्यार्थीको पहुच पुगेको विद्यालय सङ्ख्या						

४.७.५ प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (वर्ष ५)					भौतिक लक्ष्य १०) (वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	प्रविधिसम्बन्धी आधारभूत संरचना विस्तार	संख्या	०	३	३	४	२	३०	संघ/ प्रदेश/ गाउँपालिका
२	पूर्णकालीन ICT शिक्षक व्यवस्थापन ,डिजिटल ल्याव स्थापना	संख्या	१	१	१	१	१	१	प्रस्थानीय / .
३	कक्षाकोठामा प्रविधिको प्रयोग	संख्या	०	४	४	४	४	२८	विद्यालय
४	ईपुस्तकालय- आद्यावधिक र विस्तार	संख्या	१०	०	०	९	०	१९	गाउँपालिका
५	विद्यार्थीको हातमा भिडियो प्लेयर वा Android फोन का साथै पेनड्राइभको पहुच	प्रतिशत	०	१०	१०	१०	१०	८०	संघ/ प्रदेश/ गाउँपालिका
६	तथ्याङ्क पद्धति पूर्ण पेपर लेस	संख्या	०	२	३	४	१		गाउँपालिका
७	फ्रि वाईफाई चौतारी-	संख्या	०	१	२	०	२	५	गाउँपालिका
८	शिक्षकहरूको क्षमता विकास	निरन्तर							गाउँपालिका
९	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमा सूचनातथासञ्चारप्रविधिको प्रयोग	निरन्तर							गाउँपालिका
१०	सूचनाप्रविधिमाआधारितशिक्षक सहायताप्रणालीकोविकासतथासञ्चालन					सबै			संघ/ प्रदेश/ गाउँपालिका

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

परिच्छेद पाँच : योजनाको नतिजा खाका (अन्य उपक्षेत्र)

परिचय

अर्नमा गाउँपालिकाले निर्माण गरेको शिक्षा क्षेत्रको योजनाले लिएको दूरदृष्टि, दीर्घकालीन सोच, उद्देश्य तथा रणनीतिहरूका आधारमा योजनाको प्रभाव वा गन्तव्य पहिचान गरेको छ। यस योजनामा गन्तव्यमा पुग्नका लागि आवश्यक उपलब्धि तथा यसका सूचकहरू निर्धारण गरी पहिलो पाँच वर्षका लागि प्रत्येक वर्षको नतिजा आकलन गरीएको छ भने दश वर्षमा हुने नतिजाको पनि प्रक्षेपण गरीएको छ। नतिजा खाकामा उपलब्धि, उपलब्धि सूचकहरू तथा तिनको सङ्ख्यात्मक मान, सूचना प्राप्त हुने स्रोत तथा जिम्मेवारी समेत उल्लेख गरिएको छ।

नतिजा खाका आवधिक योजनाको उपलब्धि मापन गर्ने सङ्ख्यात्मक साधन हो। जसबाट योजनाका समग्र तथा उपक्षेत्रगत उपलब्धि मापन गर्न सकिन्छ। यसले वार्षिक योजना निर्माणकालागि आधार सिर्जना गर्नका साथै अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको मापदण्ड निर्धारण गर्न सहयोग गर्दछ। यसबाट योजनाका अपेक्षित उपलब्धिका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त भई नतिजा प्राप्तिलाई सहयोग पुग्दछ। नतिजा खाकाले विद्यालय तथा समस्त विद्यालय शिक्षा प्रणालीलाई नतिजाप्रति जवाफदेही बनाउन सहयोग गर्दछ।

यस परिच्छेदमा योजनाको समग्र खाका अन्तर्गत अपेक्षित प्रभावको आँकलन, उपलब्धिहरू तथा उपलब्धिका सूचकहरू समावेश गरिएको छ। त्यसै गरी यसमा मुख्य कार्यसम्पादन सूचकहरू तथा कार्यक्रम नतिजा ढाँचा पनि प्रस्तुत गरिएको छ।

५.१ योजनाको समग्र नतिजा खाका

यस शिक्षा क्षेत्रको योजनाको कार्यान्वयनबाट अपेक्षा गरिएका समग्र नतिजा खाका अन्तर्गत देशको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा यसको प्रभाव वा गन्तव्य उल्लेख गरिएको छ। त्यसै गरी योजनाको तत्कालीन/दीर्घकालीन, रू उल्लेख गरिएको छ भने उपलब्धिका नतिजाका सूचकहरू तथा नतिजा सत्यापनका र दीर्घकालीन तथा उपलब्धि स्रोत तथा तरिकाहरू पनि उल्लेख गरिएको छ। यस पछिका दुई तालिकामा .७ तालिका) १ र ७ नतिजाका प्रमुख (२. सूचकहरूका मुख्य कार्यसम्पादन सूचकहरू र कार्यक्रम नतिजा सूचकहरू समावेश गरिएको छ।

तत्कालीन उपलब्धि

तालिका ७, योजनाको समग्र नतिजा १. नतिजा खाका अपेक्षित प्रभाव तथा उपलब्धिहरू

क्र.सं.	उपलब्धि	नतिजा सूचक	स्रोत तथा तरिका
१	निशुल्क तथा अनिवार्य आधारभूत शिक्षाको पूर्ण कार्यान्वयन	● प्रमुख कार्य सम्पादन सूचकहरू, ● कार्यक्रम नतिजा	● एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली, ● वार्षिक स्थिति, अनुगमन, प्रगति
२	पोषणयुक्त दिवा खाजा		
३	धुम्ती पुस्तकालय सञ्चालन		
४	स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयन		
५	निरक्षरहरूको विवरण संकलन		
६	विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास		

७	विद्यालयको मर्मत सम्भार	सूचकहरु	प्रतिवेदन, ● वार्षिक परीक्षको नतिजा विप्लेषण
७	ईपुस्तकालय- अद्यावधिक र विस्तार		

मध्यकालीन उपलब्धि

क्र.सं.	उपलब्धि	नतिजा सूचक	स्रोत तथा तरिका
१	स्नातक तहको अध्ययन	● प्रमुख कार्य सम्पादन सूचकहरु, ● कार्यक्रम नतिजा सूचकहरु	● एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली, ● वार्षिक स्थिति, अनुगमन, प्रगति प्रतिवेदन, ● वार्षिक परीक्षको नतिजा विप्लेषण
२	प्राविधिक धारको स्तर उन्नती		
३	स्वयम् सेवक शिक्षक तयारी		
४	जीवनपर्यन्त सिकाइका लागि सामग्री विकास		
५	वर्गीय आधारमा छात्रवृत्ति वितरण		
६	आवासीय विद्यालय मार्फत छात्रवृत्ति		
७	User Manual समेतको प्राथमिक उपचार बाकस		
८	विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास		

दीर्घकालीन उपलब्धि

क्र.सं.	उपलब्धि	नतिजा सूचक	स्रोत तथा तरिका
१	सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गरीने।	● प्रमुख कार्य सम्पादन सूचकहरु ● कार्यक्रम नतिजा सूचकहरु	● एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली ● वार्षिक स्थिति प्रतिवेदन ● वार्षिक अनुगमन प्रतिवेदन ● विभिन्न तहमा वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन ● वार्षिक परीक्षको
२	अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षामा प्रविधियुक्त पहुँच , सहभागिता र गुणस्तर अभिवृद्धि हुने।		
३	माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार हुने।		
४	शुर्क्षित र उपयुक्त भौतिक पूर्वाधार सहितको उच्च शिक्षामा अध्ययन गर्ने अवसर हुने।		
५	विद्यालय तहमा रहेको आधारभूत तहको स्थानीय पाठ्यक्रम सान्दर्भिक तथा मूल्याङ्कन प्रणाली प्रभावकारी भई दैनिक जीवनका लागि आवश्यक व्यवहारकुशल तथा जीवनोपयोगी सीपहरू समावेश हुने स्थानीय कला, संस्कृति, भाषा, इतिहास, परम्परा, सीप तथा ज्ञान , सकारात्मक सोच भएको, निरन्तर		

	सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगारउन्मुख नागरीक तयार गर्न सहयोग हुने।		नतिजा विप्लेषण
६	प्रविधिमैत्रीक्षमतावान् र सक्षम , शिक्षकको व्यवस्था भई विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार हुने।		
७	सबै नागरीकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर प्राप्तहुने।		
८	विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागितासहित सबैका लागिगुणस्तरीय शिक्षा निश्चित हुने।		
९	विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार, स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइ प्रति सचेत हुने।		
१०	आर्थिक अभावका कारणले कुनैपनि बालबालिका शिक्षाको अवसरबाट बञ्चित नहुने।		
११	हरेक परिस्थितिमा बालबालिकाको सुरक्षासहित शिक्षा प्राप्त गर्नेअधिकारलाई सुनिश्चित गरीने।		
१२	सबै विद्यार्थीहरूलाई सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक वातावरणमा अध्ययन गर्नेअवसर हुने।		
१३	समुदाय तथा विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि मैत्री वातावरण निर्माण भई विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधार ल्याइ सुशासन प्रवर्धन हुने।		
१४	शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्धन भई बालबालिकाको सिकाइप्रति उत्तरदायी प्रणालीमा विकास हुने।		
१५	प्रभावकारी अनुगमनको माध्यमबाट योजना कार्यान्वयनका समस्या तथा चुनौतीहरू सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुने।		

५.२ प्रमुख कार्य सम्पादन सूचकहरु

तालिका ७ प्रमुख कार्य सम्पादन सूचकहरु २.

क्र. सं.	नतिजा सूचक	आधार वर्ष २०८०	लक्ष्य					०८०देखि ०८१ सम्म ८५/०८४
			०८००८१/	०८१०८२/	०८२०८३/	०८३०८४/	०८४८५/	
१. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा								
१.१	कूल भर्नादर	७०.४	७२	७४	७८	८८	९५	१००
१२.	४ वर्ष उमेरका बालबालिकाको भर्ना	५२.०	५७	६७	७४	८०	८५	९०
१३.	बालविकास सहजकर्ताका लागि मन्टेश्वरीमा आधारित ३० दिने तालिम	९१.२	९२	९३	९५	९६	९७	९८
१४.	कक्षा १ मा बालविकासको अनुभवसहित भर्ना हुने बालाका	६०.५	९२	९३	९४	९६.५	९८.५	१००
१५.	आवश्यक न्यूनतम योग्यता	९५.७	९६	९६.५	९७	९८	९९	१००
२. आधारभूत शिक्षा								
२१.	कक्षा १ मा कूल भर्नादर	१०१.२	१२०	११५	११२	११०	१०९	१०६
२२.	कक्षा १ मा खुद भर्नादर	९६.१	९७.८	९७.९	९८	९८.३	९८.८	९९
२३.	कक्षा १मा खुद भर्नादर ५-	९५.६	९७	९७.५	९८	९८.५	९९	१००
२४.	कक्षा १मा कूल भर्नादर ५-	१०५.६	११९	११७	११६	११५	११४	११२
२५.	कक्षा १दरमा कूल भर्ना ८-	१०३.७	१११	११२	११३	११३.५	११४	११५
२६.	कक्षा १मा खुद भर्नादर ८-	९४.०	९८.७	९८.८	९८.९	९८.९	९९	९९
२७.	आधारभूत तहमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	०.९८	०.९९	०.९९	१	१	१	१
२८.	आधारभूतहको कक्षा ८ सम्म टिकाउ दर	८५.५	९२	९४	९५	९६	९७.५	९८.९
२९.	आधारभूतह पूरा गर्ने दर	७२.५	७५	८०	८५	९०	९५	९८.७
२१०.	५उमेर समूहका १२- विद्यालय बाहिर रहेको संख्या	६.२	५.५	५	४	३	२	१
३. माध्यमिक शिक्षा -९कक्षा)१२(								
३१.	कक्षा ९मा कूल भर्नादर १०-	८५.२	१२०	११८	११६	११३	१०८	१०५.९

३२.	कक्षा ९मा खुद भर्नादर १०-	77.9	68	73	77	79	80	81.4
३३.	कक्षा ११ मा १२-कूल भर्नादर	23.8	56.5	61	65	70.3	74.5	77.3
३४.	कक्षा ११मा खुद १२- भर्नादर	8.6	28.8	31	34.5	37	49	40.1
३५.	कक्षा ९मा कूल भर्नादर १२-	60.0	105.5	104	100	97	94	91.6
३६.	कक्षा ९मा खुद भर्नादर १२-	49.5	49.5	49.9	51	54	56	58.1
३७.	माध्यमिक तहको कक्षा १० टिकाउ दर	49	59	69	79	85	91	97.9
३८.	माध्यमिक तहमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	1.01	1.01	1.02	1.01	1	1	1
४.नपाध्यक्रम र मूल्याङ्क .								
४१.	स्थानीय पाठ्यक्रम परीक्षण कक्षा 5-1	0	3-1	5-4	5-1	-	-	-
४२.	स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयन कक्षा 5-1	0	0	3-1	5-4	5-1	-	-
४३.	स्थानीय पाठ्यक्रम परीक्षण कक्षा 8-6	0	6	7	8	-	8-6	-
४४.	स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयन कक्षा 8-6	0	0	6	7	8	-	8-6
५.शिक्षक व्यवस्थापन र क्षमता विकास .								
५१.	आधारभूत तहमा महिला शिक्षक	16	26	36	46	48	48.5	49
५२.	माध्यमिक तहमा महिला शिक्षक	10	12	15	18	22	25	28
५३.	बाल विकासमा न्यूनतम सिकाइ पूर्वाधार	0	5.00	10.00	5.00	10.00	5.00	35.00
५४.	आधारभूत तहमा न्यूनतम सिकाइ पूर्वाधार	0	2.00	5.00	10.00	12.00	15.00	44.00
५५.	माध्यमिक तहमा न्यूनतम सिकाइ पूर्वाधार	0	10.00	0	10.00	5.00	0	25.00
६. स्थानीय तहको शिक्षामा लगानी								
६१.	स्थानीय तहको शिक्षामा लगानी	11.64	12	13	14	15	16	17

५.३ कार्यक्रम नतिजा खाका

तालिका ५ प्रमुख कार्य सम्पादन सूचकहरु ३.

क्र.सं.	नतिजा सूचक	एकाइ	आधार वर्ष२०८०	लक्ष्य	०८० देखि ०८१/ स८५/०८४ मम	०८४ देखि८५/ २०९०सम्म	कैफिय त				
				०८० ०८१/	०८१०८२/	०८२०८३/	०८३ ०८४/	०८४ ८५/			
१. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा											
1.1	सहजै देखिने भर्नादर	प्रतिश त	70.4	72	74	78	88	95	100	105	
१२.	४ वर्ष उमेरका बालबालिकाको भर्ना	प्रतिश त	52.0	57	67	74	80	85	90	100	
१३.	कक्षा १ मा बालविकासकोअनुभवसहि त भर्ना हुने बालवालिका	प्रति शत	60.5	92	93	94	96.5	98.5	100	100	
१४.	प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी न्यूनतम् मापदण्ड निर्देशिका अनुसार मापदण्ड पूरा भएका केद्र	प्रति शत	0	3	3	3	3	3	15	17	
१५.	पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था	प्रति शत	100	100	100	100	100	100	100	100	

१६.	बाल विकास केन्द्रमा पोषण कर्नर स्थापना	प्रतिश त	10	15	20	25	30	40	60	10 0	
१७.	बालविकास सहजकर्ताका लागि मन्टेश्वरीमा आधारित ३० दिने तालिम	संख्या	0	2	3	4	3	2	3	17	
१८.	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमको नक्शाङ्कन र पुनर्वितरण	पटक	0	1	0	0	1	0	0	1	
१९.	प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा एकजना सुसारे को (सहायक कर्मचारी) व्यवस्थापन	संख्या	0	4	4	5	4	10	17	17	
२. आधारभूत शिक्षा											
२१.	कक्षा १ मा कूल भर्नादर	प्रतिश त	101.2	120	115	112	110	109	106	10 0	
२२.	कक्षा १ मा खुद भर्नादर	प्रतिश त	96.1	97.8	97.9	98	98.3	98.8	99	99	
२३.	कक्षा १मा कूल भर्नादर ५-	प्रतिश त	105.6	119	117	116	115	114	112	10 7	
२४.	कक्षा १मा खुद भर्नादर ५-	प्रतिश त	95.6	97	97.5	98	98.5	99	100	10 0	
२५.	कक्षा १मा कूल भर्नादर ८-	प्रतिश	103.7	115	112	113	113.5	114	115	11 0	

		त									
२६.	कक्षा १मा खुद भर्नादर ८-	प्रतिश त	94.0	98.7	98.8	98.9	98.9	99	99	10 0	
२७.	आधारभूत तहमा विद्यालय बाहिरका रहेका बालबालिकाहरु	प्रतिश त	6.2	5.5	5	4	3	2	1	0	
२८.	आधारभूत तहमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	प्रतिश त	0.98	0.99	0.99	1	1	1	1	1	
२९.	कक्षा १ मा कक्षा दोहोर्न्याउने दर	प्रतिश त									
२१०.	कक्षा १ मा कक्षा छाड्ने दर	प्रतिश त									
२११.	आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्म टिकाउ दर	प्रतिश त	85.5	92	94	95	96	97.5	98.9	99	
२१२.	आधारभूत तह पूरा गर्ने दर	प्रतिश त	72.5	75	80	85	90	95	98.7	99	
२१३.	विषयगत रुपमा थप शिक्षक दरबन्दी	प्रतिश त	0	10	20	30	40	50	60	10 0	
२१४.	आधारभूतहमा न्यूनतम सिकाइ पूर्वाधार भएका विद्यालय	प्रतिश त	100	100	100	100	100	100	100	10 0	
२१५.	दिवा खाजा प्राप्त गर्ने विद्यार्थी कक्षा १५-	प्रतिश त	100	100	100	100	100	100	100	10 0	

	प्रोत्साहन र छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने विद्यार्थी कक्षा १५-	प्रतिशत	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
२१६.	पाठ्यपुस्तक उपलब्ध हुने विद्यार्थी	प्रतिशत	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
२१७.	स्थानीय पाठ्यक्रम २०७८ को कार्यान्वयन	संख्या										
२१८.	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रविधिको प्रयोगमा क्षमता विकास	प्रतिशत	0	10	20	30	40	50	100	100	100	100
२१९.	आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस, विद्यार्थी स्टेशनरी इत्यादि वितरण	प्रतिशत	0	10	20	30	40	50	100	100	100	100
२२०.	घुम्टी पुस्तकालय सञ्चालन	संख्या	0	1	0	0	1	0	0	0	1	1
३. माध्यमिक शिक्षा - ९कक्षा) १२(												
३१.	कक्षा ९मा कूल भर्नादर १०-	प्रतिशत	85.2	120	118	116	113	108	105.9	105.9	105.9	105.9
३२.	कक्षा ९मा खुद भर्नादर १०-	प्रतिशत	77.9	68	73	77	79	80	81.4	81.4	81.4	81.4
३३.	कक्षा ११मा कूल १२- भर्नादर	प्रतिशत	23.8	56.5	61	65	70.5	74.5	77.3	77.3	77.3	77.3
३४.	कक्षा ११मा खुद १२- भर्नादर	प्रतिशत	8.6	28.8	31	34.5	37	49	40.1	40.1	40.1	40.1

३५.	कक्षा ९मा कूल भर्नादर १२-	प्रतिश त	60.0	105.5	104	100	97	94	91.6	97	
३६.	कक्षा ९मा खुद भर्नादर १२-	प्रतिश त	49.5	49.5	49.9	51	54	56	58.1	72.1	
३७.	माध्यमिक तहको कक्षा १० सम्म टिकाउ दर	प्रतिश त	49	59	69	79	85	91	97.9	99	
३८.	माध्यमिक तहको लैङ्गिक समता सूचक	प्रतिश त	1.01	1.01	1.02	1.01	1	1	1	1	
३९.	माध्यमिक तहमा न्यूनतम सिकाइ पूर्वाधार भएका विद्यालय	प्रतिश त	50	-	-	-	-	-	-	100	
३१०.	विषयगत रुपमा थप शिक्षक दरबन्दी	प्रतिश त	0	10	20	50	-	-	-	100	
३११.	प्राविधिक धारका विद्यालय	संख्या	1	0	1	0	1	0	1	4	
३१२.	प्राविधिक धारका विषय क्षेत्र थप	संख्या	1	-	1	-	1	-	1	4	
३१३.	नमुना विद्यालय	संख्या	0	1	0	1	0	1	0	1	
३१४.	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रविधिको प्रयोगमा क्षमता विकास	प्रतिश त	-	20	30	-	40	50	-	100	
३१५.	क्षमतामा आधारित प्र .अ. व्यवस्थापन	प्रतिश त	100	100	100	100	100	100	100	100	
३१६.	आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस, विद्यार्थी स्टेशनरी इत्यादि वितरण	प्रतिश त									

४पाठ्यक .्रम र मूल्याङ्कन											
४१.	स्थानीय पाठ्यक्रम परीक्षण कक्षा 5-1	विद्यालय		3-1	5-4	5-1					
४२.	स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयन कक्षा 5-1	विद्यालय			3-1	5-4	5-1				
४३.	स्थानीय पाठ्यक्रम परीक्षण कक्षा 8-6	विद्यालय		6	7	8	0	8-6			
४४.	स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयन कक्षा 8-6	विद्यालय			6	7	8	0	8-6		
४५.	सिकाइ सहजीकरण पुस्तिका निर्माण र वितरण	संख्या	आवश्यकतानुसार								
४६.	स्थानीय पाठ्यक्रम तथा सिकाइ सहजीकरण पुस्तिका प्रबोधिकरण	संख्या	0	1	1	0	0	0	0	5	
४७.	कार्य सञ्चयिका फायलको प्रयोग	प्रतिशत	100	100	100	100	100	100	100	100	
४८.	स्थानीय पाठ्यक्रम लाई मातृभाषा वा स्थानीय भाषामा रुपान्तरण गर्ने	संख्या				१	१	-	-	-	
४९.	सिकाइ सहजीकरण पुस्तिकालाई मातृभाषा वा स्थानीय भाषामा रुपान्तरण गर्ने	संख्या	-	-	-	-	5-1	8-6	-	-	

४१०.	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रविधिमा आधारित डिजिटल सामग्री	प्रतिशत	0	5	7	9	15	20	25	100	
४११.	मूल्याङ्क प्रक्रिया तथा साधान विकास, परिक्षण र कार्यान्वयन	कक्षा	0	0	5-1	8-6	10-9	12-11	-9 12	-1 12	
४१२.	प्रविधिक धार तर्फको कार्यक्रमको प्रभावकारिताको अध्ययन	पटक	0	1	1	1	1	1	1	10	
५१.	स्वयम् सेवक शिक्षक तयारी	संख्या	0	20	30	0	50	0	60	100	
५२.	शिक्षक तयारी										
५३.	नव नियुक्त शिक्षकलाई सेवा प्रवेश तालिम सञ्चालन	पटक	0	1	1	1	1	1	1	1	
५४.	शिक्षण सिकाइ नियमित गर्न मापदण्ड विकास	प्रतिशत	0	1	0	0	0	1	0	0	
५५.	क्षमता विकास तालिम	संख्या	0	5	5	4	5	-	-	19	
५६.	छोटो अवधिको पुनर्ताजगी तालिम सञ्चालन गर्ने	पटक	0	1	1	1	1	1	1	1	
५७.	बाल विकास सहजकर्ताको लागि ३० कार्यदिने मन्तेश्वरी तालिम	पटक	0	5	3	4	4	3	0	19	
५८.	पेशागत शैक्षिक अवलोकन	सं	0	1	0	0	1	0	0	1	

		ख्या									
५९.	विद्यालयमा छुट्टै प्र.अ. पदको व्यवस्था	विद्यालय	प्रत्येक								
६अनौपचारिक . शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ											
६१.	६वर्षको साक्षरता दर+	प्रतिशत	78	81	85	90	96	98	99	100	
६२.	१५२-४वर्षको साक्षरता दर	प्रतिशत	92	94	96	98	99	99.5	100	100	
६३.	१५वर्षको साक्षरता दर+	प्रतिशत	58	78	85	90	95	97	99	100	
६४.	निरक्षरहरुको विवरण संकलन	पटक	1	1	1	1	1	1	1	1	
६५.	साक्षर अर्नमा	पटक	0	0	2	0	0	3	-	-	
६६.	स्थानीय माग र आवश्यकताका आधारमा साको स्थापना र के.सि. लनसञ्चा	पटक	0	0	1	0	0	1	0	0	
६७.	सामुदायिक पुस्तकालयलाई सामुदायिक केन्द्रसँग आवद्ध गर्ने	पटक	0	0	0	0	0	0	0	0	
६८.	साके मा सूचना .सि. प्रविधिको विकास गर्ने	संख्या	0	1	0	0	1	0	0	1	

६९.	साक्षरता कक्षा सञ्चालन	पटक	1	1	0	0	1	0	0	1	
६१०.	परिचालकको क्षमता विकास	पटक	0	1	0	1	0	0	1	0	
७. शैक्षिक समता र समावेशीकरण											
७१.	विशेष विद्यालय सञ्चालन	संख्या	आवश्यकानुसार								
७२.	वर्गीय आधारमा छात्रवृत्ति वितरण	प्रतिशत	निरन्तर 100								
७३.	आवासीय विद्यालय मार्फत छात्रवृत्ति	विद्यालय	सवै								
७४.	लैङ्गिकमैत्री, अपाङ्ग मैत्री तथा बालमैत्री भौतिक संरचना निर्माण	संख्या	0	0	5	0	5	-	-	25	
८. दिवा खाजासहित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम											
8.1	विद्यालय दिवा खाजा कार्यविधि २०७७, अद्यावधिर परिमार्जन	पटक	0	1	0	0	0	0	0	2	
८२.	एक विद्यालय एक स्वास्थ्यकर्मि	विद्यालय									

८३.	User Manual समेतको प्राथमिक उपचार बाकस	संख्या	0	3	3	3	3	3	3	1	
८४.	स्थानीय पाठ्यक्रममा किशोरी शिक्षा	विद्यालय	1	0	1	0	0	1	-	-	
८५.	स्थानीय उत्पादनमा चक्रिय पोषणयुक्त दिवा खाजा	प्रतिशत	निरन्तर 100								
८६.	अभिभावक आमा समूह गठन र परिचालन	प्रतिशत	50	100	100	-	-	-	-	-	
९.छात्रवृत्ति											
९१.	छात्रवृत्ति छनोट र वितरण कार्यविधि विकास	पटक	1	1	1	1	1	1	1	1	
९२.	छात्रवृत्ति र दिवा खाजा व्यवस्थापन समिति गठन	संख्या	सवै								
९३.	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	पटक	2	2	2	2	2	2	2	2	
१० परिस्थितिजन्यशिक्षा											
१०१.	मापदण्ड अनुसारको भौतिक पूर्वाधार	संख्या	0	0	5	5	2	5	2	19	
१०२.	समुदायमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार	प्रतिशत	0	5	10	15	20	30	40	90	
१०३.	विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास	प्रतिशत	100	100	100	100	100	100	100	100	
११ विद्यालय .											

भौतिकपूर्वाधार विकास											
१११.	पूर्वाधार विकासका लागि मापदण्ड	पटक	0	1	-	-	-	-	-	2	
११२.	पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि १० वर्षे गुरु योजना तयार	पटक	0	1	1	-	-	-	-	3	
११३.	अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री तथा लैङ्गिक मैत्री भौतिक संरचना	प्रतिशत	0	30	40	50	60	70	80	100	
११४.	शौचालय पानी र सरसफाइ	प्रतिशत	निरन्तर 100								
१२सूचना प्रविधि.											
१२१.	प्रविधिसम्बन्धी आधारभूत संरचना विस्तार	प्रतिशत	0	15	15	25	30	10	5	100	
१२२.	पूर्णकालीन ICTशिक्षक व्यवस्थापन , डिजिटल ल्याव स्थापना	पटक	1	1	1	1	1	1	1	1	
१२३.	ईपुस्तकालय अद्यावधिक र - विस्तार	संख्या	10	0	0	9	0	0	0	19	
१२४.	विद्यार्थीको हातमा भिडियो प्लेयर वा Androidफोन का साथै पेनड्राइभको पहुँच	प्रतिशत	0	10	10	10	10	10	80	100	
१२५.	तथ्याङ्क पद्धति पूर्ण पेपर लेस	प्रतिशत	0	10	10	10	10	50	10	100	

१२६.	फ्रि वाईफाई चौतारी-	वडा	०	१	२	०	१	१	०	५	
------	---------------------	-----	---	---	---	---	---	---	---	---	--

परिच्छेद ६ सुशासन तथा व्यवस्थापन

परिचय

शिक्षा पद्धतिमा निर्णय तथा कार्यान्वयनको समग्र प्रक्रियाले शासकीय प्रबन्धलाई जनाउँदछ। शासकीय प्रबन्धमा संरचना तथा प्रक्रिया दुवै पर्दछन्। विद्यालय क्षेत्रको यो योजनाका सन्दर्भमा शासकीय प्रबन्ध अन्तर्गत योजनाको प्रभावकारी ढङ्गले तथा कुशलतापूर्वक कार्यान्वयन गरि बालबालिकाको सहभागिता र सिकाइमा सुधार गर्न आवश्यक संरचना, भूमिका तथा कार्य प्रक्रिया समावेश हुन्छन्। यस्ता संरचना तथा कार्य प्रक्रियाहरूले सहभागिता तथा सहमतिमा निर्णय गर्नु तथा निर्णय कार्यान्वयन गर्नु, निश्चित दृष्टिकोण वा उद्देश्यमा आधारित हुनु, कार्यसम्पादनमा प्राथमिकता दिई उत्तरदायी हुनु, कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलता कायम गर्नु, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही भई पारदर्शी हुनु र विधिको सर्वोच्चता तथा समतालाई प्रोत्साहन गरि सुशासनको प्रत्याभूति गर्नुपर्दछ। शिक्षामा स्थानीय सरकार, विद्यालय तथा समुदाय, गैरसरकारी निकाय तथा विकास साझेदारहरूको भूमिका रहने भएकाले भूमिका अनुसार सुशासन कायम गर्न यी सबैको योगदान रहेको छ।

शिक्षा क्षेत्रको योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना सहित क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको जिम्मेवारी सहितको प्रबन्ध र उपयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्नु पर्दछ। सुशासन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी योजनाका उद्देश्य, अपेक्षित नतिजा र कार्यक्रमको स्वरूप, संवैधानिक प्रावधान अनुसारको संघीय संरचनामा विभिन्न तहका सरकारको दायित्व तथा ज्ञान, प्रविधि, मूल्यमान्यता र दृष्टिकोणमा आएको परिवर्तनलाई विचार गर्नु पर्दछ। नेपालको संविधानमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरि तीन तहका सरकारका एकल र साझा अधिकारका सूची सहित शिक्षाको शासकीय प्रबन्ध तथा व्यवस्थापन हुने व्यवस्था भएको छ। यस सन्दर्भमा संविधानमा संघीय एकाइहरूका लागि एकल र साझा अधिकार तथा दायित्वको रूपमा विषयहरू प्रस्तुत भएका सन्दर्भमा एकल अधिकार मूल रूपमा प्रभावी भई साझा अधिकार परिपूरक वा सम्पूरक भएर आउँछ भन्ने विषयलाई ध्यान दिनका साथै शिक्षामा विशिष्टीकृत प्रकृतिका कार्यको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि विशेष प्रबन्धको आवश्यकतालाई पनि विचार गर्नु पर्दछ। त्यसै गरि योजना कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग, समता र समावेशिताको प्रवर्धन, नतिजाप्रतिको जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व जस्ता पक्षहरूलाई प्राथमिकता दिनु पर्दछ। यस परिच्छेदमा सुशासन प्रवर्धन गरी शिक्षा क्षेत्रमा यस १० वर्षे शिक्षा क्षेत्रको योजना कार्यान्वयनबाट अपेक्षित नतिजा हासिल गर्नका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना, क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था र अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीका सम्बन्धमा वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गरीएको छ। वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा यस योजनाका अपेक्षित नतिजा प्राप्तिका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमहरूको कुशल तथा प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना, क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था र अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको स्वरूप प्रस्तुत गरिएको छ।

६.१ शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास

परिचय

बदलिदो परिवेश अनुसार शासकीय संरचना, प्रक्रिया र क्षमता सुधार गरिएमा शैक्षिक गतिविधि प्रभावकारी भई सुशासन कायम हुने भएकाले संघीय संरचनाअनुसार स्थानीय सरकारका अधिकार तथा दायित्व; शिक्षामा भएको सङ्ख्यात्मक विस्तारज्ञान, विज्ञान, प्रविधि र सञ्चारमा भएको विकासको परिवर्तन सामाजिक चेतनामा आए, लगायतका पक्षहरूलाई समेत बिचार गरेर संस्थागत संरचना र क्षमता विकास गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नु आवश्यक देखिएको छ। यसमा योजनाका प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरी गुणस्तरमा सुधार नौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूको विस्तार; प्रकोप तथा महामारीको अवस्थामा सिकाइ र समता तथा समावेशिताको प्रवर्धनसहित जवाफदेही शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने उद्देश्यले आवश्यक संस्थागत संरचना र प्रक्रिया स्थापित गर्ने प्रयास गरिएको छ भने त्यसका लागि आवश्यक पर्ने जनशक्ति तथा क्षमता विकासको आवश्यकता पनि पहिचान गरिएको छ। यस खण्डमा सुशासन प्रवर्धन गरी शिक्षा विकासका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका लागि विद्यमान पद्धतिको समीक्षा गरी यस विद्यालय क्षेत्रको योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयनका लागि संस्थागत संरचना, क्षमता र प्रक्रियामा देखिएका चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ। पहिचान गरीएका चुनौतीहरू सामना गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नका लागि आवश्यक संरचना, क्षमता र प्रक्रियाको विकास तथा परिवर्तनको लागि तयार गरिएको छ।

६.१.१. वर्तमान अवस्था

शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि हाल संघमा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय रहेको छ। मन्त्रालय अन्तर्गत केन्द्रीय तहमा विभागीय रूपमा शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन्। त्यसैगरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग क्रियाशील रहेका छन्। यसैगरी प्रदेश तहमा सामाजिक विकास मन्त्रालय मार्फत शिक्षा, शिक्षा विकास निर्देशनालय र प्रत्येक प्रदेशमा शिक्षा तालिम केन्द्र रहेका छन् भने स्थानीय तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ, प्रत्येक पालिकामा शिक्षा शाखाको व्यवस्था रहेको छ। पालिका स्तरमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐनले तोकिए बमोजिमको २३ ओटा कार्यहरू कार्यान्वयनमा रहेका छन्।

६.१.२ उद्देश्य

यस योजनामा सुशासन तथा व्यवस्थापनका लागि संस्थागत संरचना र क्षमता विकाससम्बन्धी उद्देश्यहरू निम्नअनुसार रहेका छन्:

१. विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि न्यून नतिजा सम्बोधनको लागि स्थानीय तहमा गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न संरचना र जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने।
२. विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका शैक्षिक गतिविधिहरूको समन्वय, सहअस्तित्व र सहकार्यको प्रत्याभूतिका लागि संयन्त्र र संस्थागत व्यवस्था गर्ने।
३. समता तथा समावेशितालाई प्रोत्साहन गरी शिक्षामा सुशासन व्यवस्था गर्ने।

४ विद्यालयमा जनशक्ति, संरचना र संयन्त्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।

६.१.३ रणनीतिहरू

१ गुणस्तर अभिवृद्धि विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि न्यून नतिजा सम्बोधनको लागि स्थानीय तहमा .गर्न भौतिक तथा सांगठानिक संरचनाको सुधार गर्ने र पर्याप्त र तालिम प्राप्त जनशक्तिको व्यवस्थापनमा जोड दिने।

२ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका शैक्षिक गतिविधिहरूको समन्वय, सहअस्तित्व र सहकार्यको प्रत्याभूतिका लागि नीतिगत र प्रणालीगत संयन्त्रको विकास र कार्यान्वयन गर्ने र संस्थागत व्यवस्थाका लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधार, जनशक्ति, वित्त व्यवस्थापन र नीति नियम निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने।

३ समता तथा समावेशितालाई प्रोत्साहन गर्नका लागि आवश्यक पर्ने नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्था गरी .

ल्याउने र शिक्षामा कार्यान्वयनमा सुशासन व्यवस्था गर्नका लागि पारदर्शिता, जवाफदेहिता, नियमको पालना, कुशल नेतृत्व तथा सूचना सम्प्रेषणका लागि पद्धतिको विकास गरी कार्यान्वयन गर्न जोड दिने।

४ का साथै विद्यालयका दक्ष जनशक्ति व्यवस्थापनका लागि पेशागत योग्यता र तालिमको व्यवस्था गर्नु . भौतिक तथा सांगठानिक संरचनाको निर्माण गर्ने र संयन्त्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्नमा जोड दिने।

६.१.४ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क उपलब्धि (

१४ शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्धन भई बालबालिकाको सिकाइप्रति उत्तरदायी . प्रणालीमा विकास भएको हुने।

ख प्रमुख नतिजाहरू (

१. स्थानीय तहको शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय कार्यका लागि संयन्त्र, संरचना र जनशक्ति तयार हुने।
२. स्थानीय सरकार, शिक्षाको शासकीय स्वरूप र विद्यालयको जिम्मेवारी, भूमिका, कर्तव्य, दायित्व र अधिकार सुनिश्चित हुने।
३. शैक्षिक निकाय र जनशक्तिको दक्षता प्रवर्धन गर्ने संयन्त्र निर्माण हुने र उक्त संयन्त्रले क्षमता सुधार गर्ने।
४. शिक्षा सेवा प्रवाह सहभागितामूलक, कार्यसम्पादनमुखी, शिक्षार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही, समतमूलक तथा समावेशिताको सिद्धान्तमा कार्यसम्पादन उद्देश्यमूलक र प्रभावकारी हुने।

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६

१	माध्यमिक विद्यालयमानेततूव तथाव्यवस्थापनसम्बन्धी तालिमप्राप्त प्रधानाध्यापक सङ्ख्या						
२	आधारभूत तहकोविद्यालयमा नेततूवविकासतथा व्यवस्थापनसम्बन्धीतालिम प्राप्त प्रधानाध्यापकसङ्ख्या						
३	लेखा परीक्षण तथासामाजिक परीक्षण सम्पन्नगर्नेविद्यालय सङ्ख्या	11					
४	विद्यालय व्यवस्थापनसमिति भएका विद्यालयसङ्ख्या	12					
५	प्रचलित कानुनमा व्यवस्थाभएबमोजिम प्रधानाध्यापकतथा प्राचार्य नियुक्त गर्ने माध्यमिक विद्यालय सङ्ख्या	0					

६.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (वर्ष ५)					भौतिक लक्ष्य (वर्ष १०)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	आवश्यक कानूनी प्रवन्ध र मापदण्ड विकास	संख्या	२	३	४	५	५	१९	स्थानीय तह
२	शिक्षा तालिम केन्द्रको स्थापना	संख्या	०	१	०	०	०	१	स्थानीय तह
३	सूचना प्रणाली सुधार तथा	पद्धति	२	३	४	५	५	१९	स्थानीय तह

	सुदृढीकरण								
४	प्रलाई कार्यसम्पादन .अ. करार गरी जिमवेवार बनाउने	संख्या	२	३	४	५	५	१९	स्थानीय तह
५	शिक्षक तथा विद्यालय शिक्षा प्रणालीलाई सिकाइप्रति उत्तरदायी बनाउने	पद्धति	२	३	४	५	५	१९	स्थानीय तह
६	अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी संयन्त्र विकास	संयन्त्र वडासं) ख्या	१	२	१	१	०	९	स्थानीय तह
७	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण, सरसफाइ तथा स्वच्छता, विपत तथा महामारी सम्बन्धी सेवा तथा समन्वय संयन्त्रको विकास	संयन्त्र	२	४	३	५	५	१९	स्थानीय तह र विद्यालय
८	शिक्षासम्बन्धी कार्यको लागि स्थानीय तहको जनशक्ति तथा संरचनाको क्षमता विकास गर्ने	संरचना	५	५	३	२	४	१९	स्थानीय तह

६.२ स्थानीय शिक्षा कार्यान्वयनको प्रबन्ध

परिचय

कुनै पनि योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको निमित्त व्यवस्थित, नीतिगत, प्रणालीगत र वैज्ञानिक प्रबन्धको खाँचो पर्दछ। योजना निर्माण, संगठन, नियन्त्रण, निर्देशन, नेतृत्व प्रदान जस्ता तत्वहरूले योजना कार्यान्वयनको प्रबन्धमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछन्। यसै गरी शिक्षा क्षेत्रको योजना कार्यान्वयन गर्न पनि उल्लेखित तत्वहरूले प्रभाव पार्दछन्। शिक्षा क्षेत्रको योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध प्रभावकारी भएमा अपेक्षित उपलब्धि प्राप्त गर्न सकिन्छ।

अपेक्षित नतिजा तथा उपलब्धि हासिल गर्न कार्यान्वयनको उपयुक्त व्यवस्था हुनु आवश्यक छ। योजना कार्यान्वयन प्रबन्धमा सङ्गठन, निर्देशन, नियन्त्रण, संयन्त्र, जनशक्ति, नीति नियम, कानून तथा मापदण्ड सहितको जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व रहन्छन्।

नेपालमा संघीय व्यवस्था अनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको संरचना तयार भई स्थानीय तहमा केही कानूनी प्रबन्ध सहित मुख्य संरचना तथा जनशक्ति र जिम्मेवारी निर्धारण गरीएको छ। त्यसैले कार्यान्वयन प्रबन्ध र सम्पादनका लागि आवश्यक संयन्त्रको विकास हुनु जरुरत छ। कार्यान्वयन प्रबन्ध तयार गर्दा दीगोपन, कार्यकुशलता, प्रभावकारितामा ध्यान दिनु पर्दछ। कार्यान्वयन प्रबन्धको समग्र पक्षलाई समावेश गरी स्थानीय तह र विद्यालय अन्तर्गत योजना कार्यान्वयनको प्रबन्धको प्रक्रिया इङ्गित गरिएको छ।

६.२.१ वर्तमान अवस्था

मुलुक संघीय संरचनाको ढाँचामा रुपान्तरण भएसँगै नयाँ चिराबाट योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध गर्नु पर्ने कानूनी व्यवस्था छ। शिक्षा क्षेत्रमा पनि यसै अनुसार संरचनात्मक रुपान्तरण गर्नुपर्ने हुन्छ। संघमा रहेको शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले समग्र शिक्षा नीति तथा योजना तर्जुमा, राष्ट्रिय योजना आयोग, अर्थ मन्त्रालय तथा अन्य विषयगत मन्त्रालय, विकास साझेदारहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गर्दछ। स्थानीय तहमा शिक्षा शाखा रहेको छ। विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति रहनुका साथै शिक्षक मध्ये एक जनालाई प्रधानाध्यापक नियुक्त गरी विद्यालय सञ्चालनको जिम्मेवारी दिइएको छ।

स्थानीय तहमा कार्यसम्पादन गर्नका लागि परिवर्तन गरीएको उल्लिखित सङ्गठन संरचना तथा जनशक्ति व्यवस्थापन विद्यालय शिक्षामा सुशासन कामय गरी कुशल व्यवस्थापनका लागि पर्याप्त नदेखिएको सन्दर्भलाई विचार गर्दा यस योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयनका लागि वर्तमान प्रबन्धमा परिमार्जन तथा सुधार आवश्यक देखिएको छ। हालको संरचनामा देखिएका केही समस्या तथा चुनौतीहरू निम्न अनुसार छन् -

१. स्थानीय शिक्षक सहायता पद्धति विकास गर्नु।
२. शिक्षक तालिमको क्षमता विस्तार गर्नु।
३. स्थानीय तहमा जनशक्ति अभावले विद्यालयका लागि सहयोग तथा अनुगमन प्रणाली व्यवस्थित गर्न र सङ्गठन तथा दरवन्दी पुनरावलोकन गर्नु।
४. विद्यालय शिक्षाका सन्दर्भमा स्थानीय तहको भूमिका तथा कार्य विवरण स्पष्ट गर्नु पर्ने।
५. संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको बजेटलाई एकीकृत गरी स्थानीय तहमा शिक्षा योजना निर्माण गर्नु।
६. संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहहरूबीच समन्वय र सहकार्य सुदृढ गर्ने।

योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

योजनाको कार्यान्वयनको मुख्य थलो विद्यालय भएकाले विद्यालयमा कार्यान्वयनको उपयुक्त प्रबन्धका साथै स्थानीय तहले विद्यालयको क्रियाकलापहरूमा नियमित अनुगमन तथा कार्यान्वयनमा आवश्यकता अनुसार सहयोग, समन्वय र सहकारी गर्नु पर्दछ। स्थानीय तहमा शिक्षा क्षेत्रको समग्र योजना कार्यान्वयन प्रक्रियाका लागि निम्न लिखित प्रबन्ध गर्नु पर्दछ।

स्थानीय तह

१. अर्नमा गाउँपालिकाले संघीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरण मार्फत प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेटसमेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने।
२. अर्नमा गाउँपालिकाको शिक्षा शाखाको क्षमता विकास गरी कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकतानुसार समितिहरू निर्माण गर्ने।
३. अर्नमा गाउँपालिकाले कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चितताका साथै समस्या समाधानका लागि आवश्यक नीति निर्देशन तथा समन्वय गर्ने छन्।
४. कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकतानुसार अर्नमा गाउँपालिकाले कानून, मापदण्ड र निर्देशिका विकास गर्ने।
५. अर्नमा गाउँपालिकाले एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन मार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, त्यसको समीक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गर्ने, योजना निर्माणको आधारका रूपमा प्रयोग गर्ने र संघीय तथा प्रदेशमा समेत आवश्यक विवरण सहजै प्राप्त हुने सुनिश्चितता गर्ने।
६. अर्नमा गाउँपालिकाले शिक्षण सिकाइमा आवश्यक सहयोग तथा आदान प्रदानका लागि पालिका स्तरमा शिक्षक तथा विज्ञ समूह सम्मिलित शिक्षक सहायता प्रणाली विकास तथा सञ्चाल गर्ने।

विद्यालय

१. विद्यालयले विद्यालय सुधार योजना तयार गरी सालवसाली अद्यावधिक गर्ने।
२. संघ, प्रदेश, स्थानीय तह र विद्यालयको आफ्नै आम्दानीबाट प्राप्त बजेट समावेश गरी निर्धारित वार्षिक कार्यक्रमलाई विद्यालय व्यवस्थापन समितिले कार्यान्वयन गर्ने।
३. व्यवस्थापन तथा निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाइने।
४. विद्यालयले वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, अभिलेखीकरण, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षा कोठामा समय तथा कार्यको सुनिश्चितता सम्बन्धी आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागू गर्ने।
५. विद्यालयले अभिभावक र सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथा बैठकहरू आयोजना गर्ने र सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने।

६. स्थानीय सरकारका सम्बन्धित इकाइहरू, समुदाय र गैरसरकारी संस्थाको सहकार्यमा बालबालिकाका लागि पौष्टिक आहार, सरसफाइ र विपत्तिको व्यवस्थापन सम्बन्धी सीप प्रदान गर्न क्रियाशील संरचना तयार गर्ने।
७. विद्यालयले विद्यार्थीलाई विषयगत सिकाइ, अतिरिक्त क्रियाकलाप, सामुदायिक कार्यमा सहभागिताका लागि आवश्यक जिम्मेवारी तथा कार्ययोजना तयार गर्ने।

समुदायिक सिकाइ केन्द्र

१. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालन गर्न व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने।
१. वित्तीय व्यवस्थापनका आधारमा व्यवस्थापन समितिले वार्षिक योजना निर्माण गरी कार्यान्वयनको व्यवस्था मिलाउने।
२. साले विषयगत स्थानीय तहका इकाइहरू .के.सि., समुदाय, गैर सरकारी संस्था र सामुदायिक संस्थासँग आवश्यकता अनुसार सहकार्य गरी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने।

६.२.२ उद्देश्य

योजना प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि अर्नमा गाउँ पालिका ले निम्न उद्देश्य लिएको छ :

१ शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्नु

६.२.३ रणनीति

माथीका उद्देश्य हासिल गर्न स्थानीय तहले निम्न रणनीतिहरू लिनेछन ।

१. संघिय तथा प्रदेश तहवाट वित्तिय हस्तान्तरण मार्फत ससर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै श्रोत को बजेट समेत संकलन गरी वार्षिक शिक्षाको बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने ।
२. कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागी आवश्यकता अनुसार कानुन , कार्यविधि तथा निर्देशिका तयार गर्ने ।
३. कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अन-गमण तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रम प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चिताका साथै समस्या समाधानका लागी आवश्यक निति, निर्देशन तथा समन्वय गर्ने ।
४. एकिकृत शैक्षिक सुचना व्यवस्थापन मार्फत नियमित रुपमा कार्यक्रम कार्यान्वय तथा त्यसका लागी नतिजाको विवरण तयार गर्ने , त्यसको समिक्षा गरि थप सुधार तथा प्रयोग गर्ने ।
५. विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघ गठन गर्ने र विद्यालयलाई विद्यालय सुधार योजना विकास तथा कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने ।
६. विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अध्यावधिक गर्ने ।
७. विद्यालय व्यावस्थापनलाई सशक्तिकृत गरी निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागी प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरि उत्तरदारी वनाउने ।

८. वित्तिय व्यवस्थापन, खरिद प्रकृया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षक कक्षा कोठामा समय तथा कार्य सुनिश्चितता सम्बन्धि आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागु गर्ने
९. अभिभावक तथा सरोकारवालासँग अन्तरकृया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला, तथा बैठक आयोजना गर्ने र सामाजिक परिक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने ।
१०. सामुदायिक सिकाई केन्द्र मार्फत सबै उमेर समुहका सिकारुका लागी साक्षरता, साक्षरोत्तर, निरन्तर शिक्षा, बैकल्फिक शिक्षा तथा आय आर्जन शिप विकासका कार्यक्रम संचालन गर्दै आजिवन सिकाई केन्द्रका रुपमा समेत कार्य गर्ने ।

गर्ने

६.२.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

योजनाको कार्यान्वयनबाट हासिल हुनेमुख्य उपलब्धिहरु

१. शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चिताता भएको हुनेछ

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

योजनाको कार्यान्वयनबाट हासिल हुनेमुख्य नतिजा यस प्रकार छ :

१. शिक्षाका सबैनिकाय तथा विद्यालयमा सशासन प्रवर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइप्रति उत्तरदायीप्रणालीको विकास हुनेछ।

६.२.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.स	प्रमुखक्रियाकलाप	इकाई	भौतिकलक्ष्य (वर्ष ५)					भौतिकलक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
१	वार्षिक बजेट तथाकार्यक्रम निर्माण								
२	विद्यालय सधुरयोजना निर्माण एवम्अद्यावधिक		13						
३	एकीकृत शैक्षिक सूचनाप्रणाली सदृढीकरण		13						

परिच्छेद ७ : लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

परिचय

आर्थिक तथा सामाजिक परिवर्तनका लागि शिक्षाको भूमिका अहम हुन्छ। सभ्य समाज र समृद्ध राष्ट्र निर्माणका लागि व्यक्ति, समुदाय र सरकारले बालबालिकाको शिक्षामा प्राथमिकताका साथ लगानी गर्नु आवश्यक छ। दक्ष, सीपयुक्त र गुणस्तरीय मानव संसाधनको विकास गर्न नै शिक्षामा लगानी गरिएको हो। शिक्षामा गरिने लगानीले व्यक्ति, समाज र राष्ट्रको दीर्घकालीन विकासका लागि सहयोग गर्दछ।

राष्ट्रिय आकांक्षालाई मध्यनजर गर्दै नेपाल सरकार र समुदायबाट विगत केही दशकदेखि शिक्षा क्षेत्रमा लगानीलाई विस्तार गरीएको छ। शिक्षामा गरिने लगानीले समाजको आकांक्षा, आवश्यकता, मान्यता र दीगो विकासको लक्ष्यका लागि कार्य गर्नु पर्दछ। संवैधानिक व्यवस्था बमोजिम विद्यालय शिक्षा सञ्चालनको मूल जिम्मेवारी स्थानीय तहको भए तापनि शिक्षा साझा सूचीको विषय रहेकोले शिक्षाको वित्तीय व्यवस्थापनमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका साथै समुदाय र नीजिक्षेत्रको समेत साझेदारी आवश्यकता पर्दछ।

शिक्षामा आवश्यक पर्ने स्रोत पहिचान गरी तिनीलाई एकीकृत गर्नु र उपयुक्त तरिकाले वितरण तथा उपयोग गर्नु शिक्षामा लगानीको प्रबन्धका लागि ध्यान दिनु पर्ने महत्वपूर्ण पक्ष हुन्। शिक्षामा आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोत जुटाउने, स्रोतको विनियोजन गर्ने, विनियोजित स्रोतको प्रवाह गर्ने र उपलब्ध स्रोतको उपयोग गर्ने भन्ने विषयमा ध्यान पुग्दछ।

यस सन्दर्भमा शिक्षा क्षेत्रको यो योजना कार्यान्वयनका लागि लगानी तथा स्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धमा वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गरी यसमा देखिएका चुनौतीहरू उल्लेख गरीएको छ। पहिचान गरीएका चुनौतीहरूको सामना गर्दै वित्तीय व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि यसका उद्देश्य तथा रणनीतिहरू प्रस्तुत गरी स्रोतको आकलन तथा लगानीका क्षेत्र र लागत अनुमान गरिएको छ।

७.१ वर्तमान अवस्था

अर्नमा गाउँपालिकाको आ.व. २०७८/७९ को कूल बजेट मध्ये रु. ९७,९६,००० (८.८५ प्रतिशत) शिक्षा क्षेत्रमा कार्यक्रम तथा परियोजना अन्तरगतको बजेट विनियोजन गरेको छ। शिक्षामा लगानी बढाउनु पर्छ भन्ने विषयमा सैद्धान्तिक रूपमा राजनीतिक तहमा र नेपालका नीतिगत दस्तावेजहरूमा सहमति देखिन्छ। सबैको धारणा लगानी बढाउने कुरामा एकै हुनुलाई लगानी वृद्धि गर्ने प्रयासको महत्वपूर्ण आधार मान्न सकिन्छ। नेपालका सबैजसो राजनीतिक दलको राष्ट्रिय तहको चुनावी घोषणापत्रमा कूल राष्ट्रिय बजेटको कम्तीमा २० प्रतिशत शिक्षामा लगानी गरीने कुरा उल्लेख गरिएको छ।

शिक्षामा राज्यको लगानीको अवस्था

नेपालमा वि. सं. २०४९/५० मा शिक्षामा राज्यको लगानी कूल राष्ट्रिय बजेटको करिब ८.५ प्रतिशत मात्र रहेकोमा सबैको लागि शिक्षा अभियान (सन् १९९० को दशक) सँगै आ.व. २०६७/६८ मा आइपुग्दा यो प्रतिशत १७.१ पुगेको थियो। कूल गार्हस्थ उत्पादनसँग शिक्षा क्षेत्रको बजेट तुलना गर्दा वि. सं. २०५५ देखि २०७५ सम्मको अवधिमा नेपाल सरकारको शिक्षामा लगानी कूल गार्हस्थ उत्पादनको औसत ३.७ प्रतिशत रहेको थियो। विगत एक दशक अवधिमा सरकारबाट कूल राष्ट्रिय बजेटको औसत १३.२ प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रमा लगानी भएको पाइन्छ। नेपालमा शिक्षाको लगानीमा वैदेशिक सहायताको पनि महत्वपूर्ण अंश रहेको छ। विगत ५ वर्षमा शिक्षा क्षेत्रको बजेट

तथा उक्त बजेटमा वैदेशिक सहायताको अवस्था हेर्दा कूल शिक्षा बजेटको औसत १०.६८ प्रतिशत वैदेशिक सहायताको रहेको छ। विगत ५ वर्षको शिक्षा क्षेत्रको बजेट देहाय अनुसार रहेको छ।

विगत पाँच वर्षमा शिक्षा बजेटको स्वरूप (बजेट रु करोडमा)

आ.व.	शिक्षा बजेट	वैदेशिक सहायता रकम	वैदेशिक सहायता प्रतिशत	वार्षिक बजेट बृद्धि प्रतिशत	शिक्षा बजेटमा गार्हस्थ उत्पादनको प्रतिशत	कुल संघीय बजेटमा शिक्षा जेटको अंश	कुल स्थानीय बजेटमा शिक्षा वजेटको अंश
२०७३/७४	११,६३६	१०३४	८.८८	१७.९६	४.१	११.१	
२०७४/७५	१२,६६४	१०९६	८.६५	८.८४	४.२	९.९	
२०७५/७६	१३,४५१	१२८७	९.५७	६.२१	४.१	१०.२	
२०७६/७७	१६,३७६	१७४६	१०.६६	२१.७४	४.४	१०.६	
२०७७/७८	१७,१७१	२४५१	१४.२८	४.८६	४.३	११.७	

स्रोत: अर्थ मन्त्रालय (सम्बन्धित आ.व.को बजेट पुस्तिका)

शिक्षामा निजी लगानी

नेपालमा निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित संस्थागत विद्यालयमा पढ्ने विद्यार्थी सङ्ख्या कूल विद्यार्थी सङ्ख्याको २५ प्रतिशतभन्दा बढी रहेको छ। प्रारम्भिक बालविकास शिक्षामा ५० प्रतिशत भन्दा बढी बालबालिका निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित विद्यालयमा रहेका छन्। निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित शिक्षण संस्थामा सरकारी लगानी प्रत्यक्ष रूपमा नभए पनि प्रशासनिक र व्यवस्थापकीय कार्यमा सहयोग तथा सहजीकरण र नियमनका पक्षमा सरकारको भूमिका रहेको छ।

तालिका ६.३ नेपालमा प्रति विद्यार्थी लगानीको तुलनात्मक अवस्था

शिक्षाको तह	प्रति विद्यार्थी लगानी रु.		कैफियत
	सार्वजनिक	निजी	
बालविकास शिक्षा	३६०२	१७,३३६	
प्राथमिक तह (१-५)	११,५३६	२०,२५४	
आधारभूत तह (६-८)	११,२५१	१९,९८४	
माध्यमिक तह (९-१०)	१०,६८१	३१,६९६	
माध्यमिक तह (११-१२)	१६,५५६	३५,७५२	

स्रोत: NCE Nepal (Cited from UNESCO/ILEP and MOE, 2018)

उल्लिखित जानकारी तथा विश्लेषणको आधारमा देहाय बमोजिमका चुनौतीहरू पहिचान गरीएको छ -

१. शिक्षासम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय परिवेश, स्थापित मूल्य र मान्यता, संवैधानिक प्रत्याभूति, राज्यले अख्तियार गरेका नीतिलाई उचित रूपमा सम्बोधन गर्न विद्यालय शिक्षा क्षेत्रमा लगानी वृद्धि र दीगो स्रोत व्यवस्थापन गर्ने।
२. संघीय संरचनाअनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय तह विचको शिक्षाको लगानी मापदण्ड रबितीय स्रोत हस्तान्तरणको उपयुक्त माध्यम निर्धारण गरी तीनै तहका सरकारलाई शिक्षामालगानीको लागि जिम्मेवार बनाउने।
३. संवैधानिक मार्गदर्शन तथा नीति अनुरूप निजी क्षेत्रबाट शिक्षामा गरीने लगानीको व्यवस्थापन रस्वरूप निर्धारण गरी सार्वजनिक सेवा, सामाजिक दायित्व वा सेवामूलक व्यवसायक रूपमाविकास गर्ने।
४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा विद्यार्थी अनुपात बनाउने सरकारको प्रतिवद्धताकार्यान्वयन गर्न आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोत पहिचान र परिचालन पद्धति सुनिश्चित गर्ने।
५. वैदेशिक सहायता प्राप्ति, परिचालन, घट्टदै गएको वैदेशिक सहायतालाई बढाउन र त्यसकोदीगोपना सुनिश्चित गर्ने।
६. आधुनिक प्रविधि विशेषगरी सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमैत्री शिक्षण सिकाइ सञ्चालन गर्नआवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने।
७. शिक्षा क्षेत्रका विभिन्न उपक्षेत्रहरू: प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, उच्च शिक्षा, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र अनौपचारिक तथानिरन्तर शिक्षामा सरकारी लगानीको संरचना (प्राथमिकता र प्रतिशत) निर्धारण गर्ने।
८. विद्यार्थीको सिकाइ तथा कुशलतामा केन्द्रित भई गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न आवश्यक पर्ने गरीलगानी गर्न स्रोत व्यवस्थापन गर्ने।
९. शिक्षामा समता तथा समावेशिता सुधार गरी आर्थिक रूपले विपन्न, सुविधाविहिन, विभिन्नकठिन परिस्थितिमा रहेका र अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको पहुँच, सहभागिता रगुणस्तरीय सिकाइ सुनिश्चित गर्न पर्याप्त लगानी प्राप्त गर्ने।
१०. गैरसरकारी क्षेत्रको लगानी, सामुदायिक सहभागिता र अभिभावकको लगानीलाईअभिलेखीकरण र प्रोत्साहन गर्ने।
११. वित्तीय व्यवस्थापनक कार्यकुशल बउनाउन व्यक्ति, संस्था र पद्धतिको क्षमता विकास गर्ने।
१२. वित्तीय गतिविधिलाई पारदर्शी, जवाफदेही, सरलीकृत गरी वित्तीय सुशासन कायम गर्न।

७.२ उद्देश्य

योजनाको वित्तीय व्यवस्थापनका प्रमुख उद्देश्यहरू देहायअनुसार रहेका छन् -

१. योजना अवधिका लागि विद्यालय शिक्षामा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्नु।
२. विद्यालय शिक्षासम्बन्धी पहिचान गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्नु।
३. उपलब्ध सम्भावित स्रोतका आधारमा पहिचान गरिएका कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्नु।
४. खर्चको प्रक्रिया, तीनै तहका सरकारको भूमिका र दायित्व स्पष्ट गर्नु।
५. लगानीको उपयोगको अवस्था जानकारी लिने विधि र प्रक्रियाउपयुक्त (प्रतिवेदन पद्धति) प्रस्तुत गर्नु र जवाफदेहिता स्पष्ट गर्नु।

६.४.४. नीतिहरू

योजनाको वित्तीय व्यवस्थासम्बन्धी नीतिहरू देहाय बमोजिम हुनेछन्-

१. विद्यालय शिक्षाको लागि कानूनमा तोकिए अनुसारको आर्थिक दायित्व तीनै तहका सरकारहरू बिचको लागत साझेदारीमा हुनेछ। यसका लागि कम्तीमा संघीय सरकारको शिक्षा क्षेत्रको लगानीको अनुपातमा प्रदेश तथा स्थानीय सरकारले आफ्नो स्रोतबाट थप लगानी हुने अपेक्षा गरिने।
१. शिक्षामा सरकारी अनुदान खर्चको जिम्मेवारी स्थानीय तहको भएकोले आफ्नो तह भित्रको लक्षित शैक्षिक पहुँच र सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्न स्थानीय तहलाई जवाफदेहि हुने पद्धति विकास गर्ने।
२. सरकारबाट प्रदान गरीने स्रोतको उपयोग गर्ने प्रमुख एकाइ विद्यालय भएकाले लक्षित गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने जवाफदेहिता विद्यालयको हुनेछ।
३. शिक्षामा सार्वजनिक लगानी वृद्धि गरी कूल गार्हस्थ उत्पादनको ७ प्रतिशत र तीनै तहका सरकारबाट कूल बजेटको वार्षिक रूपमा २० प्रतिशत पुऱ्याइने छ।
२. नेपालको वैदेशिक सहायता नीतिअनुरूप शिक्षाको बजेटमा हुने न्यूनता पूरा गर्नका लागि निश्चित लक्ष्य हासिल गर्न बाह्य स्रोतको परिचालन गरिनेछ।
३. उपागम को अवधारणा अनुसार कार्यक्रम खर्च तथा नतिजामा आधारित खर्च गरिनेछ।
४. सार्वजनिक सेवा, सामाजिक दायित्व वा सेवामूलक व्यवसायका रूपमा विकास गरिनेछ।
५. मापदण्डका आधारमा शिक्षामा निजी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहन तथा प्रवर्धन गरीने छ भने निजी क्षेत्रले सार्वजनिक सेवा, सामाजिक दायित्व वा सेवामूलक व्यवसायका रूपमा रहने गरी विद्यालय शिक्षा सञ्चालन गर्न व्यवस्था गरिनेछ।

६. अवस्था र आवश्यकताका आधारमा समानीकरण, समपुरक, शसर्त र विशेष अनुदानको अवलम्बन र उपयोग गरिनेछ।

७. मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गरिनेछ।

८. वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार गरी ल्याई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई थप सबल बनाइनेछ।

स्रोतको अनुमान र विश्लेषण ५.

सामान्यतया स्रोतको अनुमान र विश्लेषण गर्दा अपेक्षा र नीतिका आधार तथा स्रोत उपलब्धताको अनुमान जस्ता दुई मूलभूत प्रक्रिया बीचमा सामान्यस्य गर्ने प्रयास हुन्छ। नागरीक अपेक्षा, राष्ट्रिय प्रतिवद्धता, संवैधानिक प्रत्याभूति, शिक्षाका राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रमलाई उचित रूपमा सम्बोधन गर्न स्रोतको आकलन गर्नु पर्ने हुन्छ। त्यसरी आँकलन गरीएको स्रोत कति हुन्छ र हामीसँग सामर्थ्य के कति छ त्यो पनि सँगसँगै विश्लेषण गरीन्छ। सामान्यतया राष्ट्रिय सामर्थ्य कूल गार्हस्थ उत्पादनलाई आधार बनाई निकालिन्छ।

७.४ प्रमुख उपलब्धि

उपलब्धियोजनाको कार्यान्वयनबाट हासिल हुनेमुख्य उपलब्धि तथा नतिजा बुदागतरूपमा उल्लेख गर्ने ।

१. शैक्षिक पहुच, समता, गुणस्तर र क्षमता विकासमा आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापन भएको हुने

२. वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सदृढ भएको हुनेछ

७.५ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

(क) सङ्घीय सरकारबाट विद्यालय शिक्षा क्षेत्रअन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

क्र.स.	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र / विषय	आर्थिक वर्ष					पाँच वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
१.	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा							
२.	आधारभूत शिक्षा							
३.	माध्यमिक शिक्षा							
४.	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम							

(ख) प्रदेश सरकारबाट शिक्षा क्षेत्रअन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

क्र.स.	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र / विषय	आर्थिक वर्ष					पाँच वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
१.	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा							
२.	आधारभूत शिक्षा							
३.	माध्यमिक शिक्षा							
४.	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम							

(ग) स्थानीय तहबाट शिक्षा क्षेत्रअन्तर्गतका क्रियाकलापका लागि प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

क्र.स.	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र / विषय	आर्थिक वर्ष					पाँच वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
१.	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा							
२.	आधारभूत शिक्षा							
३.	माध्यमिक शिक्षा							
४.	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम							

(घ) अन्य सङ्घसंस्थाबाट शिक्षा क्षेत्रअन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

क्र.सं.	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र / विषय	आर्थिक वर्ष					पाँच वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
१.	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा							
२.	आधारभूत शिक्षा							
३.	माध्यमिक शिक्षा							
४.	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम							

७.६ योजनाको वार्षिक बजेट तर्जुमा प्रक्रिया (Include details in this part)

क्र. सं.	उपक्षेत्र	२०८०/०८१	२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/८४	२०८४/८५	५वर्षको जम्मा
१	बाल विकास र शिक्षा	३०	३५	२८	३८	२७	१५८
२	आधारभूत शिक्षा	३८	३२	३५	४०	४२	१८५
३	माध्यमिक शिक्षा	१०	१२	१५	१०	१५	६२
४	उच्च शिक्षा	०	२०	२०	१०	१२	६२
५	पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन	५	१०	५	२	३	२५
६	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	०	५	५	६	३	१९
७	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	०	२	६	२	२	१२
८	शैक्षिक समता र समावेशीकरण	०	२	३	५	४	१४
९	दिवा खाजा सहित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम	०	५	५	१०	१०	३०
१०	छात्रवृत्ति	०	१	५	६	४	१६
११	परिस्थितिजन्य शिक्षा	२	१०	१५	१०	१०	४७
१२	विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकास	०	१०	२०	३०	४०	१००
१३	शिक्षामा सूचना र	५	१०	२०	१५	१०	६०

	प्रविधि						
१५	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	५	५	४	६	३	२३
जम्मा रु. लाखमा		९३	१९५	१८६	१९०	१८५	८१३

अनुमान पहिलो पाँच वर्षमा लागि जम्मा ८१३लाख नेपाली रुपैया आवश्यक देखिन्छ जसमा शिक्षककर्मचारी तथा , सहजकर्ताको कुनैपनि पारिश्रमिक जोडिएको छैन।

प्रस्तावित बजेटमा अपुग स्रोत तथा अपुग स्रोत पूरा गर्ने उपाय यस योजनाका लागि तलको तालिकामा दिएको छ।

तालिका ६.८ योजनाको लागि अपुग स्रोतको वार्षिक विवरण

अपुग स्रोत	२०८०/०८	२०८१/०८	२०८२/०८	२०८३/०८	२०८४	५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
रु. लाखमा	४८.३६	११०	९३	९३	९२.५	३७६.१४	७५२.२८

योजनाका लागि अपुग स्रोतका लागि अपेक्षित सहायताको अनुमान

क्र.सं.	अनुमानित विकासका साझेदारहरु	सहयोग अनुमान (लाखमा)	कैफियत
१	संघ ३० प्रतिशत	२२५.६८	
२	प्रदेश २० प्रतिशत	१५०.४६	
३	जिल्ला समन्वय समिति ७ प्रतिशत	५२.६५	
४	कल्याणकारी संस्था ८ प्रतिशत	६०.१८	
५	गैरसरकारी संस्था २५ प्रतिशत	१८८.०७	
६	दाता ७ प्रतिशत	५२.६५	
७	अन्य ३ प्रतिशत	२२.५९	

७.७ योजना कार्यान्वयनका लागि वार्षिक रणनीति कार्यान्वयन योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन

यस अर्नमा गाउँ पालिकाले योजना कार्यान्वयन गर्न वार्षिक रूपमा तय भएका योजना तथा कार्यक्रमलाई वार्षिकरूपमा सङ्घ, प्रदेश तथास्थानीय तहको नीति तथा कार्यक्रमका आधारमा वार्षिकरूपमा स्रोत सनिश्चितताका आधारमा वार्षिक रणनीति तथाकार्यान्वयन योजना निर्माण गरि कार्यान्वयन गरिदै लानेछ । त्यसका लागि योजना, रणनीति तथा कार्यक्रमलाई अद्यावधिक गरी कार्यान्वयन हुने तथा स्रोत सनिश्चित भएका सो आर्थिक वर्षमा कार्यान्वयन हुने कार्यक्रमलाई समावेश गरिदै लगिनेछ । योजना निर्माणका लागि पाचौँ वर्षे बजेटसहितको वार्षिक योजनामा उल्लिखित

क्रियाकलापलाई केन्द्रित भईवार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमतयार गरी कार्यान्वयन तथा रणनीति तयार गरिने छ । वार्षिक रणनीति योजना निर्माण गर्दा योजनाको ढाचालाई आधार मानी तयार गरिने छ ।

परिच्छेद ८ : अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

परिचय

शैक्षिक कार्यक्रमहरूमा स्रोत साधनको विनियोजन,वितरण,लगानीको प्रवाह,कार्यक्रम कार्यान्वयन प्रक्रिया,शैक्षिक क्रियाकलापहरू कार्य तालिका अनुसार कार्यान्वयन, लक्षित प्रतिफल प्राप्ति जस्ता विषयका बारेमा नियमित वा आवधिक रूपमा निगरानी,निरीक्षण, पुनर्निरीक्षण,पर्यवेक्षण एवम् जाँचबुझ गर्ने गराउने कार्य अनुगमन हो। यसले कार्यक्रमको प्रगति र वर्तमान स्थितिको बारेमा जानकारी गराउँदछ।

शैक्षिक कार्यक्रमहरूको औचित्यता, सान्दर्भिकता, उपयुक्तता, दक्षता र प्रभावकारिताको सन्दर्भमा व्यवस्थित र उद्देश्यपूर्ण ढङ्गले जाँचबुझ तथा लेखाजोखा गरी मूल्य प्रदान गर्नु मूल्याङ्कन हो। मूल्याङ्कन प्रतिफल र प्रभावसँग बढी केन्द्रित हुन्छ। अनुगमन सामान्यतः कार्यक्रम कार्यान्वयनको चरणमा मात्र गरिन्छ भने मूल्याङ्कन कार्यक्रम सञ्चालनका चरणका साथै कार्यक्रम सम्पन्न भए पश्चात् पनि गरिन्छ। अनुगमन र मूल्याङ्कनले शैक्षिक कार्यक्रमहरूमा भएको लगानीलाई पारदर्शी, नतिजामुखी, जवाफदेही र उत्तरदायीपूर्ण बनाउन सहयोग गर्दछन्।

८.१ वर्तमान अवस्था

शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्य संघीय तहमा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय र शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र लगायतका निकायहरूबाट, प्रदेश तहमा सामाजिक विकास मन्त्रालय र प्रदेश शिक्षा विकास निर्देशनालयबाट, जिल्ला स्तरमा शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइबाट र स्थानीय स्तरमा स्थानीय शिक्षा शाखाबाट हुँदै आएको छ। दीगो विकासको शिक्षासम्बन्धी लक्ष्य नं ४ कार्यान्वयनका लागि तयार गरीएको कार्य ढाँचा, विद्यालय क्षेत्र विकास योजना, चालु आवधिक योजना, नेपाल सरकारको नीति, कार्यक्रम तथा बजेटका लक्ष्य मापनका लागि विकास गरीएका सूचक, अर्नमा गाउँपालिकाका शिक्षा सम्बन्धि नीति, योजना तथा कार्यक्रमका आधारमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरीने गरिएको छ। वार्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि मन्त्रालयद्वारा तयार गरिएको कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिकामा वार्षिक कार्यक्रमको अनुगमनसम्बन्धी प्रबन्ध गरिएको छ। विद्यालय, विद्यार्थी, शिक्षक, कक्षाकोठा तथा पूर्वाधार सम्बन्धी मुख्य सूचना प्राप्तिको आधारको रूपमा शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली लाई लिइएको छ। विद्यार्थीको शैक्षिक उपलब्धि, शिक्षक तथा विद्यार्थीको सामाजिक तथा भाषिक पृष्ठभूमि लगायतको विषयमा पनि तथ्याङ्क सङ्कलनको कार्य शुरू गरिएको छ।

विद्यालय र पालिकाको शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखामा शैक्षिक योजना निर्माण, कार्यान्वयन तथा समीक्षाको लागि शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको उपयोग गरिएको छ। यसका लागि हाल प्रयोगमा रहेको शैक्षिक सूचना प्रणालीमा सुधार गरी एकीकृत सूचना प्रणालीका माध्यमबाट स्थानीय सरकारले आवश्यक सूचना प्राप्त गर्न सक्ने बनाउनु आवश्यक छ। अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका नतिजाका आधारमा कार्यक्रममा सुधार गर्ने परिपाटीलाई व्यवस्थित गर्नु जनि उत्तिकै आवश्यक छ। उल्लिखित विश्लेषणका आधारमा प्रमुख यस योजनामा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनसम्बन्धी निम्नलिखित चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ।

१. शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि स्थानीय मापदण्डको विकास गरि मापनयोग्य सूचकहरूको निर्धारण र निर्माण गर्ने दक्ष जनशक्ति तथा अनुगमन कर्ताको विकास गर्नु।
२. अनुगमनलाई योजनाबद्ध, नियमित र एकरूपता कायम गरी पर्याप्त साधन स्रोतको प्रबन्ध गर्नु।
३. अनुगमन र मूल्याङ्कनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणको उपयोग गर्ने पद्धति विकास र अनुगमनको प्रतिवेदन व्यवस्थित गर्नु।
४. शासकीय संरचना फेरिएसँगै विद्यालय निरीक्षण र सुपरीवेक्षणको काम संगठित गर्नु।

५. तीनै तहका सरकारबिच अनुगमन र मूल्याङ्कनमा सहकार्य र समन्वय गरी एकीकृत प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गर्नु।
६. सामूहिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको सुनिश्चितता गर्दै यसमा सूचना तथा प्रविधिको उपयोगमा व्यापकता दिनु।
७. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यलाई निष्पक्ष, भरपर्दो र विश्वासनीय बनाउनु।

८.२ उद्देश्य

१. प्रभावकारी अनुगमन प्रणाली विकास गर्नु।
२. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई नतिजामुखी बनाउनु।
३. योजना कार्यान्वयनका क्रममा देखिएका चुनौतीहरूलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्नु।
४. योजनाको प्रारम्भदेखि प्रभाव तहसम्मको मूल्याङ्कन गर्न सहयोग गर्नु।

८.३ रणनीति

१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको संयन्त्र निर्माण गरी उपयोग गर्ने।
२. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिको प्रयोग र सञ्जालीकरण गर्ने।
३. शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गरी आवश्यक सूचकसहित स्वचालित बनाउने।
४. स्थानीय सूचकहरूलाई राष्ट्रिय सूचना प्रणालीमा आवद्ध गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने।
५. शिक्षाका सबै कार्यक्रम, योजना, परियोजनाहरूको अनुगमन मूल्याङ्कन प्रतिवेदन वेभसाइटमा आधारित एकीकृत शैक्षिक सूचना प्रणाली सञ्चालनमा ल्याउने।
६. विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण र विद्यालय कार्य सम्पादन परीक्षणलाई व्यवस्थित र नियमित गरीने।
७. सहभागितामूलक र नतिजामुखी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन गरीने।
८. शैक्षिक योजना तथा कार्यान्वयनहरूको नियमित, आवधिक, मध्यावाधिक र अन्तिम मूल्याङ्कन प्रणाली कायम गर्ने।
९. सिकाइको अनुगमन, सुपरीवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउन कार्य स्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरीवेक्षण र प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गर्ने।

८.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजाउपलब्धि

उपलब्धि

१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि समन्वयात्मक तथा एकत्रित प्रणाली विकास भएको हुनेछ
२. नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली कार्यान्वयन हुनेछ

३. योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धिहासिल भएको हुनेछ

प्रमुख नतिजा

१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि ससंथागत सरचना तथा क्षमता विकास भएको हुनेछ

२. नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित भई योजना तथा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन भएको हुनेछ

८.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (वर्ष ५)					भौतिक लक्ष्य १०) (वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचकहरु तयार गर्ने	पटक	०	१	०	१	०	१	स्थानीय तह
२	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचकहरु अध्यावधिक गर्ने	पटक	०	१	१	१	१	९	स्थानीय तह
३	कार्यक्रम कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने	पटक	३	४	३	२	४	५०	स्थानीय ,प्रदेश र संघ सबै) (विद्यालयमा
४	कार्यक्रम कार्यान्वयनको चौमासिक समीक्षा र प्रतिवेदन /चौमासिक) (वार्षिक	पटक	१	१	१	१	१	५	स्थानीय तह र विद्यालय
५	एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन पद्धतिमा सूचना अध्यावधिक गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	२०	विद्यालय
६	विभिन्न कार्यक्रमको आवधिक मूल्याङ्कन गर्ने	पटक	०	२	२	२	२	१२	स्थानीय तह
७	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण गर्ने	पटक	०	३	३	३	३	२४	स्थानीय तह
८	विद्यालयको लेखा परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	१०	स्थानीय तह

									र विद्यालय
--	--	--	--	--	--	--	--	--	------------

अनुसूचीहरू :महत्वपूर्ण लिंकहरू

शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	http://www.moe.gov.np
शिक्षा तथा मानव श्रोत विकास केन्द्र	https://www.doe.gov.np
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र	https://www.moecdc.gov.np
विद्यालय शिक्षक किताबखाना	http://www.stro.gov.np/ne
परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय, सानोठिमी, भक्तपुर	http://www.neb.gov.np
शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई, सिरहा	http://www.deosiraha.gov.np
अर्नमा गाउँपालिका	https:// www.anarmamun.gov.np
अर्नमा गाउँपालिकाशिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा इमेल education.hatuwagadhi2076@gmail.com	
अर्नमा गाउँपालिकाशिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा फेसबुक https://www.facebook.com/profile.php?id=100050287070408 /////////////// education.arnamamun2076@gmail.com ///////////////	

सन्दर्भ सामग्रीहरू

- विद्यालय शिक्षाका लागि राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, (२०६३), पाठ्यक्रम विकास केन्द्र भक्तपुर
- विद्यालय शिक्षाका लागि स्थानीय पाठ्यक्रम प्रारूप, (२०७१), पाठ्यक्रम विकास केन्द्र भक्तपुर
- विद्यालय शिक्षाका राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, (२०७६), पाठ्यक्रम विकास केन्द्र भक्तपुर
- स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन मार्गदर्शन, (२०७६), पाठ्यक्रम विकास केन्द्र भक्तपुर
- आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम, (२०६९), पाठ्यक्रम विकास केन्द्र भक्तपुर
- आधारभूत तह -१ कक्षा)३ पाठ्यक्रम (, (२०७६), पाठ्यक्रम विकास केन्द्र भक्तपुर
- शैक्षिक स्मारिका)२०७५(, शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र भक्तपुर
- शैक्षिक स्मारिका (२०७६), शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र भक्तपुर
- शैक्षिक स्मारिका (२०७७), शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र भक्तपुर
- नेपालको संविधान (२०७२), कानून किताव खाना काठमाडौं
- शिक्षा सम्बन्धी ऐन नियम तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीति (२०७६), कानून किताव खाना काठमाडौं
- आर्थिक सर्वेक्षण (२०७७), अर्थ मन्त्रालय

- पन्ध्रौँ योजनाको आधारपत्र, सोपान मासिक डिल्लीबजार
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन (२०७४), कानून किताव खाना काठमाडौँ
- प्रधानाध्यापक नेतृत्व क्षमता विकास तालिम (२०७४), शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र भक्तपुर
- माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम (२०७१), पाठ्यक्रम विकास केन्द्र भक्तपुर
- शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय आबद्ध विभिन्न वेबसाइटहरु
- विभिन्न बुलेटिन, पत्रपत्रिका, नीति, निर्देशिका तथा पछिल्ला शैक्षिक तथ्याङ्क
- शिक्षा क्षेत्रको योजना ,(२०७७)**DRAFT**, शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय

अनुसूची १

स्थानीय शिक्षा योजनाको ढाँचा

हाम्रो भनाई

योजनाको साराँश

१. विषय प्रवेश
२. शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य
३. स्थानिय तहमा शिक्षा योजना निर्माणको औचित्य
४. शिक्षा योजना निर्माणको आधार
५. शिक्षा योजना निर्माण प्रकृया
६. योजनाको लेखाजोखा
७. योजनाको दस्तावेजको स्वरूप

परिच्छेद १ : परिचय

- १.१ वर्तमान अवस्था
- १.२ मुख्य समस्या तथा चुनौतीको विश्लेषण
- १.३ शिक्षा क्षेत्रका चुनौतीको कङ्ठित विश्लेषण
- १.४ अवसरहरु

परिच्छेद २ : दूरदृष्टी, उद्देश्य, रणनिति तथा लक्ष्य निर्धारण

- २.१ स्थानिय तहमा शिक्षा योजना निर्माण गर्दा लिनु पर्ने आधारहरु
- २.२ दूरदृष्टि
- २.३ लक्ष्य
- २.४ उद्देश्य
- २.५ रणनिति
- २.६ कार्यनिति
- २.७ उपेक्षित उपलब्धी
- २.८ मुख्य कार्य सम्पादन सुचक र लक्ष्य निर्धारण

परिच्छेद ३ : विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्र

- ३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

३.२ आधारभुत शिक्षा

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.४ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम

३.५ उच्च शिक्षा

३.६ अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाई

परिच्छेद ४ : अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्र

४.१ पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाई सामग्री तथा मूल्यांकन

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

४.३ शिक्षामा समता र समावेशीकरण

४.४ विद्यालय पोषण तथा स्वस्थ कार्यक्रम

४.५ विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्युनिकरण तथा उत्थानशीलता

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

४.७ विद्यालयमा सुचना तथा सञ्चार प्रविधि

परिच्छेद ५ अन्य उपक्षेत्र

परिच्छेद ६ : सुशासन तथा व्यवस्थापन

६.१ शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास

६.२ स्थानिय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रवन्ध

परिच्छेद ७ लगानी र श्रोत व्यवस्थापन

परिच्छेद ८ : अनुगमण तथा व्यवस्थापन

अनुसुची २

बिधालय शिक्षाको बिधमान समया, तिनको कारण र असर

असरहरु

मुख्य समस्या

कारणहरु

अनुसूची ३

शिक्षा क्षेत्रका सबल पक्ष, कमजोरी, अवसर, चुनौती (SWOT) विश्लेषण

सबल पक्ष	कमजोरी
अवसर	चुनौती

अनुसूची ४

शिक्षासंग सम्बन्धित ऐन, नियम, निर्देशिका लगायतका नीतिगत दस्तावेजहरूको सुची